

5055/2

758395

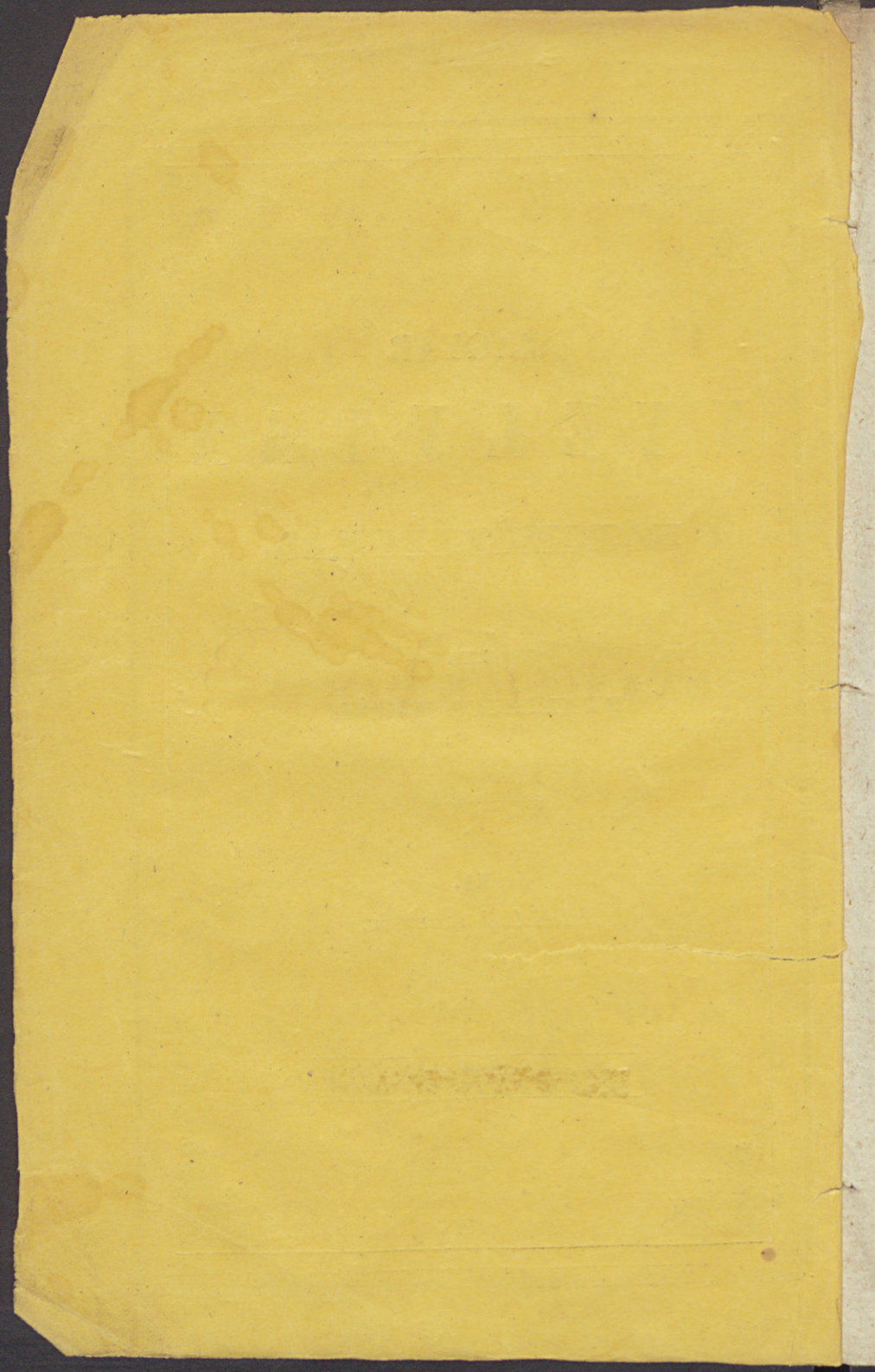
MAGYAR
 NYELVTAN
 HANGMÉRTEKKEL.

IRTA
 STANCSICS MIHÁL.

II.
 Idősek' szám...

Magyar Könyvtári Közösség
 Nem adható el!
 Soproni raktárából

MAGYAR
NYELVTAN
HANGMÉRTÉKKEL

IRTA
STANCSICS MIHÁL.

MÁSODIK OSZTÁLY,
IDŐSBEK' SZÁMÁRA.

Negyedik kiadás.

Pesten, 1846.
EMICH GUSZTÁV' TULAJDONA.

Nyelv tesz nemzetté, nemzet teszi a' hazát, ki az elsőt
nem tudja, nem tagja a' másodiknak; következőleg nem fia
az utósónak.

B u d á n, Gyurián és Bagó betűivel.

E L Ő S Z Ó

a' negyedik kiadáshoz!

Midőn e' Nyelvtant, és három kisebb testvérét 1841—2-dik esztendőben kidolgoztam: nem is mertem volna remélni, hogy mindegyike pár év alatt több kiadást ér; és ime ezt most negyedik ízben adjuk az ifjuság kezébe.

Tulajdonképen nem is volna szükséges előszót írnom hozzá, mert semmit sem változtattam rajta, hanem egészen úgy maradt, miként kidolgoztam, csupán a' kérdéseket módosítottam cikkekre a' harmadik kiadásban: de ha egyebet nem, megelégedésemet és tiszta örömeimet nyilvánítom, hogy kised honfiainnak e' csekély munkácskaimmal csak annyit is használni tudtam, mennyit e' könyvek gyors kelete bizonyít.

És ezt csodálnom kell, mivel magyar hazánk' öszszes tudósainak egyike sem tartá csak annyira is érdemesnek (legalább tudtomra nem), hogy vagy egyikre, vagy másikra az ifjuságot figyelmeztette volna; miből természetesen az következik, hogy említésre sem méltó csekélységeknek kell lenniök.

De kedves kis honfiaim, ha tetszik még használjátok addig, míg valami igen jelesek ki nem szoritják kezeitekből.

Isten tartson meg benneteket, nevelkedjete minden jóban, lángoljatok honszerelemtől, 's boldogítson szeplőtlen, tiszta lelkismeret, kívánja őszinte barátotok

S.

Budapesten 10-dik hó 1845.

Az Ifjuságnak!

Üdvözlek benneteket magyarhoni ifjak, bármi nyelvűek legyetek, 's mindenek fölött értelmi fejlettséget ohajtok mindegyiteknek, hogy annak világánál láthassátok, mit kelljen a' nyelvügyben legjózanabbul tennetek; mert értelmi fejlődöttség nélkül ide 's tova tétovázva gyümölcstelenül tűnik el a' visszazavarázsolhatlan idő.

Az élet rövid, az idő drága, sokszor elmondott, de sükeretlenül elhangzott igazságok. Hogy tehát a' rövid életpályán minél több jót élvezhessetek, olly eszközt választatok, melly leghamarabb célhoz vezet, 's melly által legtöbb időt megkímélhettek a' jónak élvezhetésére, 's ez nem más, mint hogy: *csak egy nyelvet tanuljatok*. Mellyik legyen azon nyelv, tekintsétek a' körülményeket, 's kérjétek a' józanésztől tanácsot. Ha ti a' magyartól különböző nyelvű ifjak arrol vagytok meggyőződve, hogy előbb célt értek akármellyik nyelvekkel, ám tegyétek, csak az istenért sok nyelvre ne vesztegessétek az időt, mert az élet rövid: ha pedig nincs reményetek önállóságra fölvergődhetni, öleljétek a' Magyarnek dicső nyelvét.

Ti, szép tehetségi csirát rejtő ifjak, ismerjétek meg e' fonák mondás' alaptalanságát: *a' hány nyelvet tudsz annyi embert érsz*; ez nekünk idősbeknek szinte evangeliomunkká vált; de ti bizonyítsátok be az ellenkezőt, hogy az, ki csak egy nyelvet tud (gondolkodásra elég ideje maradván) többet ér, mint száz olly ember, ki sok nyelvtanulás miatt gondolkodni nem ért rá; 's azon egy nyelvet, minélelőbb tanuljátok, hogy aztán annál több időtök maradjon gondolkodásra és cselekedni.

Legyetek ti ifjak józanabbak mint mi idősbek, kik más tollaival szeretünk pompáskodni. Mi Mentellit, a' párizsi híres bölcsét, a' zongorahóst Lisztet magyaroknak szeretjük híresztelni, ti máskép gondolkodjatok. — —

A' horvátok büszkék Zrinyiekre, az oláhok Hunyadiakra, de bár a' világnak mellyik szegletében születtek volna is e' dicsők, ők magyarok voltak: mert csak nyelv tesz nemzetté. Milly csekély e' munkácska 's belőle egy dicső nyelvet tanulhattok,

B E V E Z E T É S.

1. §. *A' nyelvtanrul általában.*

A' nyelvtudomány az, melly nyelvünknek alapszabályai-
val esmérkedtet meg, 's arra tanít, miként kelljen gondola-
tinkat olly világosan kijelentenünk, hogy mások bennünket
tökéletesen megérthessenek; 's *négy* főrészből áll, mellyek a'
következők: *Szónyomozás, Helyesírás, Szókötés, Hangmérték.*

ELSŐ RÉSZ.

S Z Ó N Y O M O Z Á S.

ELSŐ SZAKASZ.

SZAVAK' SZÁRMAZÁSA.

2. §. *A' szónyomozásrul.*

Szónyomozás az, midőn azt vizsgáljuk, fürkészsztük és
nyomozzuk, hogy: miből áll, 's honnét származik akár melly
szó? és hogy lehet é egy szóból másikat származtatni és mi-
ként? összetehetni é némelly szókat és hogyan? p. o. sza-
bályozásnak; ha azt keresem mellyik e' szónak *gyöke*,
mellyik a' származtatás-*rag*, — vagy, képvisel: azt ku-
tatva, egyszerű szó é ez, vagy összetett? szónyomozás-
nak mondatik.

3. §. *Miből áll a' szó?*

A' szó egy vagy több hangból áll, 's e' hangokat bizo-
nyos jelekkel szoktuk megjegyezni, 's azon jeleket *betűk*-nek

nevezzük. Minthogy egyik nyelvben több, másokban kevesebb hang létezik, ugyanazért egyik nemzet² nyelvében több, másikban kevesebb betű van. — Nyelvünk e³ tekintetben, talán a⁴ lengyelt kivéve, minden európai nyelvet felülmúl.

4. §. *A⁵ jelek- vagy betűkről.*

Mivel magyar nyelvünkben harminczkilencz egymástól érezhetőleg különböző hang van, tehát a⁶ hangjelek⁷ vagy betűk⁸ száma is éppen annyi, mellyek e⁹ következők:

A Á B CZ CS D E È É F G GY H I Í J
K L LY M N NY O Ó Ö Ő P R S SZ T
TY U Ú Ü Ű V Z ZS.

a á b cz es d e è é f g gy h i í j k l ly m
n ny o ó ö ő p r s sz t ty u ú ü ű v z zs.

5. §. *A¹⁰ betűk felosztásáról.*

A¹¹ betűk általában kétfék: *magánhangzók* és *mássalhangzók*. Magánhangzó e¹² következő 15: *a á e è é í i o ó ö ő u ú ü ű*; a¹³ többiek mássalhangzók, mint: *b cz cs d f g gy h j k l ly m n ny p r s sz t ty v z zs*. — Mint látszik, némelylek a¹⁴ mássalhangzók közül *ketős* alakúak, de a¹⁵ mellyek azért csak *egy* hangot jelentvén *egy* betűnek vétetnek és egymástól el nem választatnak. *)

A¹⁶ magánhangzók felosztatnak:

1) Hangjaiknak *hosszuságára* és *rövidségére* nézve; tudnillik azon magánhangzók, mellyek vonattal (némelylek ketőtővel) jegyeztetnek, *hosszszúk*, mint: *á é í ó ő ú ü*; a¹⁷ többiek pedig, mint: *a e è ö u ü*, *rövidék*.

2) Hangjaiknak *mélységére*, *magosságára* és *élességére* nézve; ugyanis: a á, o ó, u ú, *mély*; e è, ö ö, ü ü, *magos*; é í í pedig *éles* hangu magánhangzóknak neveztetnek.

*) Vannak még e¹⁸ nevezett betűkön kívül más betűk is, mint: *dz, dzs, ch, y, w, eo*. A¹⁹ két elsőbet némelylek szinte *egyes* hangjelnek veszik, 's következő szavakban fordulnak elő: *findzsa, lándzsa, dzsida, madzag, bodza*. A²⁰ *ches, wv, yi, eo* ő helyett használtatnak régi irományokban és családnevekben, p. o. *Markovich, Jankowich, — Wesselényi, Georch, Kisfaludy, Cháky, Forgách*.

6. §. *A' hangzók' sajátágáról.*

A' magánhangzóknak azon igen különös és nagyon fontos tulajdonságuk van, hogy a' mélyhangzók csak a' maguk osztályabeli hangzókból alakult képzőket vagy ragoakat, a' magosak ellenben csak magos hangukat vesznek föl a' ragozásban, vagy általában a' szavak' módosulatában, p. o. vár, vár-*ok*, tanul, tanul-*tam*, olvas-*und*, — örül, örül-*ők*, nevel, nevel-*ünk*; nevet, nevet-*tem* 'stb. A' három éles hangu pedig (mellyek közép-hanguaknak is neveztetnek; mivel a' két elsőbbi osztály között mintegy középosztályi szerepűek) majd a' mély, majd a' magos hanguakkal csatlakozik, mint: vár-*ék*, nevet-*ék*; 'buda-*i*, pest-*i*; sir-*ok*, szív-*ek*, hid-*ak*, nagy-*ít*, örök-*ít*, 'stb.

7. §. *A' betűkből szók lesznek.*

Mint hogy csupán egy betű még nem tesz szót, kivevén az *ó* *ö* betűket, tehát minden világos értelemmel bíró szónak alkotására legalább két (rendesen *töb*) betű kivántatik meg, egy magánhangzó és egy mássalhangzó, p. o. *á* még nem szó (ha csak magát a' betű' nevét nem értjük), de ha *g*-t tesztek hozzá, értelmes szó válik belőle, mint: *ág*. Így alakul minden szó, két vagy több betűből, p. o. *á-gy*, *f-ő*, *h-a-j*, *k-é-z*, *sz-e-n-t*.

8. §. *Mi a' szótag.*

Minden magánhangzó, akár egyedül, akár egy vagy több mássalhangzóval kimondva, szótagnak mondatik ugyan megszokottságból, mint: *a*, *e*, *i*, *o*, *öl*, *el*, *fa*, *fü*, *füst*, 'stb. de tulajdonképen csak az a' szótag, melly egy szónak tagját vagy részét teszi; mert: *fej*, *has*, *mell*, *kéz*, *fa*, 'stb. nem tagjai a' szónak, hanem teljes értelmű egész szók: de ezek: *hom-lok*, *vir-ág*, *em-ber*, *pol-gár*, *ír-ás* 'stb. szótagok, mivel csak egy részit teszik azon egésznek, melly által a' tárgyat értelmesen jelenthetem. Azonban a' teljes értelmű egész szók is csupán szótagokká válnak, ha azokból más szókat származtatok vagy képezek, p. o. *fej-sze*, *fej-c-de-lem*, *fej-es*, *has-ít*, *has-us*, *mell-ény*, *mell-ék*, *mell-ék-es*, *kez-tyű*, *fa-tál* 'stb.

9. §. *Szótagolásrol.*

Szótagolni tesz: egy vagy több mássalhangzót egy magánhangzóhoz foglalva, az egész szónak egyes részeit külön

választani, azaz széltagolni és ismét öszszerakni, p. o. ha e³ szónak: *em-ber-te-len-ség*, minden magánhangzóját, a' hozzá tartozó mássalhangzójával egyenként kimondom, neveztetik szótagolásnak.

10. §. *A' szavakról általában.*

A' mássalhangzó betűnek valamely magánhangzóval olly összetétele, hogy azt érteni léhessen 's valamely tárgyat jelentsen, szót képez. Tehát *szó*, a' mi vagy tárgyat vagy miműséget vagy időt 'stb. jelent, p. o. *könyv, toll, én, szél, tűz, vár, mellett, hogy, négy, régen, júj*; ellenben: *fe, szé, pá, me* 'stb. nem szók, hanem csak hangok.

A' szók általában véve:

1-ör) Vagy gyökszók, mellyek törzsökszóknak is mondatnak, mint: *íz, fő, szem, vár, só, fű, ront, föld, én, nap* 'stb. E' gyökszók ismét részint a) egyhanguak, a' hogy imént láttuk: *fő, nép, kék, zöld*; részint b) több hanguak, mint: *ember, gyermek, ország, felhő, halom* 'stb.

2-or) Vagy származottak, mint: *sir-ás, er-ény, vad-ás, jó-ság, gond-olat, remény-ség, fárad-hat-lanság* 'stb.

3-or) Vagy összetettek, p. o. *nap-fény, fu-héj, szán-út, toll-kés, só-ház, sör-főző* 'stb.

4-er) Vagy változhatlanok, mint a' kötszók és indulatszók, p. o. *hogy, is, és, mert, jaj! ejnye! jaj! hé!* vagy pedig változhatók, azaz inkább ragaszthatók, mint minden nevek 's igék.

11. §. *Szótagolási szabályok.*

A' szótagolás következő szabályok szerint történik:

1-ör) Ha két vagy három magánhangzó fordul elő valamely szóban egymás mellett, mindegyik vagy a' mellette lévő mássalhangzóval, vagy magánosan különös szótagot képez, p. o. *ma-i, haza-i, fi-a-im, mi-e-ink, ti-e-i-tek, sógora-e-i*.

2-or) Ha két magánhangzó között *egy* mássalhangzó áll, ez mindig az utóbbi magánhangzóhoz foglaltatik, p. o. *e-rő, fé-reg, fé-szek, a-gár, ö-kör, me-ző* 'stb.

3-or) Mikor pedig két vagy három mássalhangzó van két magánhangzó között, az utóbbi magánhangzóhoz csak *egy* foglaltatik, mint: *gyer-mek, em-ber, nyolcz-van* 'stb.

4-er) Végre a' származtatott szókban tanácsos és józan-ézszerű a' gyökszót eredetileg meghagyni, 's a' képző szótagot úgy választani el, mint a' gyökszóhoz tétetett, p. o. *kert-ész, olvas-ás, ír-ok, ügy-ész, rag-ad.*

5-ör) Utoljára az összetett szók, részeik szerint választatnak el, mint: *kar-szék, vas-út, gőz-hajó, víz-ár, szik-só* 'stb.

12. §. A' szóképzőkről.

Azon betű vagy szótag, melyet a' gyökszóhoz olly végből teszünk, hogy abból valamelly más szót alakítsunk, szóképzőnek neveztetik, p. o. ezekben: *vad-ász, csúf-ság, kert-ész, tür-elem, sár-os, mutat-vány, tör-edék*, 'stb. az *ász, ság, ész, elem, os, vány, edék* szóképzők.

A' szóképzőknek három fő osztálya van.

1-ör) Név képzők, mint: *ság ség, ász ész, vány vény, mány mény, alék elék, alom elem, os es, ál el, ály ély, ány ény, nok nők, at et, ás és*, 'stb.

2-or) Ige képzők, p. o. *ol el, az ox ez, lal lel, it, aszt eszt, tatik tetik, kodik kedik, ul ül, odik edik, ad ed, lik, og eg, hat het, tat tet, gat get*, 'stb.

3-or) Igehatározóképzők, mint: *anként enként, ul ül, ast est, an on en, szor ször szer, vást vést, va ve*, 'stb. E' különféle képzők a' maguk helyén alább részletesen előadatnak.

13. §. Képzők és ragok közti különbség.

A' szóképző és pusztá ragok között az a' különbség van, hogy azok (a' szóképzők) olly szókat alkotnak, mellyek még módosulhatnak, azaz, magokat a' ragokat is fölveszik; ellenben ezek (a' ragok), magok után semmit többé föl nem vesznek, p. o. *vár-os-nak, ember-ség-et, olvas-tat-ok, néz-het-ni, ház-á-ról, üdvöz-ül-het-és-ben* 'stb. e' szavakban: *os, ség, tat, het, á, ül-het-és*, képzők; mert a' gyökszóhoz tétetve más értelmű szókat alkotnak 's a' ragokat fölveszik: ellenben *nak, et, ok, ni, ról, ben*, pusztá ragok, mellyek miután a' szókhoz ragasztattak, azoknak más módosulását meg nem engedik. *)

*) Az ujjabb, vagy csak legújjabb időben némelleyek még e' módosulást nem tűrő ragokhoz is kezdenek képzőt tenni, jelesen az *i-t*, mellyel a' való' kihagyása pótoltatik, p. o. atyjávali beszélgetése; gyermekeiben: reménye 'stb.

MÁSODIK SZAKASZ. BESZÉDRÉSZEK.

14. §. *A' beszédről.*

A' beszéd különféle szónemekből támad és áll, melyek beszédrészeknek nevezetnek, 's együvé foglaltatván a' mondást értelmessé teszik, a' gondolatokat világosan kifejezik, 's egymásba fűződve beszédet alkotnak.

A' beszédnek következő 8 része van: 1. Névmutató, 2. Név, 3. Névmás, 4. Névhatározó, 5. Ige, 6. Igehatározó, 7. Kötszó, 8. Indulatszó, mely részokről e' szakasz' folytatásban fejezetenként bőven szólunk.

ELSŐ FEJEZET.

N é v m u t a t ó.

15. §. *A' névmutatóról.*

A' névmutató ama' kis beszédrész, melly a' főnév elébe tétvén, azt mintegy megmutatja 's kijelenti, honnét nevezetét is veszi, 's e' következő: *az*, vagy ha a' rákövetkező név más-salhangzón kezdődik, *z* betűjét elhagyván, a' p. o. *az* ember, *az* ész, a' szabadság, a' rabság. — A' névmutató mindig a' név előtt áll és pedig soha sem változva. — Vannak, kik a' számnévnek az elsőjét: *egy* is névmutatónak veszik; ezt határozatlannak, a m a z t határozottnak nevezve.

A' névmutatóról még e' következőket szükséges tudni:

1-ör) A' mutató névmással *az* föl nem kell cserélni; a' kettő közt az a' különbség, hogy ez ragad, a m a z pedig nem, p. o. az *az* ember, annak *az* embernek, azért *az* emberért, azzal *az* emberrel, azt *az* embert, 'stb.

2-ör) A' tulajdonnevek, hónapok és ünnepek' nevei előtt kimaradhat, p. o. Magyarország gazdag lehetne. Budapesten sok ingyen élő lakik. Franklin alapítá Északamerika' jólé-

tét. Télhó' utósó napjaiban megjó a' hideg. Karácson tájban hó esett. Lajos jó természetű fiú. *)

3-or) A' birtoknevek előtt is kimarad, p. o. könyveit elharácsolta. Iskoláját félbeszakasztotta. Jövedelmét kevésli.

4-er) Ezen kérdező névmások előtt is elhagyatik: *ki?* *kicsoda?* *mi?* *micsoda?* *kik?* *mik?* p. o. Mi az? óra, könyv. Ki az? egy ember, pap, tanácsnok.

5-ör) Midőn határozatlanul szólunk, p. o. Buzát veténk, 's konkolyt aratánk. Valót keresel 's csak árnyékot találsz. Ha férfiak volnátok, minden másként lenne.

6-or) A' névmutatót néha e' számnév pótolja: *egy*, p. o. *Egy* embert ismertem, kinek lelke feketébb volt, mint a' szercsen ' bőre. Álmomban *egy* haza' képét láttam, mellyet ébren sem felejtettek 'stb.

MÁSODIK FEJEZET.

Nevek.

16. §. A' nevekről általában.

Névnek mondatik általában mind azon szó, melly:

1-ör) Tárgyot, azaz *személyt* vagy *dolgot* jelent, mint: Árpád, Hunyadi, Budapest, hegy, Duna, ész, tudomány, fa, víz, tűz, gabona, gyümölcs 'stb.

2-or) Mi a' tárgynak, vagyis személynek és dolognak tulajdonságát, azaz *millyenségét* vagy *mennyiségét* jelenti, p. o. híres, nagy, szép, hosszú, keskeny, világos, rendetlen; egy, kettő, három, négy, öt, hat, hét, 'stb.

A' név általában kétféle:

1-ör) Főnév, ez magában foglalja a' *Tulajdonnevet*, és a' *Köznevet*.

2-or) Melléknév, mellyhöz tartozik a' *Számnév* is, a' melléknévvel egy természetű lévén. Sőt ide számítható az *Igenév* vagy *Részesülő* is.

*) Némellykor mégis a' tulajdonnevek előtt is használtatik a' névmutató, sőt a' birtokos és hónapok, ünnepek előtt is, mint:

A' Tisza sokkal rendtelenebb mint a' Duna. A' juhait eladta. A' lovaira több gondot fordít, mint a' gyermekeire.

ELSŐ CZIKKELY.

Főnév.

17. §. A' Főnévről.

Főnév az, melly magát a' tárgyat, azaz a' személyt vagy dolgot jelenti, 's úgy szólva megnevezi, p. o. föld, világ, erkölcs, fa, kő, nap, ember.

A' főnevek többfélék, ugyan is:

1. Eredetükre nézve:

Gyöknevek, mint: íz, víz, ár, só, vér, nép, nap, vas, kő, jég.

Eredt vagy *származott* nevek, mint: pap-ság, szerénység, jut-alom, igaz-ság.

II. Összetételükre nézve:

Egyszerű nevek, p. o. erény, ember, jog, falu, erdő, kertész, lovász.

Összetett nevek, mint: városház, ország-gyűlés, fa-héj, ház-födél, nyak-kendő, kert-ajtó, föld-abrosz, toll-kés 'stb.

III. Tárgyukra nézve:

1. Személyi-nevek, ezek ismét kétfélék, t. i.

a) Tulajdon személynév, mint: Árpád, Etele, Mózes; Washington, Franklin, Mahomed, Napoleon, Socrates, Fichte, Luther, 'stb.

b) Közös személynév, p. o. ember, asszony, férfiú, János, Mihál, Lajos, lány, gyermek, ifju, Ilka, Sára, 'stb.

2. Dolog-nevek, mellyek szinte kétfélék, t. i.

a) Tulajdon dolognév, p. o. Budapest, Párizs, Duna, Somlyó, Balaton, Debreczen, Somogy 'stb.

b) Közös dolognév *) , mint: ország, város, folyó, hegy, haj, orr, szív, test, óra, ökör, pénz, papiros stb.

3. *Képzéleti-nevek*, mellyek érzékeinkre nem hatnak, következőleg észbeli dolgot 's személyt jelentenek, p. o. kedv, szeszély, erény, jóság, lélek, angyal, 'stb.

*) Vannak nyelvünkben oly szavak is, mellyek már az egyes számban többséget jelentenek, 's azok közönségesen Gyűjtőneveknek mondatnak, ilyenek: csoport, falka, nyáj, sereg, nép, nemzet. Vannak illy természetű melléknevek is, mint: sok, kevés, temérdek; úgy szinte vannak névmások, mint: néhány, minden, mindnyájan.

18. §. Főnévi képzők.

A' következők:

1-ör) Főnevekből:

ság, ség: ember-*ség*, pap-*ság*, erdő-*ség*, polgár-*ság*, gyermek-*ség*.

ály, ély: lap-*ály*, szesz-*ély*, dag-*ály*, ked-(v)-*ély*.

ász, ész: vad-*ász*, kert-*ész*, hal-*ász*, seb-*ész*.

mány, mony: tok-*mány*, tyúk-*mony*.

asz, esz: szak-*asz*, rek-*esz*, tám-*asz*.

csa, cse: v. *acs, ecs*: ur-*acs*, tó-*csa*, vér-*cse*, kö-v-*ecs*, szár-*csa*.

ócz, öcz: gomb-*ócz*, gömb-*öcz*.

os, es, as: lakat-*os*, asztal-*os*, láb-*as*, nád-*as*.

nok, nek, nők: titok-*nok*, fegyver-*nek*, el-*nők*.

öly, oly: gyám-*oly*, bög-*öly*, gomb-*oly*, zug-*oly*.

tyu, tyü: sark-(an)-*tyu*, ferg-(e)-*tyü*, kez-*tyü*.

vány, vény: hál-*vány*, ör-*vény*.

ány, ény: lap-*ány*, göd-*ény*.

alom, elem: ur-(od)-*alom*, kegy-*elem*.

nya, nye: ká-*nya*, berek-*nye* (berkenye.)

szág: or-*szág* (ur-*ság*); — *encz*: kegy-*encz*.

za, zsa: bod-*za*, tor-*zsa*.

né, nő: szabó-*né*, kovács-*né*; színész-*nő*, gróf-*nő*.

lya, lye: csák-*lya*, gereb-*lye*, dereg-*lye*.

2-or) Melléknevekből.

ság, ség: goromba-*ság*, kevély-*ség*, szerény-*ség*, buta-*ság*,
drága-*ság*, szép-*ség*, jó-*ság*.

szág: jó-*szág*; — *oncz*: új-*oncz*.

and: vak-*and*; — *lék*: apró-*lék*.

3-or) Igékből:

alom, elem: jut-*alom*, kér-*elem*, rág-*alom*, fél-*elem*.

at, et: gondol-*at*, néz-*et*, akar-*at*, él-*et*.

ás, és: ir-*ás*, néz-*és*, lát-*ás*, int-*és*.

ál, él: hal-*ál*, köt-*él*, főd-*él*.

ály, ély: oszt-*ály*, vesz-*ély*, szeg-*ély*, szab-*ály*.

ány, ény: vág-*ány*, köt-*ény*.

vány, vény: tanít-*vány*, szok-(e)-*vény*, nyugtat-*vány*.

mány, mény: kohol-*mány*, keres-*mény*, enged-*mény*.

csó, cső: hág-*csó*, lép-*cső*, teker-(e)-*cs*, vakar-(a)-*cs*.

alék, elék: told-*alék*, függ-*elék*, főz-*elék*.

lék, ék: pót-(o)-*l-ék*, fest-*ék*, borít-*ék*.

adék, edék: hull-*adék*, söp-r-*edék*.

adal, edel: vi-*adal*, él-*edel* (eledel).

ú, ü: fagy-*ú* (fagygyú), szür-*ű*, vés-*ű*, vál-*ű*.

am, em: foly-*am*, kell-*em*.

ag, eg: avat-*ag*, renget-*eg*.

ap, ep: isz-*ap*, ül-*ep*.

ek: rejt-*ek*, vét *ek*.

ó, ő: szab-*ó*, ás-*ó*, es-*ő*, fest-*ő*.

ár, ér: bú(γ)-*ár*, tűz-*ér*.

ték: mér-*tek*, hasít-*tek*; — *nök*: mér-*nök*, vés-*nök*.

dok, asz: nyom-*dok*, dug-*asz*, 'stb.

4-er) Ige nevek ből:

ság, ség: romlott-*ság*, veszett-*ség*, halandó-*ság*.

5-ör) Igehatározókból:

ság, ség: távol-*ság*, messze-*ség*.

19. §. *A' nevek' módosulásáról.*

A' nevek' módosulásáról a' következőket kell tudni:

Nem elég a' tárgyakuak csak nevet adni, vagy azokat megnevezni tudni, hanem olly tulajdonsággal is kell birniok, hogy a' köztük és mi köztünk levő viszonyt, körülményt, 's általalok gondolatinkat világosan 's értelmesen kijelenthessük, a' mit bizonyos ragok által visziunk végbe, mellyek névhatározó ragoknak neveztetnek, 's mindig a' nevek végéhez ragasztatnak.

20. §. *Miként képeztetik a' többes szám?*

Igen egyszerűleg a' következő módon:

1) Ha a' név magánhangzón végződik, *k* betű tétetik hozzá, 's azonnal többes szám lesz belőle, p. o. idő-*k*, kapu-*k*, álgyú-*k*, ásó-*k*, 'stb. — Vagy pedig ekkép is állíthatjuk e' szabályt: Ha a' szó, vagy inkább név, magánhangzón végződik, a' többes szám' képzőjének magánhangzója kihagyatik, hogy két magánhangzó össze ne ütközzék, 's a' kimondást valami képen ne kellemetlenítse, p. o. *idő*, a' többes képző' (*ak, ek*) hangzója, *a e* kimarad, 's nem mondjuk: idő-*ek*, kapu-*ak*, álgyú-*ak*, ásó-*ak*: hanem idő-*k*, kapu-*k*, ásó-*k*, 'stb.

2) Ha a' név mássalhangzón végződik: *ak, ok, ek, ök* képzők' egyikével képeztetik a' többes szám, p. o. ház, ház-*ak* vagy ház-*ok*; föld, föld-*ek*, ördög, ördög-*ök*. — Mikor kelljen ezen képzőknek egyikét, vagy másikat használni, bajos meghatározni, hanem a' jobb hangzás határoz, p. o. azon nevek, mellyekben *ó u* hangzók vannak, *ak* képzőt látszanak kivánni, mint: lúd, lud-*ak*, kút, kut-*ak*, rúd, rud-*ak*, 'stb. mégis azt mondjuk: kulcs, kulcs-*ok*. szunyog, szunyog-*ok*, 'stb. Ellenben azon szavak, mellyekben *a á* hangzók vannak, *ok* képzőt kívánnak inkább, mint: ablak, ablak-*ok*; vám, vám-*ok*; ács, ács-*ok*, 'stb. de azért mégis mondjuk: ágy-*ak*, vár-*ak*, ház-*ak* 'stb. de így is: ágy-*ok*, vár-*ok*, ház-*ok*, 'stb. — Így van ez a' magas hangú szavakkal is, néha *ek*, máskor *ök* képző hangzik velök kellemesebben *), mint: erkölcs, erkölcs-*ök*; erős, erős-*ek*; könyök, könyök-*ök*; könyv, könyv-*ek*; göres, göres-*ök*, 'stb.

21. §. A' többes szám' képzésére nézve kivételek.

A' többes szám' képzésére nézve tudnunk kell, hogy

a) Némelly *i ü*, főkép pedig *i* végzetű szavak nem elégsznek meg a' többes szám képzésében csupa *k* betűvel, hanem egész *ak* vagy *ek* képzőt kívánnak, illyek: *téli, tavaszi, nyári, őszi, győri, földi, pesti, fi, férfi, urfi, atyafi, hazafi, Péterfi, tegnapi, minapi, holnapi*, 'stb. szóval mind azok, mellyek *i*-vel végződnek, úgy szinte azok is, mellyek *y*-val (tudnillik mert az *y*, *i* gyanánt hangzik) végződnek, mint: *Kisfaludy, Kajdáczy*; végre: *keserű, szomorú, gyönyörű, kedvű*, 'stb. p. o. *téli-ek, nyári-ak, győri-ek, minapi-ak, atyafi-ak, Kisfaludy-ak, gyönyörű-ek* 'stb.

b) A' következők: *ló, só, hó, lé, fű, tó, tő, kő, nyű, bő, sű, szű, szó, mű, cső, hű, jó, ó, bú, hú, szű* (szív), a' többes szám képzője előtt *v* közbetételt kívánnak, p. o. *fű-v-ek, cső-v-ek*.

*) Ezek miatt teljességgel nincs oka a' tanulónak nagyon töprenkednie, hogy valljon mellyik képzőt kelljen használni; akármellyiket használja, nem valami különös hiba, 's midőn nagyobb gyakorlottsága leszen, észrevétlenül önként szokik ahhoz, mit többször hall, vagy többször olvas.

Némellyek ezek közül hangzójukat másra változtatják, mint: hó, *ha-v-ak*; só, *sa-v-ak*; tó, *tá-v-ak* stb. Mind ezen elszámolt szavak, midőn többes szám (úgy szinte midőn a' szenvedő eset és birtokos név) képeztetik belőlük, hosszú hangzójukat rövidre változtatják, p. o. cső, *cső-v-ek*; ló, *lo-v-ak*.

c) E' néhány névnek kétféleképp lehet többese, úgy szinte birtokosa és szenvedő esete is, p. o.

Név	többszám	birtokos	szenvedő eset
biró	biró-k, birák	biró-m, birám	biró-t, birát
borju *)	borju-k, borjak	borju-m, borjam	biró-t, birát
fiu	fiu-k, fi-ak	fi-am	fiú-, fi-at
fattyu	fattyú-k, fatty-ak	fattyu-m, fatty-am	fattyu-t, fatty-at
ifju	ifju-k, ifj-ak	ifju-m, ifj-am	ifju-t, ifj-at
gyapju	gyapju-k, gyapj-ak	gyapju-m, gyapj-am	gyapju-t, gyapj-at
marju	marju-k, marj-ak	marj-um, marj-am	marju-t, marj-at
falu	falu-k, fal-ak	falu-m, fal-vam	falu-t, fal-vat
hamu	hamu-k, ham-ak	hamu-m, ham-vam	hamu-t, ham-vat
daru	daru-k, dar-ak	daru-m, dar-vam	daru-t, dar-vat
varju	varju-k, varj-ak	varju-m, varj-am	varju-t, var-jat
sarju	sarju-k, sarjak	sarju-m, sarj-am	sarju-t, sarj-at
mag	mag-ok, mag-ak	mag-om, mag-vam	mag-ot, mag-vat
odu	odu-k, od-ak	odu-m, od-vam	odu-t, od-vat
szaru	szaru-k, szar-ak	szaru-m, szar-vam	szaru-t, szar-vat
fenyű	fenyű-k, fenyű-ek	fenyű-m, fenyű-ve	fenyű-t, fenyű-ve
tetű	tetű-k, tetű-ek	tetű-m, tetű-ve	tetű-t, tetű-ve

22. §. Még egy észrevétel a' többszám' képzésére.

A' többes szám' képzésekor azt kell még megjegyeznünk, hogy e' következő: *og, ol, om, ok, oly, or, ou; ek, eg, er, ör, öm, öl* végzetű 's két szótagu szavak, úgy az *alom, elem* végződésű több taguak is, az utolsó szótag' hangzóját kihagyják. Sőt akkor is, ha midőn *birtoknevet* és *szenvedő* esetet képezzük belőlük, 's azon szavak e' következők: **)

Név	többszám	birtokos	szenvedő eset
ajak	aj-k-ak	aj-k-am	aj-k-at
akol	ak-l-ok	ak-l-om	ak-l-ot
álm	ál-m-ok	ál-m-om	ál-mo-t

*) Némellyek j helyett ny el is iratnak mint: borju, bornyu, varju, varnyu.
 **) Ez itt előadott szavakról mindenkorra megjegyezzük, hogy az egész nyelvtudományon végig az említett birtokos nevek' és szenvedő eset' képzésekor utolsó hangzójukat kihagyják, 's nem leszen szükséges ismét és újra megjegyezni.

<i>Név</i>	<i>többszám</i>	<i>birtokos</i>	<i>szenvedő eset.</i>
árok	ár-kok	ár-kom	ár-kot
ászkok	ász-kok	ász-kom	ász-kot
átok	át-kok	át-kom	át-kot
bagoly	bag-lyok	bag-lyom	bag-lyot
bajusz	baj-szok	baj-szom	baj-szot v. bajuszt
barom	bar-mok	bar-mom	bar-mot
berek	ber-kek	ber-kem	ber-ket
birodalom	birodal-mak	birodal-mam	birodal-mat
bizodalom	bizodal-mak	bizodal-mam	bizodal-mat
bodor	bod-rok	bod-rom	bod-rot
bokor	bok-rok	bok-rom	bok-rot
bötyök	böty-kök	böty-köm	böty-köt
burok	bur-kok	bur-kom	bur-kot
bürok	bür-kök	bür-köm	bür-köt
czukor	czuk-rok	czuk-rom	czuk-rot
csöbör	csöb-rök	csöb-röm	csöb-röt
csupor	csup-rok	csup-rom	csup-rot
csülök	csül-kök	csül-köm	csül-köt
csürök	csür-kök	csür-köm	csür-köt
dolog	dol-gok	dol-gom	dol-got
eper	ep-rek	ep-rem	ep-ret
erek	er-kek	er-kem	er-ket
ezer	ez-rek	ez-rem	ez-ret
élelem	élel-mek	élel-mem	élel-met
értelem	értel-mek	értel-mem	értel-met
érzelem	érzel-mek	érzel-mem	érzel-met
étel	ét-kek	ét-kem	ét-ket
farok	far-kok	far-kau	far-kot(kaf)
félelem	félel-mek	félel-mem	félel-met
féreg	fér-gek	fér-gem	fér-get
fészek	fész-kek	fész-kem	fész-ket
figyelem	figyel-mek	figyel-mem	figyel-met
fodor	fod-rok	fod-rom	fod-rot
fogoly	fog-lyok	fog-lyom	fog-lyot
förtel	förtel-mek	förtel-mem	förtel-met
gomoly	gom-lyok	gom-lyom	gom-lyot

Név	többszám	birtokos	szenvedő eset.
gödör	göd-rök	göd-röm	göd-röt
gyakor	gyak-rok	—	—
<i>Lippony</i> gyalom	gyal-mok	gyal-mom	gyal-mot
gyilok	gyil-kok	gyil-kom	gyil-kot
gyomor	gyom-rok	gyom-rom	gyomrot
győződelem	győződel-mek	győződel-mem	győződel-met
halom	hal-mok	hal-mom	hal-mot
haszon	hasz-nok	hasz-nem	hasz-not
hatalom	hatal-mak	hatal-mam	hatalmat
három	—	—	hár-mat
horog	hor-gok	hor-gom	hor-got
horony	hor-nyok	hor-nyom	hor-nyot
hurok	hur-kok	hur-kom	hur-kot
iker	ik-rek	ik-rem	ik-ret
irodalom	irodal-mak	irodal-mam	irodal-mat
izom	iz-mok	iz-mom	iz-mot
járom	jár-mak	jár-mam	jár-mat (ot)
jövedelem	jövedel-mek	jövedel-mem	jövedel-met
<i>borotva</i> kaczor	kacz-rok	kacz-rom	kacz-rot
kapocs	kap-csok	kap-csom	kap-csot
kapor	kap-rok	kap-rom	kap-rot
kebel	keb-lek	keb-lem	keb-let
kegyelem	kegyel-mek	kegyel-mem	kegyel-met
kényelem	kényel-mek	kényel-mem	kényel-met
kéreg	kér-gek	kér-gem	kér-get
kérelem	kérel-mek	kérel-mem	kérel-met
késedelem	késedel-mek	késedel-mem	késedel-met
korom	kor-mok	kor-mom	kor-mot
köböl	köb-lök	köb-löm	köb-löt
kölyök	köly-kök	köly-kem	köly-ket
köröm	kör-mök	kör-möm	kör-möt
lepel	lep-lek	lep-lem	lep-let
lélek	lél-kek	lél-kem	lél-ket
majom	maj-mok	maj-mom	maj-mot
major	maj-rok	maj-rom	maj-rot
malom	mal-mok	mal-mom	mal-mot
marok	mar-kok	mar-kom	mar-kot

<i>Név</i>	<i>többszám</i>	<i>birtokos</i>	<i>szenvedő eset.</i>
meder	med-rek	med-rem	med-ret
méreg	mér-gek	mér-gem	mér-get
mocsok	mocs-kok	mocs-kom	mocs-kot
nyereg	nyer-gek	nyer-gem	nyer-get
orom	or-mok	or-mom	or-mot
oltalom	oltal-mak	oltal-mam	oltal-mat
ólom	ól-mok	ól-mom	ól-mot
öböl	öb-lök	öb-löm	öb-löt
ököl	ök-lök	ök-löm	öklöt
ökör	ök-rök	ök-röm	ök-röt
peczek	pecz-kek	pecz-kem	pecz-ke
pehely	pely-hek	pely-hem	pely-het
piszok	pisz-kok	pisz-kom	pisz-kot
pokol	pök-lok	pök-lom	pök-lot
reték	ret-kek	ret-kem	ret-ke
sarok	sar-kok	sar-kom	sar-kot
selyem	sely-mek	sely-mem	sely-met
sérelem	sérel-mek	sérel-mem	sérel-met
síralofu	síral-mak	síral-mam	síralmat
sólyom	sóly-mok	sóly-mom	sóly-mot
súlyok	súly-kok	súly-kom	súly-kot
súlyom	súly-mok	súly-mom	súly-mot
szatyor	szaty-rok	szaty-ram	szaty rot
szeder	szed-rek	szed-rem	szed-ret
szemérem	szemér-mek	szemér-mem	szemér-met
szenvedelem	szenvedel-mek	szenvedel-mem	szenvedel-met
szírom	szír-mok	szír-mom	szír-mot
szídalom	szídal-mak	szídal-mam	szídal-mat
szítok	szít-kok	szít-kom	szít-kot
szobor	szob-rok	szob-rom	szob-rot
szorgalom	szorgal-mak	szorgal-mam	szorgal-mat
szúlyok	szúly-kok	szúly-kom	szúly-kot
szurok	szur-kok	szur-kom	szur-kot
takony	tak-nyok	tak-nyom	tak-nyot
tegez	teg-zek	teg-zem	teg-zet
teher	ter-hek	ter-hem	ter-het
telek	tel-kek	tel-kem	tel-ke

<i>Név</i>	<i>többszám</i>	<i>birtokos</i>	<i>szenvedő eset.</i>
tilalom	tilal-mak	tilal-mam	tilal-mat
titok	tit-kok	tit-kom	tit-kot
torok	tor-kok	tor-kom	tor-kot
torony	tor-nyok	tor-nyom	tor-nyot
tulok	tul-kok	tul-kom	tul-kot
tücsök	tücs-kök	tücs-köm	tücs-köt
tükör	tük-rök	tük-röm	tük-röt
tűrök	tür-kök	tür-köm	tür-köt
üömög	ün-gök	ün-göm	ün-göt
üröm	ür-mök	ür-möm	ür-möt
üszög	üsz-gök	üsz-göm	üsz-göt
üszök	üsz-kök	üsz-köm	üsz-köt
vászon	vász-nak	vász-nam	vász-nat
verem	ver-mek	ver-mem	ver-met
veszedelem	veszedel-mek	veszedel-mem	veszedel-met
védelem	védél-mek	védél-mem	védél-met
vétek	vét-kek	vét-kem	vét-ket
viadal	viadal-mak	viadal-mam	viadal-mat
vigalom	vigal-mak	vigal-mam	vigal-mat
vödör	vöd-rök	vöd-röm	vöd-röt
zugoly	zug-lyok	zug-lyom	zug-lyot.

23. §. *A' névragozás.*

Hogy a' nevek által gondolatinkat érthetőleg 's világosan kifejezhessük, bizonyos ragoknak hozzájuk tétele által módosítjuk, melly ragok a' következő példában láthatók, 's *névhatározóknak* neveztetnek, és ezen ragoknak a' nevekhez függesztése *névragozásnak* mondatik, p. o.

Egyes szám.

	<i>Mélyhangúak.</i>		<i>Magoshangúak.</i>	
<i>Beható</i>	ház-ba	tó-ba	kert-be	erdő-be
<i>Marasztaló</i>	ház-ban	tó-ban	kert-ben	erdő-ben
<i>Kiható</i>	ház-bol	tó-bul	kert-ből	erdő-ből
<i>Közelítő</i>	ház-hoz	tó-hoz	kert-hez(höz)	erdő-hez
<i>Határvető</i>	ház-ig	tó-ig	kert-ig	erdő-ig
<i>Felható</i>	ház-ra	tó-ra	kert-re	erdő-re

<i>Allapító</i>	ház-on	tó n	kert-en	erdő-n
<i>Leható</i>	ház-ról	tó-rul	kert-ről	erdő-rül
<i>Távolító</i>	ház-tól	tó-tul	kert-től	erdő-tül
<i>Veszteglő</i>	ház-nál	tó nál	kert-nél	erdő-nél
<i>Független birt.</i>	ház-é	tó-é	kert-é	erdő-é
<i>Mássalálló birt.</i>	ház-nak	tó-nak	kert-nek	erdő-nek
<i>Tulajdonító</i>	ház-nak	tó-nak	kert-nek	erdő-nek
<i>Szenvedő</i>	ház-at	ta-vat	kert-et	erdő-t
<i>Okadó</i>	ház-ért	tó-ért	kert-ért	erdő-ért
<i>Segítő</i>	ház-zal(val)	tó-val	kert-tel (vel)	erdő-vel
<i>Fordító</i>	ház-zá (vá)	tó-vá	kert-té (vé)	erdő-vé
<i>Mutató</i>	ház-ul	tó-ul	kert-ül	erdő-ül.

Többes szám.

<i>Beható</i>	ház-ak-ba	ta-vak-ba	kert-ek-be	erdő-k-be
<i>Kiható</i>	házak-ból	tavak-ból	kertek-ből	erdők-ből
<i>Közelítő</i>	házak-hoz	tavak-hoz	kertek-hez	erdők-hez
<i>Marasztaló</i>	házak-ban	tavak-ban	kertek-ben	erdők-ben
	'stb	'stb.	'stb.	'stb.

24. §. *Figyelmezés a' névragozásra.*

A' névragozásban figyelni kell még következőkre, tudnillik
 1-ör) A' melly szóban, vagy inkább névben, eredetileg
éles és mélyhangu magánhangzók vannak, a' ragozásban min-
 denkor *mélyhangu* ragot kíván, p. o. széna, szénára, szilaj, szilaj-
ság; hasíték, hasíték-ok; ajándék-ot 'stb.

2-or) Olly szók 's nevek' ragozásánál, mellyekben *mély*
 és *magos* hangzók vannak együtt, arra kell vigyázni, hogy: mil-
 lyen hangzó van az utósó szótagban; ha *mély*-hangzó van, ezen
 osztálybeli hangzós rag tétetik hozzá, p. o. betyár, betyár-nak,
 betyár-tól; gyertya, gyertyá-val, eszterág, eszterág-ot; Jere-
 miás, Jeremiás-nak; Ezekiás, Ezekiás-nál, 'stb. — Ha pedig
 az utósó szótagban *magos*-hangzó van, ezen osztálybeli hang-
 zós rag járul hozzá, mint: Abel, Abel-nek; József, József-től,
 József-nek; Sámuel, Sámuel-től, Sámuel-ek; korhely, korhely-
 nek, korhely-től 'stb.

3-or) Ha a' név két *összetett* szóból áll, mellyeknek egyi-
 ke *mély*, a' másika *magos* vagy *éles* hangzót foglal magában: az

összetett névnek utósó része szerint kívánja a' ragokat, p. o. szekér-út, szekér-út-on; szék-láb, szék-láb-ot; csata-mező-re; Rába-köz, Rábaköz-ben; rak-hely, rakhely-en; kar-szék, kar-szék-et; toll-kés, tollkés-sel, 'stb.

Kivétetnek azonban e' szabály alól azon egytagu szók, mellyekben az *i* éles-hang találatik 's mindig *mély* hangzót kívánnak, mint: híd, fa-híd-ra, kő-híd-nál, nyul-zsír, nyul-zsír-ral, 'stb.

25. §. Névragozási utószabályok.

Hogy minden nevet hibátlanul ragozhassunk a' fölebbi módosulás' példája szerint, a' következőket kell észrevennünk :

4-ör) A' szenvedő esetben e' ragok' *ot at et üt* hangzója kimarad, ha a' ragozandó név magánhangzón, vagy e' következő mássalhangzókon: *j, l, ly, n, ny, r, s, sz, z, zs* végződik, mint: erdő-t, idő-t, adó-t; baj-t, zaj-t; angyal-t, asztal-t; szabály-t, homály-t; kalán-t, len-t; bárány-t, fővény-t; bor-t, kor-t; hús-t, más-t; vadász-t, ész-t; amaz-t, gőz-t; darázs-t, varázs-t, 'stb. — De ha ezen említett betűk előtt még más ik mássalhangzó van, a' rag' magánhangzóját nem hagyják ki; sőt némelylek, mássalhangzótul meg nem előzve is, megkivánják az egész ragot, p. o. bors-ot, toll-at; vas-at, haj-at, kez-et, 'stb.

5-ör) A' következő éles-hangu 's egytagú nevek mindig *mély*-hangu ragokat kívánnak, mint:

csik, czél, hég, sip, gyik, sík, kín, sír, zsír, híd, szíf, nyíl, díj, híg, ír, ín, víg, p. o. csik-ot, csik-ok, csík-ban; zsír-os, zsír-ral; híd-ra, híd-ról, 'stb. Ezen nevek főkép a' magánhangzón kezdődő rag előtt a' hosszú *i*-t gyakran rövid *i*-re változtatják, mint: ín-ak, sík-ot, 'stb.

6-ör) Némelly nevek a' többes számban, birtokosnévvé tételökkor, és a' szenvedő esetet képezve, vonásukat elhagyják, p. o. kerék, kerék-ek, kerék em, kerék-et; 's azok leginkább e' következők:

agár	ér	hét	légy	pohár	téj
bél	ész	hév	levél	réz	tél
bogár	fazék	jég	lúd	sár	tenyér
cserép	fedél	kanál	madár	sugár	tér
dél	fél	kenyér	mész	sudár	tíz
dér	fenék	kerék	mozsár	szamár	tűz
derék	fonál	kevés	nehéz	szekér	úr
egér	fővény	kosár	név	szemét	út
egyéb	fűz	kötél	nyár	szél	veréb
elég	geréb	közép	nyél	szén	víz *).
ég	gyökér	kút	nyúl	tehén	

4-er) A' melly nevek *a e* hangzókon végződnek, 's valamely képző vagy rag tételik hozzájuk, az *a* elváltozik *á*-ra, az *e* pedig *é*-re, p. o. atya, atyá-nak, atyá-tol, atyá-m, atyá-k, eké-vel, eké-m, eké-k, 'stb. Azonban a' következő ragok előtt: *ság, ség, i*, nem változnak el az említett betűk, p. o. durvaság, büszke-ség, ma-i, buda-i, rédei. **)

5-ör) A' segítő és fordító ragok (*val, vel, vá, vé*, azon betűre változtatják *v* betűjüket, a' mellyen a' név végződik mellyhöz tételnek, p. o. ház-zal, ház-zá; láb-bal, láb-bá; szent-tel, szent-té; az-zal, ez-zel, 'stb. ezek helyett: ház-val, ház-vá láb-val, láb-vá, szent-vel, szent-vé, az-val, ez-vel.

MÁSODIK CZIKKELY.

Melléknév.

26. §. A' melléknévről általában.

Melléknév az, mi a' tárgyának tulajdonságát vagy mineműségét jelenti; vagy pedig a' tárgyak' menüiségét, számát határozza meg. A' melléknév' tulajdonságával birván a' részesülők és számnevek is, tehát háromféle melléknévet állíthatni:

*) Nem csupán a' fön említett esetekben, hanem más ragozásokban is gyakran elhagyják *e'* nevek a' vonást, p. o. het-es, víz-es, víz-el, szel-el, 'stb. Egyébiránt nem éppen teljességgel szükséges, hogy a' vonás kihagyassék, mert így is helyesen mondjuk: gyökér-t, fedél-t, pohárt, 'stb.

***) Néha midőn a' hangkellem megengedi, vagy éppen kívánja, más ragok előtt sem változnak el az említett betűk, p. o. háza-é, háza-ig, háza-ért, kezese-ül, tartozása-ul 'stb.

1-ör) Tulajdonképi melléknév, mint: nehéz, könnyű; nagy, kicsiny; fehér, fekete; rövid, hosszú; keskeny, széles, 'stb.

2-or) Számnév, mint: egy, kettő, három, négy, öt, tíz, húsz, száz, 'stb.

3-or) Részesülő vagy igenév, például: vérző, érző; tanult, adott; halandó, leendő, mulandó 'stb.

Első osztály.

Tulajdonképi melléknév.

27. §. *A' melléknév' tulajdonságai.*

A' melléknévről azt kell tudnunk, hogy e' két különös fő tulajdonsága van, tudniillik, hogy:

1-ör) A' főnév előtt, hol többnyire használtatik, semmi ragozást meg nem szenved, p. o. jó gyermek, jó gyermeket, jó gyermeknek, jó gyermekek, jó gyermekektől 'stb. E' példából látni, hogy bármiként módosítjuk is a' főnevet ragozás által, az előtte lévő melléknév ragozatlan marad. — De ha a' melléknév és az utána következő főnév közt névmutató van, akkor a' melléknév a' többes számi képző ragot fölveszi, ha a' név többesben van, p. o. szomorúk az emberek, hidegek az éjszakák, silányok a' vetések. Ha pedig melléknév magánosan, vagy a' főnév után áll, ragoztathatik, p. o. a' jót, a' jók, a' jónak, a' jóbul 'stb. pénzt sokat örökölt, de földet keveset; fiakkal jókkal áldott meg az Isten; embernek jónak mondják, de tanítónak rosznak 'stb.

2-or) Két hasonlító lépcsőt vesz föl. E' tulajdonsága a' melléknévnek semmi más beszédrészszel nem közös. E' hasonlítás a' dolgok' tulajdonságának természetéből szükségkép foly, mert egyik dolog vagy tárgy nagy, a' másik pedig kis mértékben bir egy vagy más tulajdonsággal.

28. §. *A' hasonlításról.*

A' millyenséget jelentő melléknévnek két lépcsőjét teszik e' kis részecskék: *abb, obb, ebb*, és *leg*; 's a' hasonlítás e' következő igen egyszerű módon történik: Az *obb* vagy *ebb* képző ragot a' melléknévhez hátul tesszük, a' *leg* szócskát pedig elül,

p. o. nagy, nagy-obb, leg-nagy-obb; vad, vad-abb, leg-vad-abb
erős, erős-ebb, leg-erős-ebb; zöld, zöld-ebb, leg-zöld-ebb.

29. §. Észrevételek a' hasonlításra.

A' hasonlításról tudnunk kell, hogy még másképp is megtörténhetik, tudniillik e' szócskákkal: olly, mint, inkább, kevésbé.

1-ör) Ha egyik tárgy a' másikat tulajdonságára nézve nem haladja felül, hanem vele egyenlő mértékben bírja azt, *olly* vagy *szintolly* szócskát használunk, p. o. az eső *olly* szükséges *mint* a' napfény; a' balitéletek *szintolly* ártalmatlanok *mint* a' vétkek.

2-or) Ha egyik tárgy' tulajdonsága nem éri föl a' másikat, amazét ez alsóbsági fokkal vagy képzővel: *kevésbé*, *nem olly*, szócskákkal tesszük ki, p. o. a' halál *kevésbé* rémitő az erényesnek *mint* a' gonosznak, az iróság *nem olly* jövedelmező *mint* a' könyvárusság.

3-or) Ha a' tárgy két különböző mértékű tulajdonsággal bír, vagy két tárgy közül egyik felülmulja a' másikat, ugyan azon tulajdonságra nézve; *inkább* szót téve a' melléknév elébe, lesz a' hasonlítás, *mint*; Ferencz *inkább* könyelmű *mint* ros; a' mult tél *inkább* száraz volt *mint* nedves; az ostoba gyakran *inkább* boldogul *mint* az eszes.

4-er) Ha a' melléknév magánhangzón végződik, a' hasonlító lépcső' képzőjének magánhangzója kimarad, p. o. durva, durvá-bb; görbe, görbé-bb 'stb.

5-ör) Az s-en végződő melléknévek' hasonlításában a' képzőnek hangzója is kimaradhat 's az egyik b is, p. o. kedves, kedves-b, üdvös-b 'stb.

6-or) Az összetett melléknévek majd az első majd a' második résznél kívánják a' hasonlati lépcsőt, p. o. Ez az anyag *kékes-zöld*, de amaz még *kékesebb-zöld*, amaz pedig *sárgás-zöldebb*.

7-er) A' névből *u* *ú* által képzett 's előlrül más melléknévvél összetett melléknévek csak az elsőben kívánják a' hasonlítás lépcsőt, p. o. bő kezű, *bővebb* kezű; nagy óru, *nagyobb* óru; jó szívű, *jobb* szívű.

8-or) Némely melléknévek rendetlenül veszik föl a' hasonlítás képzőt, Ugyan is a) Némelyek kihagyják előbb végső hangzójukat a' rag előtt, *mint*: hoszu, *hosz-abb*; könyű, *köny-ebb*;

b) Mások a' főszabálytól térnek el, (melly szerint ha magánhangzón végződik a' melléknév, csak *bb*-t kíván) 's egészen kívánják a' ragot, mint: szomorú, szomorú*abb*; keserű, keserű*ebb* 'stb. c) Ismét mások egészen rendetlenül képezik, p. o. szép, szebb; jó, jobb; kicsiny, kisebb; bátor, bátrabb. d) Végre némely *v* közbetételt kíván, mint: bő, bővebb.

30. §. Melléknévi képzők.

Melléknévet képezhetni:

1-ör) Főnevekből:

as os, esős, s képzővel: has-*as*, agyag-*os*, fény-*es*, köd-*ös*, erő-*s*, só-*s*.

i, nyi: buda-*i*, pest-*i*, föld-*i*; öl-*nyi*, láb-*nyi*, araszt-*nyi*, fő-*nyi*.

só ső, ú ű: al-*só*, vég-*ső*, szél-*ső*; méltóság-*ú*, tehetség-*ű*, elmé-*ű*.

talán, telen: haszon-*talán*, erkölcs-*telen*, ember-*telen*.

tlán, tlen: anya-*tlán*, idő-*tlen*, erő-*tlen*, hazá-*tlán*.

beli: város-*beli*, hely-*beli*, elme-*beli*.

ge: für-*ge* (fürj-*ge*), ker-*ge*, rez-*ge*, bal-*ga*.

ony, ény, ány: vék-*ony*, ke-*mény* (kőmény), sov-*ány*.

da: san-*da*, ron-*da* (rom-*da*).

a: káb-*a*, sim-*a*.

2-ör) Melléknévekből:

es, s: zöld-*es*, kék-*es*, fehér-*es*, sárgá-*s*.

dad, ded: hosszú-*dad*, kerek-*ded*, lasu-*dad*.

ka, ke: kondor-*ka*, szegény-*ke*, fiatal-*ka*.

talán, telen: boldog-*talán*, szerény-*telen*, hiv-*telen*.

tag: balga-*tag*.

ocska, ecske: nagy-*ocska*, szép-*ecske*, jó-*caska*.

E' melléknévek, többnyire kisebbítik a' gyök-melléknévnek értelmét, p. o. zöld-*es*, nem egészen zöld, csak kevésbé.

3-ör) Igékből:

atlan, ellen: vár-*atlan*, enged-*etlen*, kér-*etlen*, fő-*v-ellen*, sül-*etlen*, kell-*etlen*.

ánk, énk: nyal-*ánk*, fél-*énk*, nyul-*ánk*.

ékony, ékeny: porlad-*ékony*, fél-*ékeny*, hajl-*ékony*.

ár, árd: csal-*ár*, kop-*ár*, csal-*árd*.

ász, ész: buny-*ász*, mer-*ész*.

or: foszt-*or*; — *fa*: csal-*fa*.

4-er) Névhatározókbul:

i képzővel, mint: alatt-*i*, iránt-*i*, mellett-*i*, után-*i*.

való: mellett-*való*, alatt-*való*, alá-*való*, felebb-*való*, iránta-*való*.

levő: benne-*levő*, mellette-*levő*, alatta-*levő* 'stb.

5-ör) Igehatározókbul:

i képzővel, mint: rég-*i*, tegnap-*i*, holnap-*i*, ma-*i*, utóbb-*i*, egyszer-*i*, kétszer-*i*, háromszor-*i*, tízszer-*i*, százszor-*i*.

os, es: mint: hatszor-*os*, kétszer-*es*, tízszer-*es*.

való: egyedül-*való*, semmire-*való*; (Igéből): vágni-*való*.

levő: hátra-*levő*, kinn-*levő*, meg-*levő* 'sat.

M á s o d i k o s z t á l y .

M á s o d i k o s z t á l y .

Számnev.

31. §. A' számnevekrül általában.

A' számnev a' tárgyak' (azaz személyek' és dolgok') mennyiségét jelentí 's számát határozza meg, és ez többféle, t. i. Sark-

1-ör) Sarkszám.

A' sarkszámok a' dolgok' vagy tárgyak' mennyiségét mondják vagy jelentik e' kérdésre: *hány?* mellyek jeleikkel a' következők:

1 egy	17 tizenhét	60 hatvan
2 kettő	18 tizennyolcz	70 hetven
3 három	19 tizenkilencz	80 nyolczvan
4 négy	20 husz	90 kilenczven
5 öt	21 huszonegy	100 száz.
6 hat	22 huszonkettő	200 kétszáz
7 hét	23 huszonhárom	500 ötszáz
8 nyolcz	24 huszonnégy	800 nyolczszáz
9 kilencz	25 huszonöt	1000 ezer
10 tíz	26 huszonhat	2000 kétezer
11 tizenegy	27 huszonhét	5000 ötezer
12 tizenkettő	28 huszonnyolcz	8000 nyolczezer
13 tizenhárom	29 huszonkilencz	9000 kilenczezer
14 tizennégy	30 harmincz	1840 ezernyolczszáznegyven
15 tizenöt	40 negyven	100,000 százezer
16 tizenhat	50 ötven	1,000,000 egy millio.

32. §. *A' sarkszám' tulajdonsága.*

A' sarkszámoknak két főtulajdonságuk van :

a) Az utánok következő neveket mindenkor egyes szám-ba kívánják, p. o. két öl, három kötet, négy mérő, öt óra, hat mérföld, hét esztendő, nyolcz ember, kilencz forint, száz arany 'stb.

b) Melléknévi tulajdonsággal birván, a' név előtt éppen úgy nem változnak vagyis ragadnak, mint egyéb melléknévek, p. o. hat mérföldet, hat mérföldre; tíz ölet, tíz ölbül, száz akóban 'stb.

c) A' többes szám' képzőjét nem szokták fölvenni, mert nem mondjuk : kettők, hármak, ötök 'stb. Azonban *ad ed* közbetevésekkel mégis szokottak, mint : tizedek, századok, ezredek.

d) A' többes számi képzőn kívül egyéb ragokat fölvesznek, midőn magánosan vagy a' főnév után állnak, p. o. kettőt, kettőben, kettőnek, kettőtül, százzal, százért; ökröt négyet vett, de tehenet tizet. Lóval ötven-nel nem nyert annyit, mint ökörrel harmincz-czal 'stb.

e) A' kettő-rül azt kell tudni, hogy ha főnév következik utána, két használatik helyette, p. o. két év, két óra, két ember, két forint 'stb.

f) A' sarkszámokbul e' kérdésekre: *hányan? hányszor?* igehatározók lesznek *an en* képzőkkel, mint : kett-en, hár-m-an, négy-en, öt-en, hat-an; két-szer, három-szor, négy-szer, tíz-szer, száz-szor 'stb.

2-or) Rendszám.

A' rendszámok a' rendet jelölik ki ezen kérdésre: *hányadik?* 's a' sarkszámoktul *adik, odik, edik, ödik* képzőkkel készülnek, mind szabályosan, csak az első és második rendetlenül, ugymint:

1-ső, első (egyedik)	30-dik, harminczadik
2-dik, második (kettődik)	40-dik, negyvenedik
3-dik, harmadik	50-dik, ötvenedik
4-dik, negyedek	60-dik, hatvanadik
5-dik, ötödik	70-dik, hetvenedik
6-dik, hatodik	80-dik, nyolczvanadik
7-dik, hetedik	90-dik, kilenczvenedik
8-dik, nyolczadik	100-dik, századik
9-dik, kilenczedik	105-dik, százötödik
10-dik, tizedik	110-dik, száztizedik
11-dik, tizenegyedik	300-dik, háromszázadik
15-dik, tizenötödik	500-dik, ötszázadik
20-dik, huszadik	898-dik, nyolczszáz kilenczven
23-dik, huszonharmadik	nyolczadik 'stb.

A' rendszámokbul szinte lesznek igehatározók e' kérdésre: *hányadszor?* *szor*, *szer* ragokkal, 's akkor rendszeren az *ik* kimarad, p. o. *elő-ször*, *másod-szor*, *harmad-szor*, *negyed-szer*, *ötöd-ször* 'stb.

3-or) Sokszorozó szám.

A' sokszorozó számok szaporodást, sokasodást jelentenek, 's e' kérdésekre: *hányas?* *hányszoros?* *hányrétű?* felelnek, *os*, *as*, *ös*; *szoros*, *szeres*, *rétű* képzőkkel alakulván a' sarkszámokbul p. o.

egyed	tizenegyed	egyszeres	negyvenszeres
kettős	húszas	kétszeres	százszoros
hármás	harminczas	háromszoros	egyrétű
négyes	negyvenes	négyszeres	kétrétű
ötös	ötvenes	ötszörös	háromrétű
hatos	hatvanas	hatszoros	négyrétű
hetes	hetvenes	hétszeres	ötrétű
nyolczas	százas	nyolczszoros	tízrétű
kilenczes	kétszázas	tízszeres	húszrétű
tizes	ezres	húszszoros	százszerű
—	—	—	és így tovább.

Az *as os*, és *ös* képzőű sokszorozó számnevek, főnevek gyanánt is használatnak pénzdarabok' jelentésére, p. o. ötös, hetes, tizes, huszas.

4-er) Különz ő szám.

A' különz ő számok a' tárgyak' különféleségét jelentik e' kérdésre: *hányféle?* 's *féle* képzővel alakulnak szinte a' sark-számokbul, p. o.

egyféle	ötféle	tizféle	hatvanféle
kétféle	hatféle	húszféle	hetvenféle
háromféle	nyolczféle	harminczféle	százféle
négyféle	kilenczféle	ötvenféle	ezerféle

Ezekből *kép* vagy *képen* rag által igehatározók készülnek, p. o. *egyfélekép*, vagy *egyféleképen*, *kétfélekép*, *háromfélekép*, *négyfélekép*, *tizfélekép*, *százféleképen* 'stb.

5-ször.) O s z t ó s z á m.

Az osztószámok a' tárgyak' külön több részekre osztását jelentik e' kérdésre: *hányféle?* 's *félé* raggal képeztetnek. Az osztószámok nem nevek, hanem igehatározók, mert a' névhöz járulható ragokat föl nem veszik 's mindig csak igével társul használatnak, p. o. ezen jószágot *négyfelé* osztják; a' kenyeret *háromfelé* vágta; a' ruháját *kétfelé* hasította. Rendben így következnek, mint már a' fölebb mondottakból is tudhatni:

kétfelé	ötfelé	huszonegyfelé	százfelé
háromfelé	tizfelé	huszonkétfelé	ötsházfelé
négyfelé	huszfelé	harminczfelé	ezerfelé 'stb.

A' tulajdonképi melléknevekből ide a' számnevekhez tartoznak a' következők is: *sok*, *kevés*, *néhány*, *temérdek*, *számtalan*, *elég*, — mert ezek is egyesbe kívánják a' rájuk következő főneveket, 's a' számnevek szerint többséget jelcntenek, p. o. *sok* ember lakik Budapesten; *temérdek* katona veszett el a' háboruban; *kevés* ifju tud józanon gondolkodni; *számtalan* példa bizonyítja 'stb.

Harmadik osztály.

Részesülő.

33. §. *Mi a' részesülő 's hányféle?*

A' részesülő olly tulajdonságu melléknév, hogy időt, cselekvést és személyt egy szóban jelent. Időre nézve háromféle, 's mindig az ígetörzsöktől származik, vagy képeztetik: *ó ő, ott ett t, andó endő*, képzők által.

1-ör) *Jelen részesülő*: *vár-ó, érz-ő (érező), cseveg-ő, hajl-ó (hajol-ó), báj-l-ó (bájol-ó), zaj-l-ó (zajlik)*. — A' magyar neveknek egy nem csekély része a' jelen-részesülőkből áll, még pedig főnevekül használva, p. o. *eső, adó, ásó, bíró, szabó, arató, író, lugszó*.

2-ör) *Mult részesülő*: *olvas-ott, nyug-ott, ad-ott, tanul-t, rom-l-ott, sért-ett, üz-ött, nyomorgat-ott* 'stb. — Kiki látja, hogy a' mult részesülő nem egyéb, mint az igének határozatlan formában levő mult idejének egyes harmadik személye.

3-ör) *Jövő részesülő*: melly a' jövő időnek harmadik személyéhez tett *ó ő* által képeztetik, mint: *várand-ó, kelend-ő, vagy kel-endő, járand-ó, dicsérend-ő, haland-ó* 'stb.

34. §. *A' melléknév' és részesülő' rokonsága.*

A' részesülőnek a' melléknévvel azon rokon tulajdonsága van, hogy:

1-ör) A' főnév előtt változatlanul vagyis ragozatlanul áll mint egyéb melléknév vagy számnév, 's a' tárgynak tulajdonságát jelenti mint a' melléknév, p. o. *éző szív, éző szivek, éző sziveket*; a' *váró* lány, a' *váró* lánynak; a' *csevegő* gyermek, a' *csevegő* gyermekek; a' *tanult* ifjú, a' *tanult* ifjunak; a' *nyugott* lelkiismeret nagyobb kincs mint a' *pénz*; a' *sértett* kebelben; a' *járandó* fizetésért; a' *halandó* embernek; *dicsérendő* tulajdonságul 'stb,

2-ör) A' hasonlítási lépcsőket némelyek fölveszik, például: *éző, éző-bb, leg-éző-bb*; *tanult, tanult-abb, leg-tanult-abb*; *uyugott, nyugott-abb, leg-nyugott-abb*; *kelendő, kelendő-bb, leg-kelendő-bb*; *hajlandó, hajlandó-bb, leg-hajlandó-bb* 'stb.

HARMADIK FEJEZET.

N é v m á s.

35. §. A' névmásról.

A' névmás, melly névpótolónak is neveztetik, olly beszéd-rész, melly a' nevek helyett szokott tétetni, hogy azok' ismétlését elkerüljük; mert p. o. ha így, mindig ismételve a' nevet, irnánk: *Tanító* nem szeretlek *gyermekeket*, mert *gyermek*ek nem vagytok szorgalmasok, sokszor buzdítottalak *tanító* arra, hogy iparkodjatok, de *gyermek*ek nem ügyeltetek az *tanító* szavaimra, holott *gyermek*ek' boldogságát mozdítanátok elő, ha *tanító*nak szót fogadnátok; mennyivel kellemesebben hangzik így: *Én* nem szeretlek *benneteket*, mert *ti* nem vagytok szorgalmasok, sokszor buzdítottalak *én* arra, hogy iparkodjatok, de *ti* nem ügyeltetek az *én* szavaimra, holott a' *magatok*' boldogságát mozdítanátok elő, ha *nekem* szót fogadnátok.

36. §. Hányféle a' névmás.

A' névmás hétféle, mellyek ekképen következnek:

1-ör) Személyes névmás: *én, te, ő; mi, ti, ők.*

2-or) Visszahozó névmás: *magam, magad, maga, magunk, magatok, magok.* — Ezen visszaható névmások a' személyes névmásokkal illy módon összetéve is használatnak nagyobb nyomadék-adás végett: *én* magam, *ten* magad, *ön* maga, *mí*nmagunk, *tin*magatok, *ön*maguk.

3-or) Mutató névmás: *az ez, amaz emez, azon ezen, ugyanaz ugyanez.*

4-er) Kérdő névmás: *ki? kicsoda?* személyekről csak magánosan; *mi? micsoda?* csak dologról 's mind magánosan mind társilag valamelly névvel használtatik, p. o. *mi* járatban vagy? *micsoda* üzenetet hozol? Itt a' *mi* és *micsoda*, név' társaságában fordul elő. A' többi kérdő névmások e' következők: *mellyiki? millyen? micsodás? minemi? minő? miféle? hány? hányféle? mennyiféle?*

5-ör) K ö t n é v m á s: melly azért mondatik kötnévmásnak, mivel kétmondást köt össze; a' kötnévmás e' következő kettő: *ki* vagy a' *ki* személyről mondatik, *melly* vagy a' *melly* személytelen dolgokat jelent, p. o. Az az ember, *kit* mondottál; a'

czél, *mellyet* magadnak kitűztél, dicséretes. — Egyébiránt *melly* névmást gyakran személyről is használjuk, mint: a' *melly* ember kötelességét nem teljesíti, terhére van a' társaságnak. De úgy tetszik, itt a' *mellyből* az *ik* kimaradt, és *mellyik* névmást kell érteni.

6-or) Határozatlan névmások: *kiki*, akárki, valaki, senki, mindenki, mindnyájan, akármeltyik, valameltyik, némmeltyik, akármelley, akármí, valami, semmi: olly, illy, ollyan, illyen, akármílyen, különféle; egyik, másik, egymás; néhány, valahány, mind, annyi, ennyi.

7-er) Birtokos névmások. Ezek kétfélék: a) függetlenek, mint: *enyém, teed, övé*; *enyéim, teeid, övéi*; *mienk, tietek, övék*; *mieink, tieitek, övéik*; b) ragnévmások, mint: *om em m, od ed d, a e ja je, aim eim im, aíd eid id, ai ei í; unk ün k, atok etek, uk ük; aink eink, aítok eitek, aik eik ik*. — Ezen utolsók magánosan sohasem használhatnak, hanem csak a' nevekhez ragasztva.

37. §. A birtokos névmás' használata.

A' birtokos névmás következő módon használtatik:

1-ör) A' független névmás csak magánosan főnév nélkül, vagy pedig a' főnév után e' kérdésekre; *kié? kiéi? kiké? kikéi?* p. o. *kié ez a' könyv? enyém, kiéi ezek a' tollak? enyéim, vagy Jánoséi; kiké ez a' könyv? mienk vagy tietek; ez a' könyv enyém ezek a' könyvek övéi,* 'stb.

2-or) A' ragnévmások a' névvel hátul összeragadnak, mint a' következő példák mutatják:

Egyes szám.

Ház-om	ház-od	ház-a	ház-aim	ház-aid	ház-ai
könyv-em	könyv-ed	könyv-e	könyv-eim	könyv-eid	könyv-ei
óra-m	óra-d	óra-ja	óra-im	óra-id	óra-i
kefé-m	kefé-d	kefé-je	kefé-im	kefé-id	kefé-i.

Többes szám.

ház-unk	ház-atok	ház-uk	ház-aink	ház-aitok	ház-aik
könyv-ünk	könyv-etek	könyv-ük	könyv-eink	könyv-eitek	könyv-eik
óra-nk	óra-tok	óra-jok	óra-ink	óra-itok	óra-ik
kefé-nk	kefé-tek	kefé-jök	kefé-ink	kefé-itek	kefé-ik.

38. §. *A' személyes névmás' ragozása.*

Minden más ragozható beszédrész szabályosan ragoztatik kivevén a' személyes névmást: *én, te, ő*; *mi, ti, ők*, mellyek rendetlenül, tudniillik elül 's néha egészen elváltotatva veszik föl a' segéd- vagy egyébütt ragnévmásokat, mint a' példában láthatni.

Egyes szám.

<i>Nevező</i>	<i>én</i>	<i>te</i>	<i>ő</i>
<i>Beható</i>	bel-ém	bel-éd	bel-é
<i>Marasztaló</i>	benn-em	benn-ed	benn-e
<i>Kíható</i>	belől-em	belől-ed	belől-e
<i>Közelítő</i>	hossz-ám	hossz-ád	hossz-á
<i>Felható</i>	rám	rád	rá-ja
<i>Allapító</i>	rajt-am	rajt-ad	rajt-a
<i>Leható</i>	ról-ám	ról-ad	ról-a
<i>Távolító</i>	től-em	től-ed	től-e
<i>Vesztelő</i>	nál-am	nál-ad	nál-a
<i>Tulajdonító</i>	nek-em	nek-ed	nek-i
<i>Szenvedő</i>	engem-et	téged-et	ő-t
<i>Okadó</i>	ért-em	ért-ed	ért-e
<i>Segítő</i>	vel-em	vel-ed	vel-e

Többes szám.

<i>Nevező</i>	<i>mi</i>	<i>ti</i>	<i>ők</i>
<i>Beható</i>	belé-nk	belé-tek	belé-jök
<i>Marasztaló</i>	benn-ünk	benn-etek	benn-ük
<i>Kíható</i>	belől-ünk	belől-etek	belől-ük
<i>Közelítő</i>	hossz-ánk	hossz-átok	hossz-ajok
<i>Felható</i>	ránk	rátok	rá-jok
<i>Allapító</i>	rajt-unk	rajt-atok	rajt-uk
<i>Leható</i>	ról-unk	ról-atok	ról-uk
<i>Távolító</i>	től-ünk	től-etek	től-ük
<i>Vesztelő</i>	nál-unk	nál-atok	nál-uk
<i>Tulajdonító</i>	nek-ünk	nek-tek	nek-ik
<i>Szenvedő</i>	mink-et	titek-et	ők-et
<i>Okadó</i>	ért-ünk	ért-etek	ért-ük
<i>Segítő</i>	vel-ünk	vel-etek	vel-ük.

39. §. *Tudnivaló az eddig előadott beszédrészekről.*

Az eddig előadott beszédrészekről azt kell tudnunk, hogy mind valamennyi, a' főlebb 20 és 21-ik lapon látható példa szerint, szabályosan *r a g a d*, (a' Névmutatót kivevén); minél fogva a' magyar nyelvben nem létezik első vagy második vagy éppen harmadik 's negyedik úgy nevezett *ejtegetés* (*declinatio*), mert nem gondolhatni nevet, melly a' már említett példa szerint nem ragoztathatnék, *p. o.*

Tulajdonnév: Mózes-*be*, Mózes-*ben*, Mózes-*ből*, Mózes-*től*, Mózes-*sel*, Mózes-*nek*, Mózes-*ért*, 'stb.

Köznév: város-*ba*, város-*ban*, város-*bul*, város-*tol*, város-*sal*, város-*nak*, város-*ért*, város-*nál*, város-*ig*, 'stb.

Melléknév: nagy-*ba*, nagy-*ban*, nagy-*ból*, nagy-*től*, nagy-*gyal*, nagy-*ért*, 'stb.

Számnév: kilencz-*be*, kilencz-*ben*, kilencz-*ből*, kilencz-*től*, kilencz-*ig*, kilencz-*ért*.

Részesülők:
 } iró-*ba*, iró-*ban*, iró-*bul*, iró-*tul*, iró-*val* 'stb.
 } sértett-*be*, sértett-*ben*, sértett-*ből*, sértett-*től*.
 } halandó-*ba*, halandó-*ban*, halandó-*bul*, halandó-*tul*, halandó-*val*.

Névmás: ki-*be*, ki-*ben*, ki-*ből*, ki-*től*, ki-*vel*, ki-*t*.

Független névmás: enyém-*be*, enyém-*ben*, enyém-*ből*, enyém-*től*

Birtokosnév: órá-*ba*, órá-*ban*, órá-*ból*, órá-*tól*, órá-*at*.
 'stb. 'stb.

NEGYEDIK FEJÉZET.

Névhatározó.

40. §. *A' névhatározókrul.*

Névhatározó az, melly a' név' értelmét módosítja 's mindig közvetlen a' név után szokott állni, honnét *utoljárónak* is neveztetik. — Tulajdonságukra nézve a' névhatározók nem sokat különböznek egymástól, hanem csak alakukra. A' névhatározók kétfélék: *magánosan állók* és *névhez ragadók*.

erül ^{alá} ^{elő} ^{felé} ^{iránt} ^{körött} ^{mellett}
alatt *előtt* *fölött* *kívül* *köröl* *mellől*
alól *elől* *gyanánt* *közé* *mögé* *miatt*
belé *ellen* *hegyé* *között* *mögött* *után*
belül *felé* *hegyett* *közől* *mögől* *végett.*
belől *felől* *helyett* *köré* *mellé*

1-ör) *Magánosan állók*, mellyek a' következők :

<u>alá</u>	<u>elé</u>	<u>föle</u>	<u>iránt</u>	<u>körött</u>	<u>mellett</u>
<u>alatt</u>	<u>előtt</u>	<u>fölött</u>	<u>kívül</u>	<u>köröl</u>	<u>mellől</u>
<u>alól</u>	<u>elől</u>	<u>gyanánt</u>	<u>közé</u>	<u>mögé</u>	<u>miatt</u>
<u>belé</u>	<u>ellen</u>	<u>hegyé</u>	<u>között</u>	<u>mögött</u>	<u>után</u>
<u>belül</u>	<u>felé</u>	<u>hegyett</u>	<u>közől</u>	<u>mögől</u>	<u>végett.</u>
<u>belől</u>	<u>felől</u>	<u>helyett</u>	<u>köré</u>	<u>mellé</u>	

2-or) *Névhez ragadók*, mellyek a' következők, mint már fölebb a' névragozásnál láttuk :

- ba, be:* ház-*ba*, könyv-*be*, város-*ba*, emlékezet-*be*.
ban, ben: ház-*ban*, könyv-*ben*, város-*ban*, erdő-*ben*.
ból, ből, bul, bül: ház-*ból*, könyv-*bül*, város-*bul*, viz-*ből*.
ért: ház-*ért*, könyv-*ért*, toll-*ért*, nyereség-*ért*.
hoz, hez: ház-*hoz*, kert-*hez*, hid-*hoz*, eredeté-*hez*.
ig: ház-*ig*, kert-*ig*, hid-*ig*, a' temető-*ig*.
on, an, en, ön, n: ház-*on*, kert-*en*, könyv-*ön*, erdő-*n*.
nak, nek: ház-*nak*, kert-*nek*, más-*nak*, ész-*nek*.
nál, nél: ház-*nál*, kert-*nél*, más-*nál*, tűz-*nél*.
ra, re: ház-*ra*, könyv-*re*, más-*ra*, tűz-*re*.
ról, röl, rul, rül: ház-*ról*, só-*rul*, tűz-*röl*, kő-*rül*.
at, ot, öt, et, t: ház-*ot*, út-*at*, tűz-*et*, gyök-*öt*, eső-*t*.
tól, töl, tul, tül: ház-*tól*, kert-*töl*, város-*tul*, viz-*tül*.
ul, ül: ház-*ul*, kert-*ül*, emlék-*ül*.
val, vel: ház-*zal* (val), emlék-*kel* (vel).
vá, vé: ló-*vá*, eső-*vé*, ház-*zá*, kert-*té*.

41. §. *A' névhatározók is ragoztathatnak.*

A' magánosan álló névhatározók következőkép ragoztatnak:

<i>alá-m</i>	<i>alatt-am</i>	<i>kívül-em</i>	<i>után-am</i>	<i>között-em</i>
<i>alá-d</i>	<i>alatt-ad</i>	<i>kívül-ed</i>	<i>után-ad</i>	<i>között-ed</i>
<i>alá-ja</i>	<i>alatt-a</i>	<i>kívül-e</i>	<i>után-a</i>	<i>között-e</i>
<i>alá-nk</i>	<i>alatt-unk</i>	<i>kívül-ünk</i>	<i>után-unk</i>	<i>között-ünk</i>
<i>alá-tok</i>	<i>alatt-atok</i>	<i>kívül-etek</i>	<i>után-atok</i>	<i>között-etek</i>
<i>alá-jok</i>	<i>alatt-uk</i>	<i>kívül-ök</i>	<i>után-uk</i>	<i>között-ük</i>
<i>mellé-m</i>	<i>mellett-em</i>	<i>ellen-em</i>	<i>föle-m</i>	<i>fölött-em</i>
<i>mellé-d</i>	<i>mellett-ed</i>	<i>ellen-ed</i>	<i>föle-d</i>	<i>fölött-ed</i>
<i>mellé-je</i>	<i>mellett-e</i>	<i>ellen-e</i>	<i>föle-je</i>	<i>fölött-e</i>
'stb.	'stb.	'stb.	'stb.	'stb.

42. §. *Tudnivalók a' névhatározókra nézve.*

A' névhatározókrul a' következőket kell még tudnunk:

1-ör) Vannak még némellyek a' főlebb előszámláltakon kívül, mellyek nem szenvednek ragozást, ilyenek: *innen, túl, fogva, gyanánt, képen, nézve, mulva, együtt, képest, óta*; ide tartoznak még e' következők is, mint: *állaellenében, elébe, fölébe, irányában, javára, létére, módra, számsra, okáért, tájban, kedveért, felül.*

2-ör) E' névhatározók közül némellyek az előttük lévő neveket bizonyos ragokkal kivánják használtatni, így p. o. *val vel* ragot kiván: *együtt; bátyjával, néjével együtt. nál nél:* — — *fogva; hajánál fogva* huzta ki őt.

ra, re: — → *nézve; eszére nézve* derék, de *erkölcsére* nézve hitvány ember.

ol, től: — — *fogva; holnaptól fogva, vagy ma estvétől fogva* nem dolgozom.

nak, nek: — — *javára, kedveért, okáért, általellenében, p. o. hazának javára, barátságának okáért, anyám' kedveért.*

an, en, n: — — *kívül, tul, innen, belül, alul, által, mint: fizetésen felül, a' városon kívül, az árkon belül 'stb.*

hoz, hez: — — *képest; mint: munkához v. fizetéshez képest.*

ÖTÖDIK FEJEZET.

I g e.

43. §. *Az igékről általában.*

Az ige olly beszédrész, melly létet vagy cselekvést, vagy szenvedést jelent, 's mellynek módjai és idői, azaz: minden egyéb beszédrészekről különböző tulajdonságai vannak; számbeli és személybeli tulajdonsága a' nevekkal és névmásokkal is közös, p. o. *irok, irtam, irjon, irnék, irandanék, irtam volna 'stb.*

Az igék általában háromfélék, tudniük:

1-ör) Szabályos vagy rendkövető igék.

2-ör) Rendhagyók vagy nem tisztán szabályosok.

3-ör) Egyszemélyű igék.

ELSŐ CZIKKELY. Szabályos igék.

44. §. *A' szabályos igékről.*

Szabályos igék azok, melyeknek ragozása bizonyos rend szerint történik, 's attól sem módra sem időre nézve el nem távoznak.

A' szabályos igék három osztályuak, t. i.

1-ör) Cselekvő vagy mivelő igék.

2-or) Szenvedő igék,

3-or) Középek igék.

A) *Cselekvő igék.*

45. §. *A' cselekvő igékről.*

A' cselekvő igék, melyek tárgy a s igéknek is neveztet-
hetnek, ismét háromfélék:

1-ör) *Átható*; minden cselekvő igét áthatónak mondunk, ha a' cselekvés nem magára a' cselekvőre, hanem más tőle különböző tárgyra vitetik vagy irányoztatik, p. o. *én becsülöm embertársomat; te nem ohajtod a' haza' minden polgárának boldogságát. Ő gyermekeit rosszul neveli.* Itt: *én, te, ő, a' cselekvők*; a' tárgyak pedig: *embertársomat, boldogságát 's gyermekeit*; a' cselekvő igék pedig: *becsülöm, ohajtod, neveli.*

2-or) *Visszaható*; ha a' cselekvés nem más tárgyra, hanem magára a' cselekvőre hat vissza, az ige természetesen visszahatónak neveztetik; p. o. *elbizza magát; fiam jól viseld magadat! mi csak magunkat vádolhatjuk: elbizza, viseld, vádolhatjuk*, visszaható igék, mivel a' cselekvők és tárgyak ugyanazok.

3-or) *Miveltető*; ha az alapszó alatt értetett személy nem maga cselekszik, hanem közvetve más által megy végbe a' cselekvés, akkor az ige *tal, tet*; vagy ha az ige csak egytagu, *at, et*, képzővel nevededik és miveltetőnek mondatik, p. o. *én légedet megtanítatlak, ha magadat érdemessé teszed rá; te rosszul nevelteted gyermekeidet.*

46. §. *Hányfélék még a' cselekvő igék?*

1-ör) *Gyökükre* nézve a) *tiszta törzsökűek* vagy egytaguak, mint: *lát, hall, ad, vár*; b) *kétséges törzsökűek*, vagy többtaguak: mint: *keres, nevet, ígér, hárít, használ* 'stb.

2-ör) *Tárgyukra* nézve a) *határozottak*, p. o. *látja* nyomorúságát; *ismeri* körülményeimet; *megadom a' mit* ígérek; b) *határozatlanok*, p. o. még *ő is lát* majd egykor nyomorúságot; *ő senkit sem ismer*; *ő sokat kölcsönöz*, de *meg nem ad* semmit.

B) *Szenvedő igék.*47. §. *Mi a' szenvedő ige?*

A' *szenvedő ige* nem egyéb mint átváltozott cselekvő, azaz: a' mi a' cselekvő igés mondasban tárgy volt, az alapszóvá vagy cselekvővé leszen, p. o. a' *jó nevendéket szereti a' nevelő*; e' mondasban: *nevelő* az alapszó, *szereti* cselekvő ige, 's *nevendéket* a' tárgy; e' mondas így megfordítva *szenvedő értelmű* leszen: a' *jó nevendék szerettetik a' nevelőtől*.

A' *szenvedő ige* csak cselekvő igétől képezthetik következő képzőkkel: *tatít tetít*, vagy ha a' cselekvő ige egytagu: *atít etít* *), p. o. *keres-tetít*, *ajánl-tatít*, *vár-atít*, *kér-etít*. Mind a' három személyben 's mind a' két számban így történik a' képzés: *ajánl-tatom*, *ajánl-tatol*, *ajánl-tatít*, *ajánl-tatunk*, *ajánl-tattok*, *ajánl-tatnak*; *kér-etem*, *kér-etel*, *kér-etít*, *kér-etünk*, *kér-ettek*, *kér-etnek*; *vár-atom*, *vár-atol* 'stb.

C) *Közép igék.*48. §. *A' közép igékről.*

A' *közép igék*, mellyek tárgyatlan igéknek is helyesen neveztetnek, lehetnek kétfélék:

I. *Alakukra* nézve *ik-esek*, mint: *dolgoz-ik*, *gondolkozik*, *ábrándoz-ik*, *aggód-ik*, vagy *ik-telenek*, mint: *jár*, *kel*, *függ*, *vigyáz*, *fut*.

*) Tulajdonképen a' *szenvedő ige* képzője csak *tat tet, at et*; mert az *ik* mint nem lényeges rész, a' jelen és jövő időt kivéve, mindenütt elmarad, ugyanis nem mondjuk: *vár-atikám*, *vár-atiktam*, *kér-etikném*, hanem az *ik-et* kihagyva így: *vár-atom*, *vár-attam*, *kér-etném*, *kér-etünk*, *ajánl-tatott* 'stb.

II. *Értelmökre* nézve vannak háromfélék

1-ör) *Cselekvő középigék*, melyek szinte cselekednek ugyan, de a' cselekvés külső tárgyra nem magok mellett szenvedő esetet nem kívánnak, például fürdik, gondolkodik, forgolódik 'stb.

2-or) *Szenvedő középigék*, melyek az alapszavak belső szenvedését jelentik, mint: sinlődik, emészt, aggódik, tengődik, ütődik, betegeskedik 'stb.

3-or) *Allapot- vagy létigék*, melyek sem cselekedést nem, hanem *levést, létmódot, létezés* mint: szépül, nevededik, áll, fekszik, aluszik, van, ül, ásítzik 'stb.

49. §. *Az igék' képzéséről.*

I. *Cselekvő igék képeztetnek ;*

1-ör) *Főnevekből* következő képzőkkel :

- a) *ol el al*, mint : gond-*ol*, ügy-*el*, tűz-*el*, vas-*al*, szag-*ol*.
- b) *ász ész* : vad-*ász*, hal-*ász*, eger-*ész*, böng-*ész*, 'stb.
- c) *oz az ez z* : ok-*oz*, kötel-*ez*, oltalm-*az*, szeg-*ez* 'stb.
- d) *lál lel* : kém-*lél*, szám-*lál*, hir-*lél*, táp-*lál*.

2-or) *Mellénevekből* e' képzőkkel :

- a) *ít*, mint : nagy-*ít*, szép-*ít*, fehér-*ít*, rút-*ít* 'stb,
- b) *al ol el l* : sok-*al*, rosz-*al*, röst-*el*, keves-*el*, drágá-*l*.

3-or) *Igékől* a' következő képzőkkel :

- a) *at et, tat tet* : ir-*at*, olvas-*tat*, kér-*et*, keres-*tet*.
- b) *hat het* : ir-*hat*, olvas-*hat*, keres-*het*, néz-*het*.
- c) *gat get* : olvas-*gat*, számít-*gat*, üzen-*get* 'stb.
- d) *ogat eget* : ir-*ogat*, kér-*eget*, ad-*ogat*, ver-*eget*.
- e) *dos des* : csap-*dos*, ver-*des*, csip-*des*, lök-*des*.
- f) *kál* : ir-*kál*, nyír-*kál* 'stb.
- g) *oz öz* : önt-*öz*, köt-*öz*,
- h) *aszt eszt* : fogy-*aszt*, függ-*eszt*, fül-*aszt* 'stb.

II. *Szenvedő igék* formáltatnak :

Csak cselekvő igéktől, ha az ige egytagu, *atik etik* ; ha

II. *Értelmökre* nézve vannak háromfélék :

1-ör) *Cselekvő középigék*, mellyek szinte cselekvést jelentenek ugyan, de a' cselekvés külső tárgyra nem terjed, 's így magok mellett szenvedő esetet nem kívánnak, p. o. mozog, fut, fürdik, gondolkodik, forgolódik 'stb.

2-or) *Szenvedő középigék*, mellyek az alapszónak mintegy belső szenvedését jelentik, mint : sinlődik, emésztődik, irtózik, aggódik, tengődik, ütődik, betegeskedik 'stb.

3-or) *Allapot- vagy létigék*, mellyek sem cselekvést, sem szenvedést nem, hanem *levést, létmódot, létezést* jelentenek, mint : szépül, nevededik, áll, fekszik, aluszik, lesz, létezik, van, ül, ásítózik 'stb.

49. §. *Az igék' képzéséről.*

I. *Cselekvő igék* képeztetnek ;

1-ör) *Főnevekből* következő képzőkkel :

- a) *ol el al*, mint : gond-*ol*, ügy-*el*, tűz-*el*, vas-*a*
- b) *ász ész* : vad-*ász*, hal-*ász*, eger-*ész*, böng-*ész*
- c) *oz az ez z* : ok-*oz*, kötel-*ez*, oltalm-*az*, szeg
- d) *lál lel* : kém-*lel*, szám-*lál*, hir-*lel*, táp-*lál*.

2-or) *Melléznevekből* e' képzőkkel :

- a) *ít*, mint : nagy-*ít*, szép-*ít*, fehér-*ít*, rút-*ít* 's
- b) *al ol el l* : sok-*al*, rosz-*al*, röst-*el*, keves-*el*,

3-or) *Igékéből* a' következő képzőkkel :

- a) *at et, tat tet* : ir-*at*, olvas-*tat*, kér-*et*, kere
- b) *hat het* : ir-*hat*, olvas-*hat*, keres-*het*, néz-*h*
- c) *gat get* : olvas-*gat*, számít-*gat*, üzen-*get* 'stl
- d) *ogat eget* : ir-*ogat*, kér- *eget*, ad-*ogat*, ver
- e) *dos des* : csap-*dos*, ver-*des*, csip-*des*, lök-*de*
- f) *kál* : ir-*kál*, nyir-*kál* 'stb.
- g) *oz öz* : önt-*öz*, köt-*öz*,
- h) *aszt eszt* : fogy-*aszt*, függ-*eszt*, fül-*aszt* 'stb.

II. *Szenvedő igék* formáltatnak :

Csak cselekvő igéktől, ha az ige egytagu, *atik etik* ; ha

pedig az ige többtagu: *tatik tetik* képzőkkel; mely képzők megegyeznek a' miveltető igenek némely képzőivel, p. o.

szenvedő: olvastat-*om*, olvastat-*ol*, olvastat-*ik*, olvastat-*unk*

miveltető: olvastat-*om*, olvastat-*od*, olvastat-*ja*, olvastat-*juk*.

szenvedő: várat-*ám*, vár-*attam*, vár-*atnám*, vár-*aték*:

miveltető: várat-*ám*, vár-*attam*, vár-*atnám*, vár-*atá*.

A' tanuló úgy tudhatja, hogy vajjon szenvedő vagy miveltető-é az egész mondás, ha a' névragokra ügyel; mert a' szenvedő ige *távolító*, a' miveltető pedig *szenvedő* ragot kíván, p. o. én Jánostul tanítatom, én János-t tanítatom; én Pétertül kérettem, én Péter-t kérettem 'stb.

III. Közép igék képezetnek:

1-ör) Mellékevekből.

- a) *kodik, ködik, kedik* képzőkkel: gondos-*kodik*, dühös-*ködik*, kedves-*kedik*, gorombás-*kodik*.
- b) *ul, ül* képzőkkel, mint: bús-*ul*, kék-*ül*, rút-*ul*, szép-*ül*, lágy-*ul*, keskeny-*ül*.
- c) *odik, edik* képzőkkel, mint: bátor-*odik*, erős-*ödik*, keskeny-*edik*, piros-*odik*, büdös-*ödik*.
- d) *szik* képzővel, mint; öreg-*szik*, meleg-*szik*, beteg-*szik*, hideg-*szik*, részeg-*szik* 'stb.

2-or) Főnevekből:

- a) *ad, ed* képzőkkel: ár-*ad*, szél-*ed*, dag-*ad*, tér-*ed* (terjed).
- b) *odik, edik* képzőkkel: alkony-*odik*, kerek-*edik*, vágy-*odik*.
- c) *kedik, ködik*: törvény-*kedik*, bűn-*hődik*.
- d) *kozik, kezik*: barát-*kozik*, tanács-*kozik*, szövet-*kezik*.
- e) *zik* képzővel, mint: virág-*zik*, mag-*zik*, hab-*zik*, eső-*zik*.
- f) *lik* képzővel, mint: hajnal-*lik*, dög-*lik*, hám-*lik*, rém-*lik*, fény-*lik*.

3-or) Igékből:

- a) *kodik, kedik, ködik* képzőkkel, mint: gondol-*kodik*, öltöz-*ködik*, nevel-*kedik*, kérke-*dik*.
- b) *og, ög, eg* képzőkkel: füstöl-*ög*, gőzöl-*ög*, teker-*eg*, éldel-*eg*, párol-*og*.

c) *ozik, ezik*, mint: *akad-ozik, oszt-ozik, reped-ezik, mulat-ozik, lábbad-ozik, rejt-ezik.*

d) *gál, gél*, mint: *szalad-gál, néz-gél.*

e) *kál* képzővel: *jár-kál, mász-kál* 'stb.

50. §. *Az igék tulajdonsága.*

1-ör) Az igéknek *három* ragozási formájuk van, tudniillik: *határozatlan, határozott, és szenvedő-ikes*; ezen három forma szerint ragad minden kigondolható igenem és faj, magokat a' rendhagyókat sem véve ki.

2-or) Minden igének *négy* módja van: *jelentő, köt-pancsoló, ohajtó és határozatlan*; 's *öt* ideje, mint: *jelen, alig-mult, mult, régenmult és jövő.*

3-or) Minden mód, idő 's személy, úgy a' többes szám is, az egyes szám' harmadik személyétől származik; vagyis a' jelentő mód' jelen idejének egyes harmadik személye a' határozatlan formában *törzsök*e mindennek, mi csak igéből származtathatik.

51. §. *Az igeragozás.*

Mindennemű 's faju igék o' következő három forma szerint ragoztatnak, ezeken kívül más forma nem létezik; p. o.

Határozatlan.

Határozott.

Szenvedő-ikes.

J e l e n t ő m ó d.

Jelen idő.

vár(lak)	vár-om	várat-om
vár-ok	vár-od	várat-ol
vár-sz	vár-ja	várat-ik
vár-unk	vár-juk	várat-unk
vár-tok	vár-játok	várat-tok
vár-nak	vár-ják	várat-nak
kér(lek)	kér-em	nevelked-em
kér-ek	kér-ed	nevelked-el
kér-sz	kér-i	nevelked-ik
kér-ünk	kér-jük	nevelked-ünk
kér-tek	kér-itek	nevelked-tek
kér-nek	kér-ik	nevelked-nek

Aligmult idő.

vár-ék	vár-ám	várat-ám
vár-ál	vár-ád	várat-ál
vár-a	vár-á-(lak)	várat-ék
vár-ánk	vár-ók	várat-ánk
vár-átok	vár-átok	várat-átok
vár-ának	vár-ák	várat-ának
kér-ék	kér-ém	nevelked-ém
kér-él	kér-éd	nevelked-él
kér-e	kér-é-(lek)	nevelked-ék
kér-énk	kér-ők	nevelked-énk
kér-étek	kér-étek	nevelked-étek
kér-ének	kér-ék	nevelked-ének

Mult idő.

vár-tam	vár-tam	várat-tam
vár-tál	vár-tad	várat-tál
vár-t	vár-ta-(lak)	várat-ott
vár-tunk	vár-tuk	várat-tunk
vár-tatok	vár-tátok	várat-tatok
vár-tak	vár-ták	várat-tak
kér-tem	kér-fem	nevelked-tom
kér-tél	kér-ted	nevelked-tél
kér-t	kér-te(lek)	nevelked-ett
kér-tünk	kér-tük	nevelked-tünk
kér-tetek	kér-tétek	nevelked-tetek
kér-tek	kér-ték	nevelked-tek.

Régenmult idő.

vár-tam volt	vár-tam volt	várat-tam volt
vár-tál —	vár-tad —	várat-tál —
vár-t —	vár-ta(lak) —	várat-ott —
vár-tunk —	vár-tuk —	várat-tunk —
vár-tatok —	vár-tátok —	várat-tatok —
vár-tak —	vár-ták —	várat-tak —

kér-tem volt	kér-tem volt	nevelked-tem volt
kér-tél —	kért-ted —	nevelked-tél —
kér-t —	kér-te (lek) —	nevelked-ett —
kér-tünk —	kér-tük —	nevelked-tünk —
kér-tetek —	kér-tétek —	nevelked-tetek —
kér-tek —	kér-ték —	nevelked-tek —

Jövő idő.

vár-andok	vár-andom	várat-andom
vár-andasz	vár-andod	várat-andol
vár-and-(lak)	vár-andja	várat-andik
vár-andunk	vár-andjuk	várat-andunk
vár-andotok	vár-andjátok	várat-andotok
vár-andanak	vár-andják	várat-andnak
kér-endek	kér-endem	nevelked-endem
kér-endesz	kér-ended	nevelked-endel
kér-end(lek)	kér-endi	nevelked-endik
kér-endünk	kér-endjük	nevelked-endünk
kér-endetek	kér-enditek	nevelked-endetek
kér-endnek	kér-endik	nevelked-endenek.

Más jövő idő.

várni fogok	várni fogom	váratni fogok
— fogsz	— fogod	— fogsz
— fog(lak)	— fogja	— fog
— fogunk	— fogjuk	— fogunk
— fogtok	— fogjátok	— fogtok
— fognak	— fogják	— fognak
kérni fogok	kérni fogom	kéretni fogok
— fogsz	— fogod	— fogsz
— fog(lak)	— fogja	— fog
— fogunk	— fogjuk	— fogunk
— fogtok	— fogjátok	— fogtok
— fognak	— fogják	— fognak

Köt - parancsoló mód.

Jelen 's jövő idő.

(Egyéb idel nincsenek.)

vár-jak	vár-jam	váras-sam
vár-j	vár-jad v. vár-d	váras-sál
vár-jon	vár-ja-(lak)	váras-sék
vár-junk	vár-juk	váras-sunk
vár-jatok	vár-játok	váras-satok
vár-janak	vár-ják	váras-sanak
kér-jek	kér-jem	nevelked-jem
kér-j	kér-jed v. kér-d	nevelked-jél
kér-jen	kér-je-(lek)	nevelked-jék
kér-jünk	kér-jük	nevelked-jünk
kér-jetek	kér-jétek	nevelked-jetek
kér-jenek	kér-jék	nevelked-jenek

O h a j t ó m ó d.

Jelen idő.

vár-nék	vár-nám	várat-nám
vár-nál	vár-nád	várat-nál
vár-na	vár-ná-(lak)	várat-nék
vár-nánk	vár-nók	várat-nánk
vár-nátok	vár-nátok	várat-nátok
vár-nának	vár-nának	várat-nának
kér-nék	kér-ném	nevelked-ném
kér-nél	kér-néd	nevelked-nél
kér-ne	kér-né-(lek)	nevelked-nék
kér-nénk	kér-nők	nevelked-nénk
kér-nétek	kér-nétek	nevelked-nétek
kér-nének	kér-nék	nevelked-nének

Mult idő.

vár-tam volna	vár-tam volna	várat-tam volna
vár-tál —	vár-tad —	várat-tál —
vár-t —	vár-ta-(lak) —	várat-ott —
vár-tunk —	vár-tuk —	várat-tunk —
vár-tatok —	vár-tá-tok —	várat-tatok —
vár-tak —	vár-ták —	várat-tak —

kér-tem volna	kér-tem volna	nevelked-tem volna
kér-tél —	kér-ted —	nevelked-tél —
kér-t —	kér-te-(lek) —	nevelked-ett —
kér-tünk —	kér-tük —	nevelked-tünk —
ker-tetek —	kér-tétek —	nevelked-tetek —
kér-tek —	kér-ték —	nevelked-tek —

(Régenmult idő hiányzik.)

Jövő idő.

vár-andanék	vár-andanám	várat-andanám
vár-andanál	vár-andanád	várat-andanál
vár-andana	vár-andaná-(lak)	várat-andanék
vár-andanánk	vár-andanók	várat-andanánk
vár-andanátok	vár-andanátok	várat-andanátok
vár-andanának	vár-andanák	várat-andanának
kér-endenék	kér-endeném	nevelked-endeném
kér-endenél	kér-endenéd	nevelked-endenél
kér-endené	kér-endené-(lek)	nevelked-endenék
kér-endenénk	kér-endenők	nevelked-endenénk
kér-endenétek	kér-endenétek	nevelked-endenétek
kér-endenének	kér-endenék	nevelked-endenének.

Más jövő idő.

várni fognék	várni fognám	váratni fognék
— fognál	— fognád	— fognál
— fogna	— fogná-(lak)	— fogna
— fognánk	— fognók	— fognánk
— fognátok	— fognátok	— fognátok
— fognának	— fognák	— fognának
kérni fognék 'stb.		kéretni fognék 'stb.

Határozatlan mód.

Személytelenül.

vár-ni	—	várat-ni
kér-ni	—	nevelked-ni

Személyes ragokkal.

vár-nom kell	kér-nem kell	várat-nom kell
vár-nod —	kér-ned —	várat-nod —
vár-nia —	kér-nie —	várat-nia —
vár-nunk —	kér-nünk —	várat-nunk —
vár-notok —	ker-netek —	várat-notok —
vár-niok —	kér-niök —	várat-niok —

nevel-kednem kell nevel-kedned kell nevelked-nie Kell
nevel-kednünk — nevel-kednetek — nevelked-niök —

Állapotjegyző.

vár-ván, várva	várat-ván, várat-va
kér-vén, kérve	nevelked-vén, nevelked-ve.

Részesülők.

<i>Jelen:</i> vár-ó, kér-ő	várat-ó, nevelked-ő
<i>Mult:</i> vár-t, kér-t	várat-ott, nevelked-ett
<i>Jövő:</i> vár-andó, kér-endő	várat-andó, nevelked-endő.

52. §. *A' határozott formául.*

Az ige határozott formában használtatik:

1-ör) Minden tulajdonnevek' s z e n v e d ő esetével, akár megelőzze, akár pedig kövesse az igét; p. o. még Magyarország sem ismered, már is külföldre utazol; a' Dunát szabályozandják; ha Franklint követned, meggazdagodhatnál; Budapestet a' leendő hid egy várossá teendí; a' Balatont igen mélynek mondják 'stb.

2-ör) Valahányszor a' s z e n v e d ő esetben levő köznevet névmutató előzi meg, p. o. a' dolgot kerüli, az ujságot olvassa; a' könyveket rendezí; nem az igazságot tartja szem előtt; a' gazdasági tudományokat csak mellékes dolgoknak tartják.

3-ör) A' birtokosnév' s z e n v e d ő esetével, p. o. hazáját elárulta; szorgalmadat bámulom; könnyelműségedet még egykor megsiratod; a' jobbágyok eddig csak használatul birtelkeiket örök áron megvehetik 'stb.

4-er) Ezen névmások előtt vagy után: őt, őket, azt, am azt, ezt, emezt, magamat, magát, magunkat, magatokat, magukat, mindnyájukat, egymást, kegyedet; sőt ha e' mutató névmások:

azt, ezt, csak alattomban értetnek is; p. o. *őt* nem ismerem; *őket* is meghítad? nekem mindegy, akár *azt* akár *ezt* használod; *amuzt* megtartom, *emez*t eladom; csak *magamat* vádolhatom; ha nem boldogultok, *magatokat* okozzátok; *azt* hallom hogy elúzott; gondolom (azt) mért akar oda menni; *beszéli*k (azt) de nem hiszem (azt) 'stb.

5-ör) Az *ik*-kel végződő nevek' s z e n y e d ő esetével, mint: a' jobbját neked *adom*, a' rosszabbját megtartom; a' harmadikat elvesztettük; a' tizediket választja; a' leghitványabbikat küldötte el. Mellyiket viszed el? Hányadikat határozod?

53. §. Igeragozási szabályok.

Hogy minden igét helyesen és hibátlanul ragozhassunk, a' következő pontokat szükséges szem előtt tartanunk:

1-ör) Ha a' gyökige vagy ige-törzsök magánhangzón, kiváltkép *óóíú*-n végződik, olly képzők vagy ragok előtt, melyek szinte magánhangzón kezdődnek, v közbetételt kíván, p. o. ró, ro-v-ok, ro-v-ék, ro-v-ám; lő, lö-v-ök, lö-v-ünk, lö-v-end; hí, hi-v-ok, hi-v-at, hi-v-and; szí, szí-v-á, szí-v-ok, szí-v-unk; jó, jö-v-ök; bú, bu-v-ok, bu-v-ék; fú, fu-v-ok, fu-v-om 'stb. — Ezen említett magánhangzók hosszúk levén, ragozásban mindig rövidre változnak: mint: lő, lö-v-ünk, lö-v-ök, lö-v-ém; hí, hi-v-om; ri, ri-v-ás 'stb.

2-or) Ámbár a' második személy az ige-törzsöktül a' határozatlan forma' jelentő módjának jelen idejében *sz-szel* képeztetik, de ha a' törzsökige *s sz z* betükön végződik, a' második személy (szebb hangzás vagy könnyebb kiejtés végett) nem *sz-szel*, hanem *ol al el öl* ragokkal képeztetik, p. o. olvas, ás, mász, vadász, keres, öntöz, a' második személy: olvas-ol, ás-ol, mász-ol, vadász-ol, keres-el, öntöz-öl, 's nem: olvas-sz; ás-sz, mász-sz, keres-sz, öntöz-sz, 'stb. ezek nehéz kimondatnak levén.

3-or) A' *t* vagy *ít*, 's általában két mássalhangzón végződő ige a' hozzájáruló képző vagy rag előtt, néha a' szebb hangzás, máskor pedig a' könnyebb kimondhatás végett majd *a* e, majd meg *ot et öt* közbetételt kíván, p. o. mond-a-ni mond-a-sz, mond-ot-tam, mond-a-nék; vet-et-tem; int, int-e-ni, int-e-ném, int-e-sz, int-et-tem; önt, önt-öl-tem, önt-öl-tünk; hasít, hasít-a-sz, hasít-ot-tam 'stb.

4-er) Olly magashangn igék, mellyeknek végtagjaiban *ö ö ü ü* betük' valamelyike találatik, mint: *öl, tör, ül, füstöl, öntöz, örül, örül* 'stb.; *ek, em, ed, tek* ragok helyett: *ök, öm, öd, tök* ragokat kívánnak, p. o. *tör-ök, ül-ök, ül-tök, örül-tök, örül-ök, öntöz-ött,* 'stb.

5-ör) A' köt-parancsoló módban *j* ugyan a' képző betű, de ha az igetörzsök *t s sz z* betűkön, aztán *ít* szótagon végződik, következőket szükséges tudnunk:

a) A' *t* végű igék e' *t* betűt *ss*-re változtatják: mint: *vet, vessünk, vessetek; üt, üssétek; meg ne üssetek; fut, fussunk* 'stb.; ha pedig a' *t* betű előtt valamely mássalhangzó van, vagy *é í*, csak a' parancsoló mód' *j* betűje változik *s*-re, mint: *ért, értsétek, egyetértünk; intsetek, intsünk; vét, ne vétsetek senkinek; még ellenségünknek se vétsünk; hasít, hasítsátok el; tart, tartsátok meg fogadástokat* 'stb.

b) Az *ssz z* betűkön végződő igék a' parancsoló mód' *j* betűjét ezen betűkre kívánják változtatni, p. o. *ás, ássuk, ássatok, áss; olvas, olvassunk, olvassátok; halász, halászzatok; vadász, sokan csak a' maguk hasznát vadászzák; öntöz, öntözzétek; néz, nézzétek* 'stb.

6-ör) A' határozott forma' jelen idejének egyes harmadik személye, a' mélyhangu igékben mindig *ja* raggal képeztetik, de ha az igetörzsök *ssz z* betűkön végződik, a' *ja* ragnak *j* betűje ez említett betűkre változik, p. o. *ásom, ásod, ássa; vadászom, vadászod, vadászsza,* 'stb. 's ez a' többes számban is megtartatik, mint: *ássuk, ássátok; vadászzuk, vadászzátok* 'stb.

7-er) Az igék közül némely többtagu 's *eg og üg, el ol öl, ed od öd, er or ön, ez oz öz* végzetűek, ragozásukkal utolsó hangzójukat kihagyják, de a' *j*-vel 's egyéb mássalhangzóval kezdődő ragok előtt nem, p. o. *mozog, moz-gok, moz-gunk, moz-gat; tipor, tip-rom, tip-ród, tiporja; kesereg, keser-gek, keser-günk, keseregjen; gyötör, gyöt-röm. gyötörjük* 'stb. Ilyenek a' következők: *könyörög, háborog, érdemel; söpör, öröz, érez, szerez, terem, gyakorol, vezérel, öldököl* 'stb.

8-ör) A' következők: *metsz, fest, ereszt, fásaszt, epeszt, veszt* v. *veszejt*, némileg rendetlenül veszik föl a' köt-parancsoló ragát, p. o. *metsz: mессek, mess, messen, mессünk,*

messetek; *fest*: fessek, fess, fessen, fessünk, fessetek, fessenek; *ereszt*: ereszszek, ereszsz, ereszszetek, ereszszük, ereszszenek; *fáraszt*: fáraszszam, fáraszszon, fáraszszunk, fáraszsz; *epeszt*: epeszsz, epeszszünk, epeszszetek, epeszszük; *veszt*: veszejt, veszejtsek, veszejtsünk 'stb.

9-er) A' határozott forma' köt-parancsoló módjának egyes második személyében *jad jed* helyett igen gyakran csak *d* használtatik, p. o. vár-*d*, add, tart*s**d*, néz*d*, nevel*d*, fizes*d* 'stb. vár-*jad*, ad-*jad*, tart-*sad*, néz-*zed*, nevel*jed*, fizess*ed* helyett. *Hagy, lát* rendetlenül is ragoztatnak, p. o. hadd, ládd, mint: hadd lám, hadd beszéljen.

MÁSODIK CZIKKELY.

Rendhagyó igék.

54. §. Mik a' rendhagyó igék.

Mind rendhagyó igék azok, mellyek a' főlebb előadott szabályos igék' ragozásától némileg eltávoznak. Azonban a' rendhagyó igéknek szabálytalansága nem a' hozzájuk toldandó ragok rendtelenségében áll, — mert a' ragok (egy pár igeéit kivéven) mindig ugyanazok, — hanem az ige-törzsök' utolsó betűjének elváltozásában, néha pedig kihagyatásában, p. o. *vesz, tesz, hisz*, 'stb. e' rendhagyó igék utolsó betűjüket elhagyják, 's *t v* betűt vesznek föl helyettök, vagy pedig, a' mi mindegy, elváltoztatják; mint: *vet-tem, tez-tem, hit-tem, hi-v-ék, te-v-ék* 'stb. A' hozzájuk járulandó ragok éppen azok, mellyek a' szabályosoknál.

55. §. Rendhagyó igék' ragozása.

A' rendhagyó igéket egyenként ragozni hozadalmas lenne, elég leszen csak azon időket kitenni, mellyekben az ige-törzsök' betűje elváltozik vagy kimarad, 's a' rendtelenség történik. A' rendhagyó igék betűrendben ekkép következnek, mellyek' törzsökének elváltozandó vagy kimaradó része a' gyöktől vonás által különböztetik el, 's a' helyette teendő rag követi

Törzsök, *aligmult, mult, jövő, ohajtó jel.rész., határo-*
mód, zatlan,

alu-szik	-vám	-dtam	-vandom	-dnám	-vó	-dni
beteg-szik	-edém	-edtem	-edendem	-edném	-edő	-edni
cselek-szik	-vém	-edtem	-edendem	-edném	-edő,-vó	-edni
dicsek-szik	-vém, edém	-édtem	-edendem	-edném	-edő,-vó	-edni
eskü-szik	-vém	-dtem	-dendem	-dném	-dó,-vó	-dni
e-szik	-vém	-ttem	-endem	-nném	-vó	-nni
fek-szik	-vém	-üdttem	-vendem	-üdném	-vó	-üdni
harag-szik	-udám	-udtam	-udandom	-udnám	-uvó	-udni
hideg-szik	-edém	-edtem	-edendem	-edném	-edő	-edni
hi-sz	-vék	-ttem	-endek	-nnék	-vó	-nni
i-szik	-vám	-ttam	-andom	-nnám	-vó	-nni
le-sz	-vék (lön)	-ttem	-endek	-nnék	-vó	-nni
meleg-szik	-edém	-edtem	-edendem	-edném	-edő	-edni
me-gy	-nék	-ntem	-nendek	-nnék	-nó	-nni
menek-szik	-vém	-edtem	-vendem	-edném	-edő	-edni
nevek-szik	-edém	-édtem	-edendem	-edném	-edő	-edni
részeg-szik	-edém	-edtem	-edendem	-edném	-edő	-edni
nyug-szik	-vám	-odtam	-vandom	-odnám	-vó	-odni
öreg-szik	-edém	-edtem	-edendem	-edném	-edő	-edni
te-sz	-vék (tön)	-ttem	-endek	-nnék	-vó	-nni
veszek-szik	-edém	-edtem	-edendem	-edném	-edő	-edni
ve-sz	-vék (vön)	-ttem	-endek	-nnék	-vó	-nni
vi-sz	-vék	-ttem	-endek	-nnék	-vó	-nni.

56. §. *Mit kell a² rendhagyó igékről még tudni?*

Ez igékről még e³ következőket kell tudni, hogy:

1-ör) Némelyek a köt-parancsoló módban *j* helyett *gy-* kívánnak, mint: eszik, hisz, iszik, lesz, tesz, vész, visz, p. o.

egyem	egyel	egyék,	együnk	egyetek	egyenek
hígyek	higy	higyen,	higyünk	higyetek	higyenek
igyam	igyál	igyék,	igyunk	igyatok	igyanak
legyek	légy	legyen,	legyünk	legyetek	legyenek
tegyek	tégy	tegyen,	tegyünk	tegyetek	tegyenek
vegyek	végy	vegyen,	vegyünk	vegyetek	vegyenek
vigyek	vigy	vigyen,	vigyünk	vigyetek	vigyenek.

2-or) Némelyek, főkép *szik* végzetűek, *edik*-kel is végződnek, és akkor a szabályos igék² formája szerint ragoztatnak, mint: veszekszik v. veszekedik, betegszik v. betegedik, hideg-szik v. hidegedik³stb.; p. o. betegedém, betegedél, betegedék, betegedénk, betegedétek³stb.

3-or) Ez előadott rendhagyó igéknek kitett első személyét tudván, a' többi személyek is szabályosan következnek, p. o.

vivék, vivél, vive, vivénk, vivétek, vivének,
vittem, vittél, vitt, vittünk, vittetek, vitték;
viendek, viendesz, viend, viendünk, viendetek, viendenek 'stb.

4-er) A' következők: *hisz, tesz, visz, vesz*, cselekvő igék; sőt egyebek is válhatnak közülök cselekvő értelműekké, mint: *eszik, iszik*.

57. §. *A' v a n* személyes ige' ragozása.

A' v a n személyes ige következôleg ragoztatik:

Jelentő mód.

Kívánó mód.

jelen idő. aligmult idő. mult idő.			jelen idő. mult idő.	
vagyok	valék	voltam	volnék	voltam volna
vagy	valál	voltál	volnál	voltál —
van	vala	volt	volna	volt —
vagyunk	valánk	voltunk	volnánk	voltunk volna
vagytok	valátok	voltatok	volnátok	voltatok —
vagnak	valának	voltak	volnának	voltak —

R é s z e s ű l ő k.

Jelen részesülő: való. *Mult részesülő*: volt.

(Ezen igének egyéb módjai és idői hiányzanak.)

HARMADIK CZIKKELY.

Egyszemélyü igék.

58. §. *Mik's mellyek az egyszemélyü igék?*

Egyszemélyü igéknek azokat mondjuk, mellyek nem mind a' három személyben, hanem csak az egyes szám' harmadik személyében használtatnak. Egyébiránt egészen szabályosan ragadnak, mint a' rendes igéknek harmadik személye, p. o. *Jelen mód*: jelen idő: *esik*, aligmult: *esék*; mult idő: *esett*,

jövö: *esendik; küt-parancsoló: essék; kívánó mód: es-
nék, esett volna; határozatlan mód: esni, 's így minden
egyszemélyü ige, mellyek, a' következők:*

esik	hajnallik	kitetszik	tetszik
estvéledik	hallatszik	látszik	történik
fáj	illik	lehet	van
havazik	ízlik	megesik	villámlik
harmatozik	kell	menydörög	nincs

59. §. *A' kell ige' ragozása.*

*A' kell ige, minthogy kötelezést is, és szükségét is je-
lent, kétfélekép használtatik. Midőn köteleztetést jelent, a'
nevet vagy névmást tulajdonító esetben, az ige' pedig sze-
mélyes raggal kívánja; mikor pedig szükségét jelent, a' szük-
séges tárgy nevező esetben marad, 's ez értelemben többes
száma is van.*

J e l e n t ő m ó d.

Jelen idő.

Nekem irnom kell	nekem pénz kell
neked irnod —	neked pénz —
neki irnia —	neki pénz —
nekünk irnunk —	neki pénz —
nektek irnotok —	nektek pénz —
nekik irniok —	nekik pénz —
nekem mennem kell	nekem könyvek kellenek
neked menned —	neked könyvek —
neki mennie —	neki könyvek —
nekünk mennünk —	nekünk könyvek —
nektek mennetek —	nektek könyvek —
nekik menniök —	nekik könyvek —

Aligmúlt idő.

nekem irnom kelle	nekem pénz kelle
neked irnod —	neked pénz —
neki irnia —	neki pénz —
nekünk irnunk —	nekünk könyvek kellenek
nektek irnotok —	nektek könyvek —
nekik irniok —	nekik tollak —

Mult idő.

nekem irnom kellett	nekem pénz kellett
neked irnod —	neked pénz —
neki irnia —	neki pénz —
nekünk irnunk —	nekünk könyvek kellettek
nektek irnotok —	nektek tollak —
nekik irniok —	nekik kocsik —

Jövő idő.

nekem irnom kellend	nekem pénz kellend
neked irnod —	neked koci —
neki irnia —	nekem loyak kellendenek
és így tovább.	és így tovább.

Köt-parancsoló mód.

nekem irnom kelljen	nekem pénz kelljen
neked irnod —	neked toll —
neki irnia —	nekünk könyvek kelljenek
'stb.	'stb.

Kivánó mód.

Jelen idő.

nekem irnom kellene	nekem pénz kellene
neked irnod —	neked eszköz —
neki irnia —	neki könyvek kellénének
nekünk irnunk —	nektek pipák —
'stb.	'stb.

Mult idő.

nekem irnom kellett volna	nekem pénz kellett volna
neked irnod — —	neked pénz — —
neki irnia — —	neki könyvek kellettek volna
nekünk irnunk — —	nektek könyvek — —
'stb.	'stb.

Jövő idő.

nekem irnom kellendene	nekem pénz kellendene
nekünk irnunk —	nekünk könyvek kellendene
'stb.	nének 'stb.

Határozatlan mód.

Állapotjegyző.

nekem irnom kellvén	nekem pénz kellvén
neked irnod —	nekünk könyvek kellvén
'stb.	'stb.

60. §. *A' van, nincs és sincs egyszemélyű igék' ragozása.*

Következő módon történik: a) A' név vagy névmás tulajdonító esetben, a' *dolog* birtokba tételik. b) A' *nincs* igének csak jelen ideje van, többi ideje a' *van* és *lesz* ideivel pótoltnak. c) A' *sincs* fogyatkozott ige (melly *is nincs*-ből vagy *se nincs*-ből alakult) csak az előrebocsátott *nincs* igés tagadó mondat' ismételésének erősítéseül használtatik, magánosan sohasem, 's akkor a' birtoknév elmarad.

Jelentő mód.

Jelen idő.

nekem van	tollam	nekem nincs	tollam	nekem sincs
neked —	tollad	neked —	tollad	neked —
neki —	tolla	neki —	tolla	neki —
nekem vannak	tollaim	nekem nincsenek	tollaim	nekem sincsenek
neked —	tollaid	neked —	tollaid	neked —
neki —	tollai	neki —	tollai	neki —
nekünk van	tollunk	nekünk nincs	tollunk	nekünk sincs
nektek —	tollatok	nektek —	tollatok	nektek —
nekik —	tolluk	nekik —	tolluk	nekik —
nekünk vannak	tollaink	nekünk nincsenek	tollaink	nekünk sincsenek
nektek —	tollaitok	nektek —	tollaitok	nektek —
nekik —	tollaik	nekik —	tollaik	nekik —

Aligmult idő

nekem vala	tollam	nekem nem vala	tollam	nekem sem vala
neked —	tollad	neked — —	tollad	neked — —
neki —	tolla	neki — —	tolla	neki — —
nekem valának	tollaim	nekem n.valának	tollaim	nekem sem valának
neked —	tollaid	neked — —	tollaid	neked — —
neki —	tollai	neki — —	tollai	neki — —
nekünk vala	tollunk	nekünk nem vala	tollunk	nekünk sem vala
nektek —	tollatok	nektek — —	tollatok	nektek — —
nekik —	tolluk	nekik — —	tolluk	nekik — —
nekünk valának	tollaink	nekünk n.valának	tollaink	nekünk sem valának
nektek —	tollaitok	nektek — —	tollaitok	nektek — —
nekik —	tollaik	nekik — —	tollaik	nekik — —

Mult idő.

nekem volt tollam	nekem nem volt tollam	nekem sem volt
neked — tollad	neked — — tollad	neked — —
neki — tolla	neki — — tolla	neki — —
nekem voltak tollaim	nekem n. voltak tollaim	nekem sem voltak
neked — tollaid	neked — — tollaid	neked — —
'stb.	'stb.	'stb.

Jövő idő.

nekem tollam leend	nekem nem leend tollam	nekem sem leend
neked tollad —	neked — — tollad	neked — —
neki tolla —	neki — — tolla	neki — —
nekem tollaim leendnek	nekem n. leendnek tollaim	nekem s. leendnek
neked tollaid —	neked — — tollaid	neked — —
neki tollai —	neki — — tollai	neki — —
nekünk tollunk leend	nekünk nem leend tollunk	nekünk sem leend
'stb.	'stb.	'stb.

Köt-parancsoló mód.

nekem legyen tollam	nekem ne legyen tollam	nekem se legyen
neked — tollad	neked — — tollad	neked — —
neki — tolla	neki — — tolla	neki — —
nekem legyenek tollaim	nekem n. legyenek tollaim	nekem se legyenek
neked — tollaid	neked — — tollaid	neked — —
neki — tollai	neki — — tollai	neki — —
nekünk legyen tollunk	nekünk ne legyen tollunk	nekünk — —
'stb.	'stb.	'stb.

O h a j t ó m ó d.

Jelen idő.

nekem tollam volna	nekem nem volna tollam	nekem sem volna
neked tollad —	neked — — tollad	neked — —
neki tolla —	neki — — tolla	neki — —
nekem tollaim volnának	nekem n. volnának tollaim	nekem sem volna
neked tollaid —	neked — — tollaid	neked — —
neki tollai —	neki — — tollai	neki — —
nekünk tollunk volna	nekünk nem volna tollunk	nekünk — —
'stb.	'stb.	'stb.

Mult idő.

nekem tollam volt volna
 neked tollad — —
 neki tolla — —
 nekem tollaim voltak —
 neked tollaid — —
 neki tollai — —
 nekünk tollunk volt —
 'stb.

nekem nem volt volna tollam
 neked — — — tollad
 neki — — — tolla
 nekem — voltak — tollaim
 neked — — — tollaid
 neki — — — tollai
 nekünk — volt — tollunk
 'stb.

nekem sem volt volna
 neked — — —
 neki — — —
 nekem — voltak —
 neked — — —
 neki — — —
 nekünk — — —

Jövő idő.

nekem leendene tollam
 neked — tollad
 neki — tolla
 nekem leendenének tollaim
 neked — tollaid
 neki — tollai
 nekünk leendene tollunk
 'stb.

nekem nem leendene tollam
 neked — — tollad
 neki — — tolla
 nekem — leendenék tollaim
 neked — — tollaid
 neki — — tollai
 nekünk — leendene tollunk
 'stb.

nekem sem leendene
 neked — —
 neki — —
 nekem sem leendenének
 neked — —
 neki — —
 nekünk sem leendene 'stb.

61. §. A' fáj egyszemélyű ige' ragozása.

A' fáj egyszemélyű ige úgy használtatik mint a' *van*; a' név vagy névmás tulajdonító esetbe, a' tárgy pedig, mire a' fáj ige vitetik, birtokba tétetik, 's az ige egyes vagy többes számban használtatik, p. o.

nekem fejem fáj
 neked fejed fáj
 neki feje fáj

nekem fejem fájt
 nekünk fejük fájt 'stb.

nekem nem fájand fejem;
 nekünk nem fájand fejük. 'stb.

nekünk fejük fáj
 nektek fejetek fáj
 nekik fejük fáj.

Én nem akartam, hogy *fájjon*; ha neked úgy *fájna*; ha nektek úgy *fájt volna* fejetek; ha nekik úgy *fájt volna* foguk (kezük vagy lábuk) mint nekem 'stb.

HATODIK SZAKASZ.

Igehatározók.

62. §. Az igehatározókról általában.

Az igehatározók olly szók, mellyek a' cselekvésmód' milyenségét és idejét közelebről határozzák meg.

E redetükre nézve vagy gyökszavak, mint: *ma, már, itt, ott, még, nem, rég* 'stb., vagy származékok, mint: *sokszor, magyarul, oldclvást, örömet* 'stb.

Értelmükre nézve többfélék, minthogy a' cselekvésnek sokféle körülményét jelentik. — Az igehatározók tehát: 1. Módot, 2. Időt, 3. Helyet, 4. Más körülményt jelentők.

63. §. Igehatározók' származása.

1-ör) *Főnevekből* lesznek a' következő képzőkkel: *kor*, mint: *tavaszkor, őszkor, husvétkor, karácsonkor, pünkösdkor, szüretkor* 'stb.

anként, eként: p. o. *házanként, fejenként, falunként, részenként, csöpenként* 'stb.

ast, est: *oldalast, öröмест, képest*, 'stb.

astul, estül, fiastul, feleségestül, gyermekestül.

ül: *emberül, vitézül*; — *int*: *részint*.

2-or) *Mellénevekből* ezen képzők által:

n, an, on, en, ön: *csupán, vigán, nagyon, szépen*.

lag, leg: *futólag, kedvezőleg, szenvedőleg, cselekvőleg, számítólag* 'stb.

ül, ül: *latinul, németül, tótul, görögül, csehül*.

szor, szer: *sokszor, elégszer, kétszer, ötször, harmadszer, tizszer*, 'stb.

kor: *jókor, (névmásból: akkor, ekkor, máskor, mikor)* 'stb.

3-or) *Igekből* e' következő képzőkkel:

vást, vést: mint: *folyvást, lépvést, futvást*.

va, ve: *futva, ügelve, állva, ülve* 'stb.

64. §. *Módjelentő igehatározók.*

A' módjelentő igehatározókat nagy számuk miatt ide nem sorozzuk, melyek magukban véve főbnyire főnevek; hanem némelyeket említünk meg például, mint: erővel, hiában, szóval, okkal, móddal, szántsándékkal, általjában, igazán, méltán, alattomban 'stb.

65. §. *Időjelentő igehatározók.*

A' következők: ma, most, tüstént, minap, tegnap, holnap, régen, multkor, egykor, idővel, sohasem, majd, ritkán, olykor, nappal, estve, reggel, délben, későn, korán, éjjel, mindig, gyakran, néha, taval, ezidén, jókor 'stb.

66. §. *Helyet jelentő igehatározók.*

Következők: itt, ott, közel, messze, alul, felül, hátul, elül, ben, kin, kívül, mindenütt, sehol, sehová, hová, merre, honnét, valahová, meddig, jobbrul, balrul, innét, fölfelé, lefelé, másutt, lent, fent 'stb.

67. §. *Egyéb igehatározók.*

E' következők: a) *Igenlők*: igen, bizony, valóban, igazán, igenis, úgy, így 'stb. b) *Tagadók*: nemúgy, semmikép, nehezen, talán, ne 'stb. c) *Sűrgetők*: hamar, szaporán, rajta, nocsak 'stb. d) *Kérdők*: hol, hová, miért, mint, hogyan, mikép, hányszor, hányan 'stb.

Vannak még némely igehatározók, melyek az igékkel elül összetétnek, de hátul elválasztva állnak; ilyenek: *át, be, el, fel, föl, le, meg, ki, össze, szét, vissza*, p. o. *átadom, add át; beteszem, ne tedd be; elviszi, vidd el; fölemelem, emeld föl; szétküldözzük, küldözzük szét* 'stb.

HETEDIK SZAKASZ.

K ö t s z ó.

68. §. *A' kötszókrul.*

A' kötszó olly része a' beszédnek, melly által két mondat összekötünk; a' kötszó többféle:

1-ör) *Összekötők*: és, is, meg, ismét.

2-ör) *Feltételűek*: ha, hogyha, hanem, hacsak, hapedig.

3-ör) *Különválasztók*: vagy—vagy, akár—akár, sem—sem.

4-er) *Ellenvetők*: de, ugyde, pedig, holott, mindazáltal, hanem, különben,

5-ör) *Megengedők*: bár, ámbár, noha, jöllehet, csakugyan, mégis.

6-ör) *Okadók*: mivel, minthogy, azért, tehát.

7-er) *Kizárók*: se—se, sem—sem.

8-or) *Következtetők*: miután, azután, azonközben, tovább.

9-er) *Világosítók*: tudniillik, mint, úgymint, például, példának okáért.

10-er) *Kérdők*: hát, tehát, hátha, hogyhogy?

A' különválasztó 's megengedő kötszők olly tulajdonságuk, hogy ha egyik tétetik, a' másiknak is tétetnie kell, mint: ámbár — mégis; a' merre — arra; a' mint — úgy; mihelyt — azonnal; minél — annál; sem — sem; akár — akár, p. o. *ám-bár* nem volt szándékom, *mégis* elmentem; a' *merre* hajtják, *arra* megy; *alig* fogott hozzá, *már* elvégezte; *minél* nagyobb a' szorgalom, *annál* bizonyosabb a' haszon.

NYOLCZADIK FEJEZET.

Indulatszó.

69. §. Az indulatszóról.

Az indulatszó olly része a' beszédnek, melylyel csudálkozásunkat, kívánságunkat, és más indulatinkat szoktuk kijelenteni. Az indulatszó természeti indulataink szerint többféle szokott lenni; ugyanis vannak:

1-ör) *Örömjelentők*, mint: haja! huja! ju! uju! huj! utszu!

2-or) *Ohajtók*: vajha! bár! bárcsak! ahha!

3-or) *Szánakodók*: boldog Isten! ejej! kár! bekár! ugyan ugy-e?

4-er) *Boszonkodók*: aha! ah! oh! ejnye! ohoh!

5-ör) *Gunyolók*: hiszen! bezzeg! ugy-e! lám!

6-or) *Csudálkozók*: beh! rendes! juj! soha bizony! ejnye!

7-er) *Tudakozók*: hogyhogy! hogyan!

8-or) *Kétkedők*: vajjon! ugyan!

9-er) *Bíztatók*: nossza! rajta! nocsak!

10-er) *Némitők*: hallga! ha! csit! pszt! a!

MÁSODIK RÉSZ:

H E L Y E S I R Á S.

70. §. *A' helyesírásról általában.*

A' helyesírás azon része a' nyelvtannak, melly tanítja a' szavakat megkivántató betűkkel helyesen leírni, elválasztani, jeleket jól alkalmazni, — 's így a' származtatott, képezett, ragozott 's egyéb beszédrészeket úgy írni, hogy azok valamely homályt vagy botránkoztató hibát, értetlenséget ne okozzanak, p. o. mondja, szárazság, tanítson, váll, adtam 'stb. és nem iratik jól: *mongya*, vagy *mondgya*, *szárasság*, *tanicson*, *vál*, *attam*, *igasság* 'stb.

71. §. *Nagybetűk' használatáról.*

Nagy kezdő betűvel élünk a' következő esetekben:

1-ör) Mindennemű tulajdonnevekben, p. o. A' *Duna*' kiáradása 1838-ban igen nagy kárt okozott Magyarországon, főkép Budapesten és Visegrádon. — De ha e' tulajdonnevekből mellékneveket alkotunk, azok *kis* betűkkel kezdetnek, p. o. A' *dunai* halak nem olly hiresek, mint a' *balatoni* halak; azonban a' *magyarországi* halak mindig nélkülözhetetnék a' *budapestiek*' számára sok pénzen szerzendett külföldi halakat.

2-ör) Minden családi vagy vezeték- és keresztnévekben, p. o. *Deák Ferencz*; *Franklin Benjamin*; *Teleki József*; *Császár Ferencz*.

3-ör) A' világrészek' neveiben, p. o. Nekünk teljességgel nincs okunk *Amerikába* vágyakodni, csak eszünknek tudjuk hasznát venni; mert ha akarni tudnánk, sem *Europában*, sem *Ázsiában* nem igen lenne szebb 's boldogabb haza a' mienknél.

4-er) Minden beszédnek kezdetén, mint: Sokan ohajtának tudóssá, míveltté 's gazdaggá lenni; de tanulás és szorgalom nélkül hasztalanúl.

5-ör) Minden versornak elején, p. o. Néma borongással megy az őskor' lelke fölötted, Cserhalom, és nem kér emlékül oszlopot érczbül.

6-or) Végpont után, p. o. Tíz hold földem van eladó, Most jobb ára lesz a' telkeknek. Már a' nemnemes is vehet tulajdont.

7-er) A' kettős pont után, sőt felhozójel után is, midőn idegen mondás vagy beszéd következik, p. o. Valamelly könyvben ezeket olvastam: Ismerd meg magadat, 's tanuld mindenek előtt a' társaság iránti közelességeidet.

8-or) A' czímekeket és méltóságot jelentő nevek' kezdetén, de csak a' megszólításban tisztelet-adás végett, p. o. Nagyságos, Méltóságos, Tekintetes, Főtisztelendő Ur!

9-er) Elosztások' neveiben és czimzetekben, mint Rész, Szakasz, Fejezet, Czikkely 'stb.

10-er) Az összetett betűknél csak az első iratik öreg betűvel, p. o. Csongrád, Szentes, Czegléd, nem pedig: CSongrád, SZentes, CZegléd *).

72. §. Szótagok' és szavak' elválasztásáról.

A' szótagok' és szavak' elválasztásáról ismételjük azokat, mik már fölebb a' szavak' származásánál mondattak, mert a' helyesírás' szabályai közé is számíthatók, t. i. hogy:

a) Ha két magánhangzó között van egy mássalhangzó, ez az utóbbi szótaghoz ragasztatik, p. o. *e-gér, ve-réb, kö-vér*, 'stb.; — ha két vagy több mássalhangzó fordul elő két magánhangzó között, az utóbbi szótaghoz mindig csak egy foglaltatik, p. o. *szól-lő, szil-va, An-drás*. Azonban e' szabály alól kivétnének az összetett szók, mert nem jól írnök: *me-g-é-rik, e-lug-r ott, na-g-yúj, e-lad* 'stb; hanem így iratnak: *meg-é-rik, el-ug-rott, nagy-új, el-ad* 'stb.

*) Némellyek a' nemzetek' neveit is nagy betűvel írják, mint Francia, Angol, Német, Magyar 'stb. Igaz, azon joggal e' neveket is írhatni nagy betűvel, mellyel az országokéit, mint: Franciaország, a' Francziák, Magyarország, a' Magyarok 'stb.

b) Ha az összetett szavak' első része nevező esetben van, minden elválasztó-jel nélkül összeiratnak, mint : *lábszár, mód-fölött, vámház, favágó* 'stb.; de ha az összetett névnek első része szenvedő esetben van, kötjel által elválasztandó, p. o. *fát-vágó, boszut-forraló, istent-tagadó, bünt-követő* 'stb.

c) Ha az összetett igének egyik része igehatározó, 's az összetett igéhez másik ige járul, ez, az ige és határozó közé szokott tétetni, p. o. *fölbred, föl tudott ébredni; kieszközöl, ki tudta eszközölni* 'stb.; ámbár a' legújabb időben nyelvünk' természetete ellen így is szokják írni: *kieszközölni tudta* 'stb.

73. §. Némelly egyes betűkről.

Némelly betűk elcseréltetnek, mások pedig megrövidítetnek; hogy írásunk helyes és következetes legyen, e' következőket szükséges megjegyeznünk :

1) Az *e* *é*-t egymástól jól meg kell különböztetnünk, annál inkább, minthogy az utósót nem szokták így vonattal megjegyezni, holott e' két betű egymástól éppen úgy különbözik, mint *e* *é*-től; mert egészen más fogalom: *ők végeztek*, mint: *ti végezték*. Nyelvünkben a' személyes névmások (*én, te, ő, mi, ti, ők*) rendesen elhallgattatván, nem lehet írásunk egészen értelmes, ha az *e* *é*-t egymástól meg nem különböztetjük, p. o. *értem*, név, okadó esetben; *értém* ige, jelen időben; *vertek*, harmadik személy, múlt időben; *verték*, második személy, jelen időben 'stb.

2) Miután e' következő betűk: *cz, cs, gy, ly, ny, sz, ty, zs*, csak *egy* hangot jelentenek, egymástól el nem lehet választani, azaz: megrövidíteni; tehát nem jól iratik ez: *láncczal, köveccsel gyönggyel, vadásszal* 'stb., hanem így: *lánccz-czal, kövecs-csel, gyöngy-gyel, vadászszal*; mert ha majd e' kettős betűk helyett egyes betűink lesznek, azokat sem vágthatjuk kétfelé.

3) Némelly betűk, vagy a' hozzájuk hasonlító hangú betűkké, vagy egészen más betűkké változnak át; mi részint könnyebb kimondásbul, részint szebb hangzásbul történik, vagy néha minden ok nélkül. Ugyan is:

a) A' *k, g*-re változik e' szavakban: *akaszt, aggat; fagad, faggat; szakaszt, szaggat; kunyhó, gunyhó*.

b) E' mutató névmások: az, ez, amaz, emez, z betűje a' hozzá teendő ragnak mássalhangzójává változik, mint: az, annak; ez, ennek; amaz, amattól; emez, emennek; arra, amarra, ettől, emettől.

c) A' segítő és átváltoztató ragok' (val, vel, vá, vé) e' betűje azon szónak mássalhangzójára változik, mellyhöz tétérik, p. o. késsel (késvel), lábbal (lábval); házzá (házvá), vérré (vérvé).

d) Az *ó* *ő* igen gyakran *ü* *ű*-re cseréltetik, mi főképen akkor történik meg, midőn a' szóban már e' betűk a' nélkül is egyszer vagy többször előfordultak, hol azonban mindig a' jobb hangzásra kell ügyelni, p. o. dolog-*tül*, öröm-*tül*, tótok-*tul*, görögök-*tül*, győző-*tül* 'stb. ezek helyett: dolog-*tól*, öröm-*től*, tótok-*tól*, görögök-*től*, győző-*től*.

e) E' hosszú betűk: *í* *ú* *ő* *ű* *ó*, igen gyakran rövidekkel cseréltetnek föl, mint: *ír*, *írok*; *vizes*; *úr*, *urak*; *törőtől*, *törötül*; *szolgától*, *szolgátul*, *gyönyörű*, *gyönyörűek*; *tótól*, *tótól* 'stb.

f) A' *h* betű következő szavak' végén nem hangzik, meg akkor sem, ha mássalhangzón kezdődő rag tétérik hozzájuk, mint: *cseh*, *doh*, *éh*, *ih*, *juh*, *keh*, *köh*, *méh*, *moh*, *oláh*, *potroh*, *terh*, *röh*, *rüh*, p. o. *csehnek*, *juhval*, *rüktől*; egyéb-iránt ha magánhangzó következik rá, akkor hangzik, mint: *rühes*, *juhok*, *köhög*, *röhög* 'stb.

g) Némellykor a' *p* *b*-re, az *m* *n*-re változik, mint: *káposzta*, *káboszta*; *lapda*, *labda*; *rom*, *rongál*, *romgál* helyett.

74. §. Az idegen nevek' íratásáról.

Az idegen szavaknál, mellyeket nyelvünkben még most használni kénytelenítünk, 's mellyek mig literatura létezend, egyik vagy másik nyelvből részint említésképen, részint azokra hivatkozálag előfordulnak, éppen úgy kell írunk, mint azok eredetükben iratnak, p. o. *Cicero*, *Young*, *Quintus*, *Chersonesos*, *Schiller* 'stb. nem pedig: *Cziczero*, *Jung*, *Kvintus*, *Khereszoneszosz*, *Siller*. — Mi részint nevetjük, részint boszonkódunk, midőn a' külföldiek rosszul írják magyar neveinket, miért írnök tehát mi is neveiket másképen mint ők? Itt azonban következőket kell észrevennünk ;

Az olly nevek, mellyek már nyelvünkhöz módosulva magyarosodtak, úgy iratnak mint szokásban vannak, p. o. *plébános, templom, József, herczeg, püspök, Nápoly* 'stb. Ha pedig némelly külnemzeti, vagy külföldi nevek, főkép dolognevek: akár tulajdon akár pedig köznevek legyenek azok, (mert a' személyi tulajdonneveket nem módosíthatni), magyarosítottak 's magyarosíthatnak, magyarosan iratnak, mint: *Lipcse, Bécs, Ujjork, Velence* 'stb.

75. §. *A' helyesírási jelek' elrakásáról.*

A' jeleknek elrakatása, mellyek az általános írásban *értelmesítő*-nek nevezetethetnének, nem olly csekélység, mint talán némellyek gondolják; sőt igen is nehéz: mert a' kinyomtatott könyvekben sem egyeznek meg az emberek a' felrakati jelekre nezve; egyik két pontot tesz, hol a' másik csak pontos vonást használ; egyik oda is tesz vonást vagy vesszőt, hol a' másik szükségtelennek tartja tenni. A' pótjelt legtöbben föl rakják, mások elmaradhatónak vélik. Mindazáltal e' következőket szabály gyanánt vehetjük, mint már a' hosszas szokás megalapította:

Hiány-jel vagy *pót-jel* () tétetik, ha valamelly betű vagy szótág kimarad, p. o. a', ház', 's, fiam', erkölcs' 'stb., ezek helyett: az, háznak, és, fiannak, erkölcsnek. Hogy e' pótjel a' névmutató *a*-nál és az *s*-nél miaden homály nélkül kimaradhat, igaz; de már nem úgy a' birtokneveknél, mert a' kihagyás gyakran értelmetlenséget okoz.

Köt-jel (-) akkor tétetik, ha az összetett szókat bizonyos okbul különöztetve akarjuk használni, vagy pedig a' sor' végén, midőn valamelly szó nem fér ki 's azt elválasztani kénytelenek vagyunk, p. o. A' gyalog-út rövidebb mint a' szekér-út; soká tanakodtak, vas-hídat építsenek-è, vagy kő-hídat; a' gyorsan-tanulást hamar-feledés követi.

Zár-jel () olly mondás' rekesztésére szolgál, melly szorosán véve nem tartozik a' főbb mondáshoz, de mégis annak felvilágosítására szolgál; p. o. Tegnap elmentem volna hozzá (tudniillik megigérttem neki, hogy meglátogatom), de közbe 's váratlanul jött sürgetős' dolgom miatt nem lehetett.

Felhozó-jel vagy *Idéz-jel* („“) idegen mondas' közbe iktatásának jelentésére használtatik, mint: Nemzeti magyar nyelvünket sok kincscsel gazdagíthatná, ki különösen e' czébul hazánknak minden részét 's olly nemzetek' földét beutazná, mellyeknek nyelve mienkkel rokon, mint a' magyar tudós társaság is alapszabályaiban mondja: „Tagadhatatlan, hogy a' honi nyelv' csinosítására több segédeszköz vétethetik... a' napkeleti rokon nyelvekből 'stb.“

Nyugvó vagy *Gondolat-jel* (—), ezt akkor használjuk, midőn az olvasót meglepni vagy figyelmeztetni akarjuk; vagy midőn a' mondasok nem következnek szoros és rendes folyamaban egymás után; vagy végre midőn semmi sem jut eszünkbe, p. o. A' magyar nyelv — ha kimíveltetik — sokkal szebb lesz a' mostani nyelvek' akármellyikénél.

Hézag-jelt (— — —) teszünk, midőn valami elhallgatatik, kihagyatik, vagy kitöröltetik.

Veszsző (.) az értelmet kifejező rövidebb mondasok után, vagy valamelly hosszabb kerékbeszéd' részei közé tétetik, mint: Csak a' nép mozdítja elő sükeresen az ipart, egyesek nem, azaz: egyes birtokosok és bérlők nem. A' mint az ifju gyöngye korában tanul, és a' mint igyekezett tehetségeit kifejteni 'stb.

Pontos-veszsző (;) olly kettős mondas közé tétetik, mellynek második, azaz utolsó része mintegy magyarázata az elsőnek; p. o. E' mi időnkben sok férfiu nem éri el azon időt, melly neki a' természet' urától ki van tűzve; mert ifjuságában kifogasztja erejét; pedig erő nélkül nem élhetni.

Kettős-pont (:) akkor használtatik, midőn valamelly idegen mondasra hivatkozunk, vagy midőn az általános mondas' részei magyaráztatnak, p. o. Valaki azt állítá a' minap egyik hírlapban: a' rabság' ideje elmúlt Magyarországbán, de én kétkedem. Az ember' boldogságát teszik: testi épség, jó lelkiismeret, kifejlett értelem és szabadság.

Pontot (.) teszünk minden teljes és egymástól független mondas után, valamint a' ki nem irt szavak után is, mint: A' tudományok' lelkes előmozdítója volt. A' szegényeket gyámoltotta. 'S az illy férfiuak végre éhséggel küszködve kel-

le kimulnia, p. o., v., t. i., u. m. (péld. okáért, vagy, tudniillik, ugymint helyett.)

Kérdő-jel (?) tétetik valamely nyomozó, tudakozó 's kérdő mondás után, p. o. ki fődözte föl Amerikát? Columbus Kristóf. Ki volt a' magyaroknak legjelesb királya?

Felkiáltó-jel (!) használtatik olly beszéd' vagy mondás' végén, mellyben nagy indulat mutatkozik, és a' megszólításnál, p. o.

Oh vándor! ülj le bükköm' enyhelyében,

Kedvesnek sirja ez!

(Kölcsey).

Kezdő-jel vagy *csikk-jel* (§) használunk kisebb felosztások' jelelésére, p. o.

1. §. A' betűkről általában.

2. §. A' magánhangzókrul különösen.

Nyomadék-jel (°) tétetik valamely nagyobb fontosságú közbetett saját mondás, vagy csak egyes szó előtt és után, p. o. hazánkban földmívelési szorgalmat igyekeznek ébreszteni, mit sükeresen csak úgy eszközölhetni, ha ,minden ember-lénynek' tökéletes joga van elidegeníthetlen sajátot szerezhetni.

HARMADIK RÉSZ.

S Z Ó K Ö T É S.

76. §. *A' szókötésről általában.*

A' szókötés olly része a' nyelvtudománynak, melly ama' rendszabásokat tanítja, mellyek szerint a' szóknak úgy kell összefüggesztenniök 's egymás után következniök, hogy azokbul értelmes mondás alakuljon.

A' szókötésnek e' következő két főrésze van:

1. *A' megegyeztetés*, melly abban áll, hogy a' szók bizonyos tekintetben egymással megegyezzenek 's hogy bizonyos és némileg meghatározott renddel tétessenek egymás után, azaz: úgy köttessenek össze, hogy tökéletesen érteni lehessen.

2. *Vonzás*, mellynek tulajdonsága az, hogy egyik szó a' másikat bizonyos esetbe tétetni kívánja, azaz: a' névragozásban használt ragoknak egyikét vagy másikat különösen felvétetni kívánja.

ELSŐ FEJEZET.

Megegyeztetés.

77. §. *A' megegyeztetés.*

Megegyeztetés alatt értjük a' különféle szavaknak, jelesen pedig a' *neveknek*, *névmásoknak* és *igéknek* számban és személyben való összeillesztését, 's egymásra következősi rendét, hogy azokbul értelmes mondás váljék.

78. §. *Mi a' mondás és hányféle?*

Mondásnak nevezünk minden kimondott egyes itéletet. Midőn például mondok: *a' nap hosszu; vagy, az éj rövid;*

vagy *Magyarország termékeny*; ezen példáknak akár mellyike, mondás.

79. §. *A' mondás részeiről.*

Minden mondás három részből áll, mellyek: a' tárgy (alapszó), az ige, és a' tulajdonítvány. Minden mondásnak főrésze a' tárgy vagy alapszó; a' tulajdonítvány csak a' tárgynak minőségét, tulajdonúságát jelenti; az ige pedig a' kettőt összeköti, azaz: a' tulajdonítványt az alapszóhoz csatolja, 's erősíti, hogy a' tulajdonítvány által kifejezett minőség illeli è, vagy nem illeli a' tárgyat. A' beszédnek minden egyéb részei csak a' mondás' kiegészítői gyanánt tekintetnek. Ezen mondásban: *az Isten mindenható*, Isten a' tárgy, mindenható a' tulajdonítvány, van az ige, melly azonban többnyire kimarad.

80. §. *Az alapszóról.*

Az alapszó lehet: *név*, *névmás*, és határozatlan módbeli ige; a' tulajdonítvány rendszeren *melleknev*, péld. e' mondásokban: *Az élet rövid, én józan vagyok, tanulni szükséges; élet, én, tanulni* alapszók; *rövid, józan, szükséges*, tulajdonítványok; az elhallgatott *van* és *vagyok*, igék vagy kapcsolók. — Az összekötő igeről azt kell itt megjegyeznünk hogy csak a' jelentő mód' jelen idejének egyes számu harmadik személyében marad ki, de a' többi időkbekben kitétetik, p. o. az ember mindig gyarló volt 's gyarló is lesz en.

81. §. *Hányféle a' mondás?*

A' mondás többféle lehet, ugyanis:

1-ször) *Egyszerű*, midőn nincsenek részei; p. o. az ember meglegedetlen.

2-or) *Összetett*, midőn több kisebb, egy nagyobb egészszerű alakul, 's ekkor az, mellytől a' másik függ, *főmondásnak* mondatik, azok pedig, mellyek ettől függnek, *mellekmondásoknak* neveztetnek, p. o. „Azt állítom, hogy a' tiszta lelkisméret minden kincseknél többet ér; 's azon ember, ki ezt nem érzi, igazán boldog sohasem lehet.“ Itt négy mondás van 's ezek közt kettő fő: *Azt állítom, főmondás*; hogy a' tiszta lelkisméret minden kincseknél többet ér, *mellekmondás*; 's azon ember, ki ezt nem érzi, *második főmondás*; igazán boldog nem lehet, *másik mellekmondás*.

3-or) *Teljesnek* mondatik, midőn alkató részei mind kitétetnek, p. o. *a' tiszta lelkismeretű ember nyugottan várja a' halált.*

4-er) *Hiányosnak* neveztetik, mikor valamelyik alkató rész ki van hagyva 's csak alattomban értetik; p. o. *romban a' ház; hová megy? Pestre;* itt az összekötő igék: *van, megyek,* kimaradtak. — Úgy szinte hiányos, sőt tökéletlen, midőn két alkató rész kimarad, p. o. *tanulok:* e' mondasban a' névmást *én,* és részesülőt *tanuló,* kell értenünk, t. i. így: *én tanuló vagyok.*

5-ör) *Tökéletlen,* midőn alatta értetik az alapszó, ige 's tulajdonítvány; p. o. *Hajh, Igen! Nem;* ide tartoznak az indulatnak egyéb hangjai is. — A' *hajh* alatt értem: *fájlalom,* mellyben van: *én fűjlaló vagyok.* Igen alatt: *akárok,* azaz: *én akaró vagyok.*

82. §. *Hányféle lehet az alapszó és tulajdonítvány?*

Az alapszó lehet:

1. *Egyszerű,* midőn csupán egy magányos lényt (személyt vagy dolgot) jelent, p. o. az ember halandó.

2. *Összetett,* mikor több 's különemű lényt fejez ki, mint: A' nap, a' hold, a' csillagok égi testek. A' víz, a' kenyér, az alvás szükségesek.

A' tulajdonítvány is lehet:

1) *Egyszerű,* midőn az alapszónak csak egy tulajdonságát fejezi ki, p. o. Az éj sötét; vagy: a' kenyér szükséges.

2) *Összetett,* midőn az alapszónak egynél több tulajdonságát fejezi ki, mint: az ember okos, bölcs, előrelátó.

ELSŐ CZIKKELY.

A' nevek' megegyeztetése 's helyzete.

83. §. *A' nevek' megegyeztetése és helyzete.*

A' nevek' megegyeztetéséről 's elhelyeztetéséről a' kövelkezőket szükséges tudni:

1-ör) A' név, akár tulajdon akár köznév, sőt a' melléknév is, ha főnév helyett áll, az igével számban és személyben megegyez, 's a' mondasnak rendszerint elejét foglalja el, p. o. A' gyermek csintalankodik; az emberek szá-

morkodnak, a' vétkesek néha lakolnak, de sokszor az ártatlanok is szenvednek.

2-or) Ha két, három, sőt több, egy fogalmat jelentő név jó is elő a' mondásban, mégis csak az utolsó név ragad, p. o. Szent István első magyar királytól nyerték a' papok jövedelmeiket. —

3-or) Ha két vagy több, egyes számu név fordul elő a' mondásban kötszóval, az ige többes számba tétetik, p. o. *Révai Miklós és Versegli Ferencz* egymással ellenkeztek.

4-er) Ha első, második és harmadik személyi név van a' mondásban, minthogy az első személy előbbvaló a' másodiknál, ez ismét a' harmadiknál, a' következőkre kell vigyáznunk:

a) ha első és második személy jó elő, az ige az első személy' többes számába tétetik, mint: *te és én olvasunk.*

b) ha első és harmadik személy fordul együtt elő, az ige akkor az első személyi többesbe tétetik, p. o. *én és János tanulunk.*

c) ha pedig második és harmadik személy fordul elő, az ige a' második személyi többesbe jó, p. o. *Lajos és te sétáltak.*

5-ör) A' vezeték-vagy családnév mindig a' keresztnév előtt áll, p. o. Hunyadi János, Ujlaki Emma, Deák Ferencz, Kisfaludy Károly 'stb.

6-or) A' méltóságot, hivatalt, tisztséget, művészetet 's mesterséget jelentő nevek a' keresztnév után, vagy ha ez nincs a' mondásban, a' vezetéknev után tétetnek, p. o. Korvinus Mátyás király, Széchenyi István gróf, Gergely pápa, Klauzál követ, Ferenczy szobrász, Szilágyi gombkötő 'stb.

84. §. A' melléknevek' megegyeztetése.

A' melléknevek' megegyeztetéséről a' főnevekkel a' következőkre szükséges figyelmeznünk:

1-ör) A' tulajdonságot jelentő melléknév, ide értvén a' részesülőt is, szabály szerint a' főnév előtt áll; még pedig sohasem változva, 's a' főnévvel sem számra, sem más módosulásra nézve meg nem egyez, p. o. Szorgalmas ifju, szorgalmas ifjak, szorgalmas ifjunak, szorgalmas ifjaktól; az érző szív, az érző szivek, az érző sziveket; halandó embereket 'stb. Ugyanis semmiképen nem volna jól mondva: szorgalmasoktól ifjaktól.

2-or) Ha a' melléknév után, azaz a' főnév és az elül-
álló melléknév között *névmutató* van, számra nézve megegyez
a' melléknév az utána következő főnévvel, de egyéb ese-
tekre nézve nem, p. o. nem szorgalmasok az ifjak, halan-
dók az emberek, hidegek az éjszakák.

3-or) Ha a' melléknév a' főnév után jő elő, az ezzel
minden ragi módosulásban megegyez; mint: pénzt keveset
kapott, de jószágot eleget; siainak jóknak kell lenniök,
mert jól nevelte őket, de a' lányok könnyelműek, hiúk 's
dolgtalanok.

4-er) A' többséget jelentő, következő melléknevek: *sok*,
kevés, *temérdek*, *legtöbb*, *több*, *kevesebb*, *legkevesebb*, *tenger*.
a' főnevet egyes számba kívánják, p. o. tenger *nép* gyült az
utczára össze; kevés *ifju* fordítja haszonra tanulási éveit; sok
jó *szándék*, sok jó *terv* enyészett már el. — Ide tartoznak.

5-ör) A' mennyiséget jelentő melléknevek, vagyis szám-
nevek is; ezek sem tűnnek maguk után többes számot, p. o.
tíz év múlva jő vissza; *két hónap* alatt könnyen elvégzi;
húsz mérföld; — *két-száz* darab körmőczy *arany*.

6-or) Ha a' melléknév nem csak egy alapszónak, ha-
nem többnek tulajdonítványául szolgál, a' többesbe té-
tetik; p. o. az oroszlan, farkas es tigris kegyetlenek: a' juh
és galamb legszelidebbek.

MÁSODIK CZIKKELY.

N É V M Á S O K.

85. §. A' személyes névmásoknak használata.

A' névmásokrul a' következőket szükséges megjegyeznünk:

1-ör) A' személyes névmások: *én*, *te*, *ő*, *mi*, *ti*, *ők*, az igék
előtt rendszerint kimaradnak a' mondásban, mivel az igéknek
ragvégzetei névmásokbul módosultak; következőleg minden ige
jelenti a' névmásoknak egyikét vagy másikat, p. o. *írok*, *íratok*,
olvasa, *olvasunk*, mit *dolgoztatok?* 'stb.; ezen igéknek rag-
végzetei e' névmásokbul eredtek: *én*, *ti* *tik*, *ő*, *mi* *mük*, mi ere-
detileg így volt: *ir én*, *irti k*, *olvaső*, *olvas mi n k*, *dolgozti k*.

2-or) Ha a' nyomadék, vagyis a' mondás' ereje a' szemé-
lyes névmáson nyugszik, akkor ez kitétetik; mi főképe ak-

kor történik, midőn a' mondásban e' kérdés: *ki?* vagy *kicsoda?* vagy alattomban értethetik, vagy nyilván kitétetik, p. o. *te* okozta azt a' zavarodást; nem *én* beszéltem vele, *mi* elvégeztük dolgunkat. *Ki* volt nálam? *én* voltam.

3-or) Ha a' személyes névmás alapszó gyanánt áll a' mondásban, mindig a' mondás' elejére tétetik; p. o. *én* beteges vagyok; *ti* gazdagokká lettetek; *ő* senkinek sem hízelkedik.

4-er) A' kérdező mondásban a' személyes névmás igen gyakran hátul tétetik, p. o. Hol voltál *te*? Hová mentetek *ti*? Azonban elül is állhat, mint: *mi* hová mentünk? *én* hol voltam? De ha a' mondás' nyomadéka a' személyes névmásra esik, ez akár magánosan, akár a' hozzá tartozó melléknévvel elül áll; p. o. *Ti* volnátok képesek arra? *Te* merészelsz nekem ellenmondani?

86. §. *Észrevételek a' te, ti személyes névmásról.*

A' *te ti* második személyről kell tudnunk, hogy helyettük néha tiszteletből más kitétel használfatik 's akkor az ige harmadik személybe tétetik, ugyanis:

1-ör) *Ked* vagy *kend*: a' többes számban *ketek* vagy *kendtek*; p. o. hová megy *ked*? hol volt *kend*? mikor jöttek meg *ketek*? Honnét kapták *kendtek*?

2-or) Némelly vidéken, mint nevezetesen Dunán tul, Fehér-, Győr, Veszprém megyében a' *te ti* helyett *ő ők* vagy *ü ük* használfatik, p. o. *ü* is ott volt? *ük* is elmennek? — mit a' hazának egyéb vidékein, vagy inkább általában ekkép tesznek *ki*: *maga* is ott volt? *maguk* is elmennek?

3-or) A' csinosbultak e' szólást ekkép változtatták: *kegyed*, *ön*; *kegyetek*, *önök*, p. o. *kegyed* igen jól járszik; *ön* kiabált tegnap a' kávéházban? *kegyetek* mondották? *önök* itt maradnak.

4-er) A reformáta vallásu hívek pedig: *kegyelmed*-et 's *kegyelmetek*-et használnak, p. o. Jöjjon *kegyelmed* hozzám; *kegyelmetek* nem voltak a' szentegyházban, kár! a' pap igen jól papolt.

87. §. *A' birtokos névmások' használata.*

A' birtokos névmásoknál következőkre kell ügyelnünk:

1-ör) Az önálló birtokos névmás (*enyém*, *teed*, *övé*, *mienk*, *tietek*, *övék*) mindig előre bocsátott birtoknév után tétetik

csak, magánosan so hassem használtatik, p. o. *teedet látták, enyémet meghozták* 'stb. E' mondást természetesen senki sem érti, ha csak valami már előbb nem említették, mihöz e' névmások tartozhatnak, p. o. A' cselédek megérkeztek, a' *teedet* látták a' piacon; a' ruhák elkészültek, *enyémet* már tegnap meghozták.

2-or) A' névmással ragasztott birtokos név ekkép helyeztetik: Azon név, mellyhöz valamely birtok tartozik, el ül, ama dolog pedig (néha személy is lehet) melly hozzá tartozik, hátul tétetik; p. o. A' *Ducának mélysége, a' napnak hosszsága; a' tűznek melegsége*. A' birtokos esetnek *nak nek* raga ki is maradhat; p. o. a' *Duna* szélessége; a' *város* kerülete; a' *tűz* melegsége 'stb.

3-or) Az *é* birtok-névmásos nevek éppen úgy, mint fölebb 1-ső pont alatt mondatott, csak valamely előre bocsátott mondas után használtathatnak, magánosan sohasem. Valamint ezeket: *enyém, teed, őé* vagy *övé, mienk, tietek, őék* vagy *övék*, így magánosan senkisémet érti, úgy ezeket sem: *Jánosé, gyermeké, városé*; mert nem tudhatni, mi az *enyém, teed*, vagy mi *Jánosé, gyermeké*; hanem az előre bocsátott név értelmesíti, p. o. ez a' *könyv* *enyém*; ez a' *ház* *Jánosé*; ez a' *toll* a' *gyermeké*; ez az *óra* *teed*; ez a' *ló* *őé* vagy *övé*. *)

HARMADIK CZIKKELY.

A) Cselekvő igék.

88. §. Az *igék* helyzetéről és meggyeztetéséről.

Az *igék* helyzetéről 's meggyeztetéséről a' következőket szükséges tudnunk:

1-ör) A' rendes vagy közönséges beszédfolyamu mondasban az *ige*, akár szabályos akár rendhagyó legyen, végrül

*) Hogy az *é* nem csupa rag, mint egyéb eseti ragok, p. o. *nak, at, tól* 'stb., hanem birtok, kitetszik e' többi birtokos névmásokbul; én *em-re*, te *ed-re*, ő *e-re, é-re* és *i-re* módosult, a' mélyhangnakban pedig *om, od, a-ra*; p. o. enén = eném = enyém, tete = teed, őó = őé vagy = Jánosé; nekén = nekem, nekte = neked, nekó = neke = neki,

szokott állni; p. o. Dél előtt *iroh*, déltán pedig *olvasok*. Könyveit mind *eladta*, de képeit 's földabroszait *megtartotta*.

2-or) Minden személyes igének a' három módban kell alapszavának lenni, melly azonban néha csak alattomban értetik; p. o. Az, ki kötelességének eleget nem tesz, boldogtalanná teszi magát. Ez kettős mondas, két alapszó: *az, ki*, 's két személyes módbeli ige: *tesz, teszi*, van benne. *Dolgozol ma?* az alapszó *te* alattomban értetik.

3-or) Minden ige, személyre és számra nézve, megegyez az alapszóval; p. o. *Én* keveset dolgozom, de *te* még kevesebbet (t. i. dolgozol). Az aratók már kimentek; a' kuszások haza jöttek.

4-er) Ha az alapszóbeli nevek hason-értelműek, az ige egyes számba tétethetik, p. o. esze, elméje magas polczra emelé.

5-ör) Ha az alapszóbeli nevek *vagy* kötszóval kapcsolatnak egybe, az ige egyesben marad, p. o. Esze vagy pénze nem jó kérdésbe. — De ha a' *vagy* kötszóval egybefoglalt alapszók különböző személyűek, az ige *többes* számba tétetik a' neme-sebb személylyel egyeztetvén meg, mint: *ők* vagy *ti* elmentek. *Te* vagy *én* itt maradunk.

6-or) Ha az alapszók között egy olyan találtatik, melly a' többbit magában foglalja, millyenek: *senki, semmi, minden*, 'stb. az ige egyes számba tétetik; p. o. A' szemek, a' hangok, a' lélek, *minden* bájol rajtad. De e' szó: *mind*, inkább többesbe kívánja az ígét, p. o. A' szem, a' hang, a' mozdulat *mind* bájolnak rajta.

7-er) Midőn két alapszó köttetik ezen kötszók által össze: *mint, valamint*; akkor az ige az e'lső alapszóval egyez meg, a' második alattomban értett igének levén alapszava; p. o. *Ő* is, *mint* mi, a' közjót *igyekszik* előmozdítani.

8-or) A' következő igehatározók: *sokan, kevesen, elegenden, néhányan, többen, legtöbben, számosan*, az ígét többes számba kívánják, p. o. Sokan voltak, de végig kevesen maradtak.

89. §. *Mikor áll az ige a mondás elején?*

Az ige a mondás elején áll inkább, midőn.

1-ör) Különös hangnyomaték nyugszik rajta, azaz midőn a mondás ereje az igében fekszik 's azt kitüntetni akarjuk, p. o. Dolgozik ő, de sükeretlenül.

2-or) Parancsolást jelentő mondásokban, p. o. Ird le ezt a lapot. Vidd a postára ezt a levelet. Menjetek haza. Kérdezzétek meg tőle.

3-or) Midőn a mondás kérdezést jelent, p. o. Hoztál papirost? Voltatok a színházban? Ebédeltetek már? Megmondtad neki? — Azonban ha illy kérdező mondásokban a nyomaték nem az igén, hanem az alapszóra vagy annak valamely kiegészítőjére esik, az ige nem áll elül, p. o. Neki mondtad meg? A színházban voltak kegyetek? Már régen meghalt atyád?

B) A' kell és van igék használata 's helyzete?

90. §. *A' kell ige használata.*

A' kell ige következőleg használtatik: Azon igehatározó, melly az igével elül összeíratni szokott, tőle elválasztatik 's a' kell személytelen ige közé tételik, p. o. át kell mennem Budára. Nem hittem volna, hogy nekem be kelljen mennem. Meg kellene már egyszer adnod. Nekünk nem sokára el kellend válnunk. — Egyébiránt vannak, kik így használják írásaikban: Átmennem kell; megírnom kellene, 'stb. de ezen mód nyelvünk' természete ellen van.

91. §. *A' van ige kimarad.*

A' van igeről azt kell tudnunk (melly kötő vagy kapcsoló igének is nevezethetik, mivel az alapszót és tulajdonitmányt egy értelmes mondássá köti össze), hogy midőn a' jelentő mód' jelen idejében, mind az egyes mind a' többes szám' harmadik személyében — akár igenlegesen akár nemlegesen — a' tárgy' vagy alapszó tulajdonságát állítjuk vele, kihagyatik, p. o. Én beteg vagyok, te beteg vagy, ő beteg (nem tételik ki a' van), mi boldogok vagyunk, ti boldogok vagytok, ők boldogok (és nem: ők boldogok vannak); én nem vagyok gazdag, te nem vagy gazdag, ő nem (—) gazdag. Ez a' toll rosz. —

A' te kalápod fehér (nem: fehér *van*.) Azok a' kertek szépek (nem: szépek *vannak*) 'stb.

Azonban, mint a' főlebb mondott szabályból is érthető, a' többi módokban és időkben kitétetik, p. o. Én szorgalmas *valék*, te gazdag *valál*, ő gazdag *vala*. Ha én fiatal *volnék*, ha ő fiatal *volna*, ha ők fiatalok *volnának*.

NEGVEDIK CZIKKELY.

A' kötszók 's igehatározók' helyzetéről.

92. §. *Némelly igehatározók' és kötszók' helyzete.*

Egészen 's pontosan meghatározni: hol foglaljon helyet a' mondásban a' kötszó, hová helyztessék az igehatározó, igen nehéz volna, de szükségtelen is; mert szókötésünk sokkal szabadabb, mintsem hogy szabályokat állíthatnánk föl, hogy p. o. az igehatározó csak itt álljon, a' mondat' kezdetén, vagy közepén vagy végén; azonban általánosan véve annyit megjegyezhetünk, hogy azon szavak, mellyeket különös hangnyomattal nagyobb hatás végett ejtünk, elül tétetnek, p. o. senki sem volt otthon. Falura akartam menni. Hét esztendeig raboskodott.

93. §. *Szabályok némelly igehatározók' helyzetéről.*

A' következő igehatározók: *át, be, el, ki, meg, te, fel, föl, össze, vissza, szét*, legnagyobb figyelmet érdemelnek, mellyek' helyzetéről a' következő szabályok alakultak:

1-ör) Ha a' mondásnak *tiltó, parancsoló* és *tagadó* értelme van, ezen igehatározók nem elébe, hanem utána tétetnek az igének, 's nem összeírva — mint elül szabály szerint förténik — hanem elválasztva, p. o.

Tiltólag: át megy, *át* visz, *át* engedd, *be* hi, *el* költ, *ki* fizet 'stb. Ne menj *át*, ne vidd *át*, ne engedd *át*, ne híjátok *be*, ne fizessék *ki* 'stb. — Vagy pedig a' tiltást jelentő *ne* igehatározó az említt *át, be, ki, le* 'stb. igehatározók és ige köz é tétetik, mind egyik különválasztva 's akkor az igehatározó elül marad; p. o. *át ne* menj; *át ne* vidd; *át ne* engedd; *be ne* híjátok; *ki ne* fizessétek; *szét ne* szórjátok azt a' magot 'stb.

Parancsolólag: át ad, *össze* hi, *meg* izen, *le* ir, *vissza* kiván, *el* visz 'stb. Add *át* neki a' leveleket; hídd *össze* az embereket;

izenjétek *meg* nekik; írják *le* kegyeték e' számadást; fizesi *ki* a' szabót 'stb. — Ide a' parancsoló módhoz tartozik a' *kapcsoló mód*, mellyek közel rokonok, vagyis inkább a' kapcsoló mód csak szelidült neme a' parancsoló módnak, p. o. kérek *vidd el* neki ezt a' könyvet; azt mondta hogy ird *le*; ugyan *add vissza* neki; nem mennél *el* hozzá 'stb.

Tagadólug: Beszámol, *levon*, *meghal*, *felgyógyul*, *elutaz* 'stb. Nem számol *be*; semmit sem *von le*; én azt hiszem, nem *hal meg*; nem gyógyul *fel* 'stb. — De ha a' mondat két részből áll, vagyis inkább kettős, és a' másodikat *hogy* kötszó előzi meg, az érdeklött igehatározók elül összeírva használatnak, p. o. Nem hiszem, hogy *felgyógyul*; nem kívánom hogy *meghaljon*; nem gondolom, hogy *visszajő* 'stb. *)

2-or) Ha a' mondásnak kérdező értelme van, 's vagy névmáson vagy igehatározón kezdődik, p. o. Mikor *adtad el* a' gyapjút? Hány forinton *kelt el* mászája? Miért nem *jöttetek vissza*? Kinek *mondtad meg*? Kik *osztották szét*? 'stb. — Egyébiránt néha az ige 's tőle elválasztott igehatározó közé más igehatározó tétetik, p. o. Miért nem *jöttél mingyárt be*? Hogyan *jünhettek olly hirtelen el*? 'stb.

3-or) Ha az ígét *két* igehatározó előzi meg 's a' másodikra nyomadék esik, szinte hátul tétetik az igével elül összeírtni szokott igehatározó, p. o. ma *két* órákor *jövök el*; holnap *kétszer* *írom le*; azt semmi esetre nem *adom el* neki; máskor nem *viszem ki*; 'stb. **)

*) Vannak azonban esetek, hogy e' szabályok' ellenére is az igehatározó elültétetik, midőn tudniillik u' mondás' ereje az igehatározóra esik, p. o. ne *át* *vidd*, hanem *be* *vidd*; nem *meghal*, hanem *meghalt*; ez igehatározók itt: *át*, *be*, inkább névhatározót jelentenek p. o. *átal*, *be* *vidd* 'stb.

**) E' szabályok azonban még igen hiányosak, mert nyelvünkben nemi is igen lehet szorosan meghatározni, mellyik beszédrész tétessék elül, mellyik kövesse az elsőt, mellyik a' másodikat; ugyanis egy mondat többféleképp tétetik, p. o. Tegnap *megfürdöttem* a' Dunában; 2. Tegnap a' Dunában *fürödtem meg*; 3. Tegnap *fürödtem meg* a' Dunában; 4. A' Dunában *tegnap* *megfürödtem*; 5. A' Dunában *tegnap* *fürödtem meg*. — Tehát úgy leszen a' rend, mint az értelem kívánja.

4-er) Ha az ige határozatlan módban van 's más ige előzi meg, a' határozó elül az igével összeiratik, p. o. Mikor fogod *megfizetni*? Hol akartok *megszállni*? Mért igyekszel bennünket *elhagyni*? Hányszor akartatok vele *fölhagyni*? 'stb.

5-ör) Ha a' mondásban az igét számnév előzi, melyre nyomadék esik, az igehatározó hátul elválasztva tétetik, p. o. Háromszáz forinton adta *el*; kétszáz forinton vette *meg*; ezer forintért vállalta *fel*. *)

MÁSODIK FEJEZET.

V o n z á s .

94. §. A' vonzás mit jelent?

Vonzás alatt értjük a' beszédrészeknek azon sajátosságát, mellynél fogva egyik szó egy, másik más módosulási ragot kíván; p. o. Nem tetszik atyjának; már reggelre Pesthez közelítettem; a' kegyed neje éppen egyidős hugom' férjével; alkalmatlannak gondolom arra a' hivatalra 'stb. Itt látható, hogy ez ige *tetszik* nak ragot kíván; a' *közelít*, hez; az *egyidős* melléknév, vel; az *alkalmatlan*, ra felható ragot ohajt. —

Azon szókat, melyek kívánják, hogy az utánuk következő szók ilyen vagy olyan ragot vegyenek föl, *vonzóknak*, azokat pedig, melyek a' ragokat fölveszik, *vonzottaknak* nevezzük.

ELSŐ CZIKKELY.

M e l l é k n e v e k .

95. §. A' melléknév' vonzásáról.

A' melléknév' vonzásáról e' következőket szükséges megjegyezni :

1-ör) *bá he* (beható) ragot kívánnak e' következők: *fáradt, okult, szerelmes, unt, tanult, gyakorlott*; p. o. bele *fá-*

*) Mind ezeket másképp is mondhatni, ha a' beszéd' értelmessége úgy kívánja, p. o. *kétszáz* forinton vette meg, e' mondásban a' *kétszáz* szón fekszik az erő; *kétszáz* forinton *megvette*, e' mondásban pedig *meg* határozóra esik a' nyomadék, 's azt jelenti: hogy nem hagyta ott, vagy másnak, hanem valósággal a' verés megtörtént.

radt a' munkába; szerelmes a' hugába, beleunt a' munkába; beletanult már sorsába. — Mint látni való: fáradt, okult, unt, gyakorlott, tanult részesülők vagy igenevek, 's mint igék, éppen e' ragokat kívánják, alább látandjuk.

2-or) *ban* *ben* (marasztaló) ragot ohajtanak; *akaratos, állhatatos, bűnös, biztos, bizó, bizonyos, fúradhatlan, gyakorlott, gyakorlatlan, gyamús, foglalatos, jártas, járatlan, munkás, lassu, részes, tehellen, telhellen, velkes*; p. o. állhatatos a' *jóban*; nem vagyok bizonyos *abban*; legjáratlanabb a' honi történetekben.

3-or) *bol* *ből* vagy *bül* *bül* (kiható) ragot kívánnak: *okos, tudós, okatlan, tudatlan*, p. o. könyvből igen tudós: de fejből szörnyű tudatlan.

4-er) *ért* (okadó) ragot ohajt: *kezes, becses, kezeskedő, háladatos, háladatlan* 'stb. p. o. én kezes leszek érted; ő háladatlan az iránta bizonyított jószágomért.

5-ör) *hoz* *hez* *höz* (közelítő) ragot kívánnak: *hasonló, illő, illendő, illetlen, hajlandó (ra), hajló (ra), jó **, *rossz, kegyes, hasonlítható* 'stb. p. o. az unokák nem hasonlóak az ősökhez; hajlandó *hozzám*; illetlen *hozzánk*.

6-or) *on, en*, (alapító) ragot ohajt: *álló, csüngő* p. o. barátomon álló dolognak nem egy hamar lesz vége; a' hajszálon csüngő életet az ügyes orvos gyakran megmenti.

7-er) *nak, nek* (tulajdonító) ragot ohajtanak: *adós (val), ártalmas, alkalmas, (ra), illő, illetlen (hoz), káros, kedves, kétséges, szükséges, szükségtelen, szent, homályos, tulajdon, engedelmes, engedetlen, kedvező, szabad, kívánatos, unalmas, veszedelmes, világos* 'stb. p. o. ártalmas a' betegnek; adós a' szabónak; mégis adós azzal a' néhány forinttal? Nekem az alkalmas volna; senki *nek* sem szabad stb. — Ezek közül némelyek, *előtt* magánosan álló névhatározót is szeretnek, mint: homályos *előttem*, kedves *előtted*; nekem kétséges, vagy *előttem* kétséges, 'stb.

8-or) *nál, nél* (veszteglő) ragot kíván: *szébb, jobb, nagyobb, idősb, erősebb*, 's általában a' melléknevek mind, a' ha-

*) Némely melléknevek kétféle ragot is kívánnak, mint p. o. jó *hoz* vagy *nak* ragot; hajlandó *hoz* vagy *ra*, mit rekesz közzé tenni szükségesnek véltem, hogy a' tanuló azonnal eligazodhassék rajta.

sonlító fokozaton állván, p. o. nagyobb az atyjánál; kisebb az öcscsénél; szebb a' rózsánál 'stb.

9-er) *ra, re* (felható) raggal állnak: *alkalmas, alkalmatlan, büszke, érdemes, érdemetlen, hajlandó, méltó, méltatlan, haragos, gyöngé, ügyes* (ban), *ügyetlen*, például: nem mindenik érdemes a' jutalomra, ki verseket írt; — szegény fia ő méltatlan arra a' büntetésre; — hajlandó tanácsomra.

10-er) *rol, röl, vagy rul, rül* (leható) ragot kívánnak: *híres, nevezetes, dicséretes* 'stb. p. o. Miskolcz kenyeréről híres; Tokaj boráról nevezetes.

11-er) *tol, töl, vagy tul, túl* (távolító) raggal állnak: *független, függő* (on), *beteg, édes, bűdös, gyöngé, erős, mocskos, szennyes, piszkos, sovány, kövér, tiszta* 'stb. p. o. a' munkától erős; a' szennyől bűdös; a' czukortul édes 'stb. — Ezen melléknevek miatt névhatározóval is állhatnak, mint: a' rosz élet miatt olly sovány; a' gyógyszer miatt olly gyöngé.

12-er) *ul, ül* (mutató) ragot kíván: *szánt, adott, kért, ígért, kitűzött, ajánlott*, 's a' mult részesülőknek nagyobb része, mint: a' kitűzött jutalmul küldöm; fogadd az ígér emlékül 'stb.

13-er) *val, vel* (segítő) ragos neveket kívánnak: *elfoglalt, egyidős, egyenlő, egyáru, egykoru, határos, teljes, teli*; p. o. hugával egyidős; malasztal teljes; Magyarország délről Szerviaival határos.

14-er) *vá, vé* (fordító) ragot ohajtnak némely részesülők, mint: *bájolt, ígézett, bővölt, varázsolt, változott, lett*; p. o. a' kegyetlenbül szeliddé varázsolt ember.

15-ör) *íránt* névhatározót ohajtnak: *hű, idegen, hideg, meleg, érzékeny, hajlandó, kegyes, jó, szelid, kegyetlen*, p. o. légy hű hazád íránt; nagyon hideg volt írántam.

16-er) *nélkül* névhatározót kívánnak: *szükszködő, ellehető, megélhető*, p. o. a' pénz nélkül szükszködő mai időben nem igen boldogul.

17-er) *at, ot, et* (szenvető) ragót kívánnak nagyobb részeit minden részesülők, mint: *rontó, aratott, látott, hallott, keresett, gyűjtött* 'stb., p. o. hazáját rontó nem méltó, hogy annak kebelén lakjék; sokat látott vagy tapasztalt ember.

18-or) Némelly *u, ű* végzetű melléknevek más melléknevet kívánnak magok előtt, p. o. tiszta keblű ifju; gyönyörű természetű lány; rossz természetű ember 'stb.

MÁSODIK CZIKKELY.

I g é k.

96. §. *Az igék' vonzásáról.*

Azon kívül, hogy minden cselekvő igé és a' középigéknek is nagy száma szenvedő esetet kíván, vagy legalább fölvehet, mint: *levelet írok, sokat jártam, keveset gondolkozik* 'stb. következőket kell tudnunk:

1-ör) *tol, től* vagy *tul, túl* (távolító) ragot kíván minden szenvedő igé; p. o. embertársaitul szerettetik; ők mindenkilől dicsértetnek.

2-or) *ban, ben* (marasztaló) ragot kívánnak: *büszkélkedik, csalatkozik, foglalatoskodik* (val), *gyönyörködik, kételkedik* (rol) 'stb. p. o. tudományában büszkélkedik; ő leginkább a' lovakban gyönyörködik; *roszban* töri fejét; szörnyen megcsalatkoztam *benne*.

3-or) *ba, be, bele* (beható) ragot ohajtanak: *keveredik, ereszkedik, elegyedik, avat, vág, igtat, bocsátkozik* 'stb. p. o. nem merek *bele* vágni; rossz társaságba keveredett; igtasd a' jegyzőkönyvbe; *szóba* ereszkedtek.

4-er) *hoz, hez, höz* (közelítő) raggal használtatnak: *beszáll, beszegődik, dörgölődzik, folyamodik, hajlik, hasonlít, illik* (nak), *járul, közelít, közeledik, kívánkozik, száll, szól, mér, betér, szegődik, vonzódik, vágyakodik* 'stb. példák: nem illik hozzád, v. neked nem illik; a' főbíróhoz folyamodott; ha erre jő, térjen be hozzám; a' falhoz dörgölődzött; kihéz szállt be?

5-ör) *ig* (határvető) ragot ohajt: *küzd, hat*; p. o. haláláig küzdött; lélekig hatott.

6-or) *nak, nek* (tulajdonító) raggal tételnek: *kinálkozik, hízkeledik, izlik, javasol, beszámít, ajánlkozik, ellenmond, örül, illik, hazudozik, születik, tartozik, látszik, tetszik, rémlik, hisz, vél, ad, tanácsol, ígér, ízen* 'stb. tudniillik a' cselekvő igéknek nagy része; p. o. neked hoztam; kinek ígérted? beszámítom neki, kinek adtad? ő költőnek született; nagyon

örültem *neki*; megizentem az *atyjának*; én jót tanácsoltam *nekik*; inasnak ajánlkozik.

7-er) *on, en* (állapító) ragot kívánnak: *álmélkodik, átbu-
vik, eligazodik, eliszonyodik*(től), *áthat, csügg, kegyetlenkedik,
fenakad, koczkáz, uralkodik, megnyugszik* 'stb. p. o. nem iga-
zodhatik el azon badar beszéden; átbuik a' kerítésen; ször-
nyen kegyetlenkedik a' cselédeken: azon leszek, hogy 'stb.

8-or) *ra, re* (felható) raggal tétetnek: *aggarodik, alku-
szik, árulkodik, gyanakodik, hivatkozik, hallgat, figyelmez,
emlékezik, ínt, ösztönöz, magyaráz, ügyel* 'stb. p. o. ő mindig
jóra intette; nem hallgat intéseire; haragszik valakire.

9-er) *ért* (okadó) ragot vétet föl: *kezeskedik, jótáll, bün-
hődik, lakol, meglakol* 'stb. p. o. azért meglakolsz; nem áll-
hatok jót érte; mi kezeskedünk barátunkért.

10-er) *rol, röl* vagy *rul, rül* (leható) ragot kívánnak:
gondoskodik, kérdezősködik (felőle), *aggódik, tudakozódik,
gondolkodik, emlékezik* 'stb. p. o. ne aggódjál arról; nem
gondoskodik gyermekei' neveléséről; eleget kérdezősködtem
róla vagy felőle.

11-er) *tol, től* vagy *tul, túl* (távolító) raggal használtat-
nak: *fél, foszt, irtózik, iszonyodik, elijed, megijed, elfordul,
elbucszuk, elszökik, megszökik, elfujzik, megbetegszik, meg-
bolondul* 'stb. p. o. a' gombátul bolondult meg; nagyon félek
a' hidegtől; tegnap bucsuzott el tőlünk.

12-er) *val, vel* (segítő) ragot ohajtnak: *bajlódik, alku-
dozik, boldogul, gondol, kérkedik, egyezkedik, megelepszik,
beéri, czivódik, koczódik, rendelkezik, bibelődik, mulat, ve-
sződik* 'stb. p. o. megelepszem *vele*; mindig semmiségekkel
bibelődik; a' gyerekekkel vesződik; ő még nem rendelke-
zetik jószágaival, vagy jószágairól.

13-or) *vá, vé* (fordító) ragot kívánnak: *lesz, változik,
átváltozik, törik, varázsol, bájol, változtat, válik* 'stb. p. o.
ez a' fa, ha soká vízben áll, kővé válik vagy lesz; ő pap-
pá akart lenni, de jobban meggondolta magát; azt mondta
ha megkerítheti, porrá töri; szoborra varázsolt; a' hernyó
pillévé lett vagy változott.

NEGYEDIK RÉSZ.

H A N G M É R T É K.

97. §. *A' hangmértékről.*

Hangmértéknek mondatik a' szótagoknak (azaz a' magánhangzóknak hosszúságát vagy rövidségét tanító tudomány; mert minden szótagnak vagy *hosszúnak* vagy *rövidnek* kell lennie. Ha vannak is szótagok, mellyek *kéteseknek* neveztetnek 's néha *hosszúknak*, másszor pedig *rövideknek* vétetnek, tulajdonképen mégis csak kétfélék a' szótagok: *hosszúk* és *rövidek*; mivel az olly szótag, melly *kétesnek* mondatik, egy időben, *hosszú* és *rövid* nem lehet, hanem vagy *rövid* vagy *hosszú*. Nincs talán nyelv, mellyben a' hangmérték olly kevés, de mégis olly tökéletes, világos és egyszerű szabályokon alapulna, mint magyar nyelvünkben. — Ámbár a' hangmérték a' kötetlen és közönséges beszédben is szorosán megtartatik: itt azonban inkább csak a' versekben megkívántató hangmértékről leszen szó.

ELSŐ CZIKKELY.

A' szótagok' mértéke.

98. §. *A' szótagok' hosszúsága és rövidsége.*

A' szótagok' hosszúságát vagy rövidségét a' kimondatásukra megkívántató idő' mennyiségéből ítélhetni meg. *Hosszú* szótag az, mellynek kimondatására hosszabb idő' kivántatik; *rövid* szótag ellenben az, mellynek kimondatása *rövidebb* idő' alatt történik.

99. §. *A' mértéket mutató jelek.*

A' *vonás* vagy *ék*: e' jel teszi olly igen könnyüvé a' magyar hangmértéket; ugyanis:

1. Mind hosszú szótagok azon, melyekben : *á é í ó ű ú* *ü* vonással vagy ékkel megjegyzett magánhangzók találtnak; példák : *ág, ég, ír, sír, szél, kő, őz, hű, méz, hó, fáj, fű* 'stb. a' többi magánhangzók *a e è i o ö u ü* mind rövid szótagot képeznek; példák : *ad, ez, égy, nem, nem, ki, mi, ok, olasz, ül, ökör, dugasz, utál, ür, ül, üres* 'stb.

2. A' rövid magánhangzókbul álló szótagok is hosszúk, ha a' magánhangzó után két mássalhangzó következik, akár ugyanazon, akár pedig más rákövetkező szóban; példák: *adnak, ezren, elmegy, egység, kikkel, int, oktat, ölnyi, ömlik, durva, üdv, süpped.*

100 §. *Az összetett betűk' mértéke.*

E' következő nyolcz összetett mássalhangzó: *cz, cs, gy, ly, ny, sz, ty, zs* csupán egy jel gyanánt vétetik mint akármely más egyszerű mássalhangzó, következőleg a' rövid hangzók szótagot a' hangmértékben meg nem hosszabbíthatják; p. o. *aczel, kövecs, agy, fogoly, rekesz, anyag, atya, püzsög*: ezen példákban található rövid magánhangzók a' rájuk következő összetett mássalhangzók miatt meg nem hosszabbulnak, ha csak az összetett betűk megkettőzve nincsenek, mint: *kövecscsel, öszsze, fogolylyá* 'stb.

Ezen két szabálybul áll az egész hangmérték; példa:

„Régi dicsőségünk hol késel az éji homályban?

Századok ültének el 's te alattuk mélyen enyésző

Fénynyel jársz egyedül.“

Vörösmarty,

M a g y a r á z a t :

Régi, az első szótag hosszú, mivel vonás van a' hangzón; a' második szótag rövid, mert nincs fölötte vonás és nincs utána két mássalhangzó.

dicsőségünk, az első szótag rövid, mivel nincs a' magánhangzón vonás, és csak *egy* összetett mássalhangzó követi, a' második szótag hosszú, a' harmadik is, az említett 1. szabály szerint; a' negyedik szótag szinte hosszú, a' 2. szabály szerint két mássalhangzó követvén a' rövid hangzót, és így tovább.

101. §. *A' mássalhangzóknak nincs mértéke.*

A' mássalhangzók között nincs különbség a' kimondási hosszúságban, mert valamennyi egyenlően mondatik ki, de ha magát a' mássalhangzó betű' nevét akarnók mértékben használni, p. o. *bé, czé, dé, ká, vé, ef, em* 'stb. inkább hosszú szótágot képez, legalább az, melly vonásos hangzó' segedelmével mondatik ki.

102. §. *Nyelv és muzsikai hangmérték' egysége.*

Tulajdonképen e' kettő nem különbözik egymástól; mert a' melly szótág hosszú a' versben vagy költeményben, az hosszú a' hangászatban, vagy énekben is; a' mi pedig rövid, azt az énekben sem szabad hosszúnak venni *). Tehát a' nyelvbéli vagy költői hangmérték tökéletesen megegyez a' muzsikai hangmértékkel. Ugyanis ha a' versben a' szótág hosszú, azt szinte hosszú hangjellel vagy kótával szükség jegyezni, vagy megfordítva, p. o.

- 0 0 0 - - -
áldozat — remény — költész.

103. §. *Adalék 'a' két főszabályhoz.*

A' főlebbi két általános szabályon kívül még e' következőkre szükséges figyelmeznii:

1-ször) Némelly szótágot közösöknek mondatnak, azaz, ha a' hangmérték úgy kívánja, vonásukat elvetik 's így a' hosszú rövidre változik; ellenben a' rövid néha, midőn az értelem nem veszt, vonást kapván hosszuvá leszen; példák: *úr, út, mérész, néhány, hová, tej, sóhajt, ad, szól, nekem, hágy*; ezek helyett: *ur, ut, merész, néhány, hova, tej, sohajt, szól, nekem, ad, hágy.*

2-or) Az *ú ű ül űl* tagok gyakran rövideknek vétetnek, ha midőn a' versirónak éppen illy rövid szótágra van szüksége;

*) Szabály szerint úgy kellene lenni, de mivel még magyar hangászati műveinket idegenek készítik nagyobb részint, nem igen ügyelve hangmértékünkre, gyakran ellenkezőleg alkalmaztatik a' muzsikai hangjel a' versbéli hangmértékkel.

ilyenek: *lapú, gyűszű, vadúl, szépül, kezű, egyedül*; mint: *lapu, hamu, nyaku, gyönyörű, örül* 'stb.

3-or) Az *i* (mint alakából látható) hosszú, 's különösen ezen egy tagu szókban fordul elő: *szív, híd, sír, hív, ír, gyík, kín, ín, víz, íny, íz, csip, hí, ví, ri, szí, szíj, új, ív* 'stb. azonban rövidnek is vétethetik e' szókban szükség' esetében. Ha midőn pedig ez egytagú szók bármennemű ragasztással jönnek elő, az *i* röviden használtatik, (lásd fölebb a' Nyelvtudomány' első részében 22 lap).

4-er) Az igeképző *ít*, melly természetileg hosszú szokott lenni, röviden irathatik, mint: *nagyít* vagy *nagyà*, *épít* vagy *épít*, *boldogít*, v. *boldogít*, *tudósít* v. *tudósít* 'stb.

5-ör) A' névmutató *a'* és mutató névmás *e'* majd hosszúnak, majd meg rövidnek vétethetik.

6-or) A' vers' végén a' rövid hangzóú szótag is vétethetik hosszúnak, főkép ha mássalhangzó követi; mint: *vad, had, az, ez, ember, gyermek, fegyver* 'stb.

7-er) A' *tól, től* vagy *túl, túl* távolító, *ról, ről, rúl, rül* lehető, és *ből, ből, bül, bül* kiható ragok közösek, azaz röviden is használtathatnak, így: *tol, töl, tul, tül; rol, röl, rul, rül; bol, böl, bul, bül*.

8-or) Az *an, on, en, in, on* szótagok, ha a' szó' végén állanak, hosszúnak vétethetnek, ha nem következik is rájuk mássalhangzó.

104. §. A' költői szabadság.

Költői szabadságnak mondjuk, midőn valamely szót vagy megtoldunk vagy megkurtítunk a' közönséges szokás ellen; p. o. *forogó* *forgó* helyett, vagy: *mondni, fejdelem, forg*, *mondani, fejedelem, forog* helyett. — Ilyenek még: *ba, be, mosolyg, 'stb. ban, ben, mosolyog* helyett. — A' hasonló lépeső' képzőjének hangzója 's a' birtokos ragok' első hangzója is kihagyatik néha, mint: *kedvesb, csinosb, barátim, szenvedelmim, kedvesebb, csinosabb, barátaim, szenvedelmeim* helyett; de ez nem mondatik költői szabadságnak, mert a' közbeszédben is séltében förténik.

105. §. A' mythologiai nevek' hangmértéke.

Nyelvünkben a' mythologiai nevek mind inkább kevesednek, 's hihető hogy kevés idő múlva végkép kimaradnak, de

há még is találhatik, ki alkalmazni kívánja, egyetlen szabálya lehet, hogy a' két mássalhangzó előtti magánhangzót hosszúnak vegye.

106. §. *Hangmértéki jegyek 's verslábok.*

A' hangmértéki jegyek e' következők: — fekvő vonás a' hosszú szótagok, és u a' rövidek' jelentésére; p. o.

- - - u u - - - - - u u - u
Hősvértül pirosult gyásztér sóhajtva köszöntlek.

1. *Kicsi (Pyrrhichius)* u u vala, vele, bele, tele, haza.
2. *Lépő (Spondeus)* — — irtunk, mentünk, szépség.
3. *Vető (Jambus)* u — regény, ezüst, vitéz, kedély.
4. *Lejtű (Trochaeus)* — u drága, üldöz, ünnep, béke.
5. *Szaladu (Tribrachys)* u u u levele, födele, kegyelem.
6. *Hengergő (Molossus)* — — — hengergő, méltóság.
7. *Szaladó (Anapaestus)* u u — remegő, ragyogás.
8. *Ugratu (Dactylus)* — u u rontani, ugratu, kezdete.
9. *Nehéző (Bacchius)* u — — kevélység, örültünk.
10. *Hosszúka (Antibacchius)* — — u képzelni, félelme.

Ezeken kívül nincs több külön nemű's nevű versláb, hanem összetétel által alakulnak a' fölebbiekbül, mint:

1. u u u u *Kettős-kicsi*; kicsi-kicsi, valakire.
2. u u — — *Kicsi-lépő*; valamennyen, hazaföldért.
3. u u u — *Kicsi-lejtű*; lepedőbe, szerelemmel.
4. u u u — *Kicsi-vető*; hazafiség, veszedelem.
5. — — — — *Kettős-lépő*; emberségbül, márványszobrárt.
6. — — u u *Lépő-kicsi*; szentségtelen, eszméidet.
7. — — — u *Lépő-lejtű*; gazdagsága, föltámasztja.
8. — — u — *Lépő-vető*; lépővető, társalkodó.
9. — u — u *Kettős lejtű*; elkerülni, szívszakadva.
10. — u u u *Lejtű-kicsi*; embereim, honfiam.
11. — u — — *Lejtű-lépő*; szenvedésünk, lejtülépő.
12. — u u — *Lejtű-vető*; vízbe merült, félbeszakadt.
13. u — u — *Kettős vető*; szelidülés, iparkodék.
14. u — — — *Vető-kicsi*; veszélytelen, szomorkodik.
15. u — — — *Vető-lépő*; keresményünk, kemény bánás.
16. u — — u *Vető-lejtű*; szorongatna, szerénysége.

MÁSODIK CZIKKELY.

Versnemek,

107. §. I. Hatmértékű (hexameter); hős költemény.

A' hatmértékű vers hat lábbul áll, honnét nevezetét is veszi 's leginkább hősi vagy vitézi tettek' magasztalására használtatik. Szerkezete vagy alakja ez: az első, második, harmadik és negyedik láb lehet *lépő* vagy *ugratu*, de az ötödik csak *ugratu*, a' hatodik pedig *lépő* vagy *lejtő*. A' hatmértékű vers megkivánja

1. hogy a' szónak utolsó tagja az ujjnak hegyére essék, azaz: hogy *caesura* legyen

2. hogy az ötödik és hatodik ujjon az ugratut és lépőt, ha csak lehet, ne egy szó tegye.

3. hogy az ugratut mindig lépő kövesse; alakja:

— — | — — | — — | — — | — 0 0 | — 0 vagy
— 0 0 | — 0 0 | — 0 0 | — 0 0 | — 0 0 | — 0

P é l d á k :

Néma borongással megy az óskor' lelke fölötted
Cserhalom! és nem kér emlékül oszlopot érczből:
Oszlop vagy magad, oh diadalmak' halma, meződdel.

Vörösmarty.

Érzi mi szép a' harc, mely érted 's szép javadért küzd
Oh haza! érzi mi szent a' kar, mely a' daczos önkény'
Véres lánczait eltépvén fölmenti hazáját.

Garay.

108. §. II. Alagya.

Az alagya, mely legfőképp bús gondolatok' és tárgyak' festésére szolgál, két-két sorbul áll, 's az első sor hatmértékű, következőleg éppen azon verslábok teszik valóját; mellyek főlebb előadattak; a' másik sor öt lábbul áll, olly formán, hogy az első és második lábot teheti lépő és ugratu, a' harmadikat pedig csak egy hosszú szótag 's ennél fogva csak fél láb; a' negyedik és ötödik láb mindig ugratu, a' hatodikra megint csak egy hosszú vagy rövid szótag esik; következőleg a'

sohasem. Az átmetszés vagy caesura leginkább a' második láb után szükséges. — A' jambus legfőképp drámákban használtatik, 's legszebb a' hatos, mellynek alkatja imez:

1.	2.	3.	4.	5.	6.
u —	u —	u —	u —	u —	u —
— —	u —	— —	— —	u —	u —
u u —	u —	u u —	u u —	u u —	u —
— u u	u —	— u u	— u u	— u u	u —

Az ó világban is volt sok jó, sok gonosz,
 Az új világban is van jó elég 's gonosz.
 De hogy magasban áll a' nap most délszakon,
 Mint kelten állhatott, józan tagadja ezt?

Azonban legszokottabb a' négyes ötössel váltogatva, vagy s az ugy nevezett szabad jambus, mellyben mind az öt ága vegyítve előfordul; példák:

Készek valánk a' Kárpát' bérczeit,
 Egymásra rakni, hogy te égbe kelj.

Vörösmarty.

Hallatlan, átkos kort élünk: maholnap
 Felesleges lesz a' bajnok' szive,
 'S mellyel csatára szálljon, hősi kardja.

Garay.

111. §. IV. *Alcaicus vers.*

Az alcaicus vers, melly Alkaeosztul, ki divatba hozá, neveztetik így, négy rendbül áll. Az első két sor egymással meg egyez; az első 's második láb *vető*, a' harmadik *lejtüvető*, a' negyedik ismét *vető*. Formája ez:

1.	2.	3.	4.	5.
u —	u —	— —	— u u	— u u
u —	u —	— —	— u u	— u u
u —	u —	— —	u —	u —
— u u	— u u	— u		u —

Habzik borunk a' tág kehely' öble közt,
 Tolongva zúgunk táncpaloták felé,
 Fertőztetett lány' karja közé
 Szórja vadúl erejét az ifju,

Romlasz magyar nép, romladozol hazám,
 És titkon őrlő féreg emészt belül,
 Ha fog kigyúlni magzatidnak
 Szűk kebelükben az égi szikra? *Kölcsey.*

112. §. V. *Sapphói vers.*

A' sapphói vers, melly Sappho görög lányrul neveztetik
 így, ki e' nemben irt, négy sorbul, a' három első sor öt,
 a' negyedik két lábbul áll. Az első láb *lejtü*, a' második *lépö*,
 a' harmadik *ugratu*, a' negyedik *lejtü*, az ötödik is *lejtü* vagy
lépö. Jelzete a' következő:

1.	2.	3.	4.	5.	
— u	— —	— u u	— u u	— u	3-or
—			u u	u	

Van kies szőlöm, van arany kalászsza!
 Biztató földem: szeretett szabadság
 Lakja hajlékom, kegyes istenimtől
 Kérjek e többet?

Berzsenyi?

A' szerencsével ne pörölj barátom!
 Hogy reád nem néz 's mosolyog szünetlen;
 Nem hagy el senkit, noha messze lenni
 Látszatik olykor.

Virág.

113. §. VI. *Anakreoni vers.*

Az anakreoni vers is alkotójától vette nevezetét 's négy
 vagy negyedfeles lábbul áll; az első láb lehet *lépö* és *szaladó*
 is, de rendszeren *vetö* szokott lenni a' többi lábokkal együtt;
 alakja ez:

1.	2.	3.	4.
u —	u —	u —	u

Viríts böcsös ligetke
 Viríts ezer virággal.

A' rózsza szép virágszál,
 De tüsko szurdal ágán,
 Ha mézet ad is a' méh,
 Fulánkja néha megcsip.

Csokónai.

114. §. VII. *Adonicus vers.*

Az adonicus két lábbul áll, 's nem egyéb mint a' hatmértékűnek utolsó két lába, tehát *ugratu* és *lépő*; alakja:

— 0 0 | — — példa:

Érzi hogy édes

Élete néki, 'stb.

Virág.

115. §. VIII. *Asclepiadeus.*

Az Asclepiadeusnak még magán kívül két faja van, *Pherecraticus* és *Gliconicus*. Ötödfél, négy 's három lábbul állnak, formája:

1.	2.	3.	4.	5.
— —	— 0 0	—	— 0 0	— 0
— —	— 0 0	—	— 0 0	— 0
— —	— 0 0	—	— 0	— 0
			(Pherecraticus).	
			(Gliconicus).	

Sok szélvésznek után tégedet o hajó }
 A' tenger' közepén járni föl és alá } *Asclep.*

Látlak, büszke vitorlád

Bátran nézi dagályait.

Virág.

116. §. IX. *Trochaicus vers.*

A' trochaicus vers négy, negyedfél *trochaeus* lábbul áll, honnét neveztetik is, de lehet jambus lába is, mint:

1.	2.	3.	4.
— 0	— 0	— 0	— 0
— —	— —	— —	— —

példa:

Kék lepelbe nyugszik a' föld,

Csendre szált a' léti zaj;

És az estnek langy öléből,

Mint az álmok' szép világa,

A' hold' rezgő fénye tün fel

A' felhők ezüstje közt.

Kisfaludy K.

117. §. X. *Rimek.*

A) *Szorosan vett rimek.*

Az olly verseket, mellyeknek végső szótagjai, vagy gyakran a' végső előtti is egyformán végződnek, rímnek nevezzük.

A' rimes vers kétféle: *mértékes* és *mértékellen*; példák:

Mértékes:

Hő szivemben él a' nagy kívánat
 Boldogulva látni Hunniát,
 'S tudni, hogy miatta lassu bánat
 Nem zavarja senki nyugatát,
 Tudni, hogy fölébred szenderéből
 És kigyógyult százados sebéből.

Kunoss.

Mértéketlen:

Adja Isten! hogy ember légy,
 Ép és erős, bölcs és jó,
 Józan, okos, jámbor, igaz,
 Jó 's bal sorsban állandó.

Adja Isten! hogy magyar légy,
 Lelkes magva Árpádnak,
 Szent örje, és hív védője,
 Erős gýmja hazádnak.

Kisfaludy S.

118. §. B) *Sonette vagy hangzatka.*

Kazinczy a' sonettrol illy szabályokat ada:

A' sonette 14 sorbul áll, 's e' sorok két részre oszlanak: az első 8 sorbul, az 1-ső, 4-ik, 5-ik, 's 8-ik, aztán a' 2-dik, 3-ik, 6-ik, és 7-ik egyenlő rimben álljon. — Az utolsó hat sorban pedig kettő kettő, vagy három három, vagy kettő és négy álljon egy rimben.

2. A' vers egymást váltogatva ötös vagy hatodfeles, azaz jambus vagy trochaeus legyen, lehet spondeus láb is.

3. A' rím ne álljon egytagu szóbul; alakja ez:

1.	2.	3.	4.	5.	5 1/2
u —	u —	— u	u —	u u	u
— u	— u	— u	— u	— u	— u

Szőkdelve mint hullám közt a' halak,

Víg lejtéssel mint ózek a' berekben:

Ugy éltem én boldog még örömkben,
 Míg téged lányka nem imádtalak.

Nem így most, lángban érted szép alak,

Nem így utánad könnyel a' szemekben,
 Nincs nyugtom; a' völgyekben és hegyekben,
 És mindenütt téged sohajtalak.

'S egek! talán míg itt kell sinlenem,
Az oltárnál más boldog füz karokra,
'S mosolygva duljátok fel mindenem!
Ah! díszeid vágyhatnak trónusokra,
Lelhetsz imádóid között nagyokra;
De mint e' láng szív, ilyen hívre nem.

Szemere.

Más példa.

Öszszedulva, roncsolt sajkaképen
Mellyet örvény 's szikla megzuzott,
'S melly kikötni partra nem tudott, —
Zajlik e' szív kinja' tengerében.

Nincs vezéri fény nagy éjelében,
Lángsugáru napja elbukott,
És a' pálya, mellyet megfutott,
Új keservet ébreszt bús mellében.

Kél e' majd még csillag e homályban?
Melly az ádáz érzelemdagályban
Sülyedéstül óvjon engemet,

'S a' kinoknak harczait kiálltan,
Egykor ismét békepartra szálltan,
Üdvözítse hű szerelmemet.

Kunoss.

TARTALOM.

Bevezetés	Lap.
	4

ELSŐ RÉSZ.

Szónyomozás.

Szavak származása	4
Beszédrészek	10
1. Névmutató	10
2. Nevek	11
a) Főnév	12
b) Melléknév	23
Tulajdonképi melléknév	24
Számnév	27
Részeseülő	31
3. Névmás	32
4. Névhatózó	35
5. Ige	37
a) Szabályos igék	38
Cselekvő	—
Szenvedő	39
Közép igék	—
b) Rendhagyó igék	50
c) Egyszemélyű igék	52
6. Igehatározók	58
7. Kötszó	59
8. Indulatszó	60

MÁSODIK RÉSZ.

Helyesírás.	61

HARMADIK RÉSZ.

Szókötés.	68

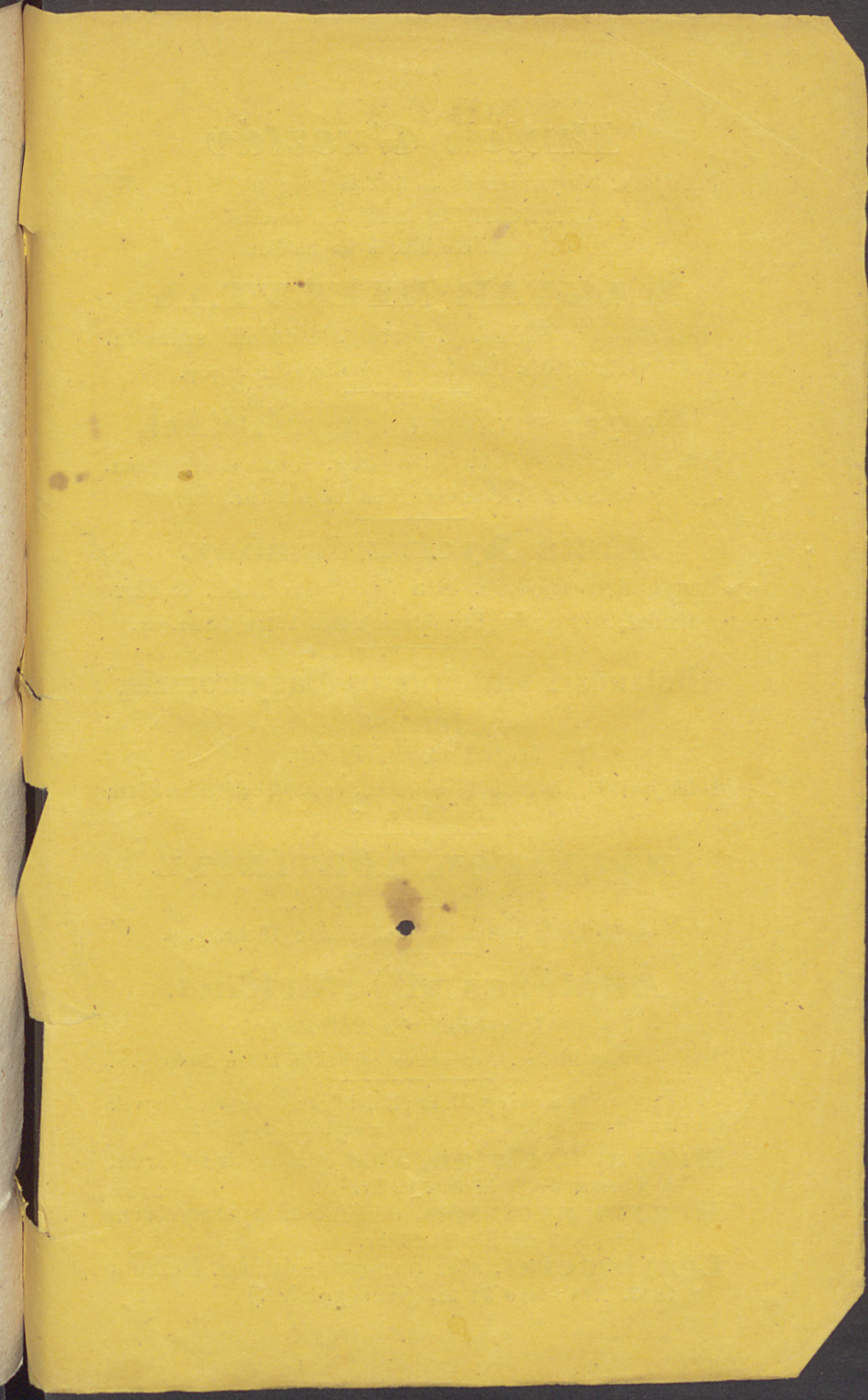
1. Megegyeztetés	68
a) A' nevek' megegyeztetése 's helyzete	70
b) Névmások	72
c) Az igék' megegyeztetése 's helyzete	74
d) A' kötszók' 's igehatározók helyzetéről	77
2. Vonzás	79
a) Melléknévek	—
b) Igék	82

NEGYEDIK RÉSZ.

Hangmérték.	84

Szótagok' mértéke	84
Versnemek	89

Emich Gusztáv

budapesti könyvtáros és kiadónál még a' következő,
STANCSICS MIHÁL ur által
dolgozott munkák is kaphatók:

MAGYAR NYELVTAN

Irta Stancsics Mihál. I. osztály. Kezdők' számára.
4-dik kiadás. Ára borítékba füzve 12 kr. p. p.

Magyar nyelvtan hangmértékkel.

Irta Stancsics Mihál. II. osztály. Idősbek' számára.
4-dik kiadás. Ára borítékba füzve 24 kr. p. p.

Latin Nyelvtudomány.

Nagyobbak' számára. *Irta Stancsics Mihál.* I. rész.
Szónyomozás (Etymologia). Ára kötve 30 kr. p. p.

Általános Földleírás és Magyarország' leírása.

Irta Stancsics Mihál.
4-dik javított kiadás. Földabroszszal együtt, borítékba kötve
ára 16 kr. p. p.

MAGYAROK TÖRTÉNETE.

Irta Stancsics Mihál.
4-dik kiadás. Ára borítékba füzve 16 kr. p. p.

Általános világtörténet.

Irta Stancsics Mihál.
2-dik javított kiadás. Ára színes borítékba kötve 20 kr. p. p.

Ugyan Stancsics M. ur által dolgozott egyéb könyvek
is nálam bizományban levén megszerezhetők, ilyenek:

Magyar nyelvtan, német és magyar nyelven,
I. Cursus. 5-dik kiadás, 12 kr.

Magyar nyelvtan, német és magyar nyelven,
II. Cursus. 3-dik kiadás 24 kr.

Lényismeret, azaz természet-história. Pozson,
1843. Ára kötve 54 kr. (ezüst pénzben.)